

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATINDA

DELI OCAĞI

Genişletilmiş 2. Baskı

İKSAD
Publishing House

Editör: Prof. Dr. Hava SELÇUK
Yazar: Dr. Mehibe ŞAHBAZ

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATINDA DELİ OCAĞI

Editör: Prof. Dr. Hava SELÇUK

Yazar: Dr. Mehibe ŞAHBAZ

4D
Dellis (Tollköpfe).

K.Y. PUBL. HOUSE
PICTURE COLLECTION

Copyright © 2019 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other non commercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications - 2019©

ISBN: 978-605-7875-23-5

Cover Design: İbrahim Kaya

March / 2019

Size = 16x24 cm

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	1
ÖNSÖZ	3
GİRİŞ	5
OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI'NDA "DELİ OCAĞI"	5
I.BÖLÜM	7
A. Kara Kuvvetleri	10
1. Yayalar	10
2. Atlı Kapıkulu Ocakları	13
B. Eyalet Kuvvetleri	14
C. Donanma	15
II. BÖLÜM	19
Osmanlı Askeri Teşkilatında Deli Ocağı	19
a-Deli Adının Anlamı	19
b. Türk Kültüründe Deliler (Alp, Alperenler)	20
c. Deli Ocağının Ortaya Çıkması Ve Ordu-yu Hümayuna Girmeleri	25
d- Deli Ocağına Kabul Edilme Şartları.	26
III. BÖLÜM	29
Deli Ocağının Genel Yapısı	29
a- Türk Mitolojisinde Kartal Motifi	29
b.Deli Ocağındaki İnanç ve Kartal Motifinin Önemi	32
c. Delilerin Kıyafetleriyle Kullanmış oldukları Silahlar	34
d.Delilerin Barışta ve Savaşta Görevleri	36
e-Deli Ocağının Akıncılarla Karıştırılması Meselesi	40
1. Akıncılar	40
2. Deliler	44

3.Delilerin Akıncılarla Karıştırılmasının Nedenleri	45
f- Deli Ocağının Ortaya çıkmasından itibaren Katılmış Oldukları Önemli Muharebeler	46
1. 1444 Varna Savaşında Deliler	46
2.1448. II. Kosova Savaşında Deliler	48
3. Mohaç Meydan Muharebesi	50
4.Haçova Meydan Muharebesinde Deliler	50
5. Nahçıvan da Deliler	53
6.Boğdan Seferinde Deliler	53
7. 1585 Tebriz’de Deliler	54
8. Osmanlı Ordusunun Kartal Kanatlı Süvari Birliğinin (Deliler) Son Kahramanlığını Sergilediği 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı	55
9.Diğer Savaşlarda Deliler	57
IV BÖLÜM	59
Deli Ocağının Bozulması	59
A.Celali Ayaklanmalarının Başlıca Nedenleri	60
B. Celali Başbuğlarının Amaçları	62
C. Sipahilerin Amaçları	65
V. BÖLÜM	69
DELİLER OCAĞININ BOZULMASI VE KALDIRILMASI	69
a. XVI. Yüzyılın Sonu İle XVII. Yüzyılın Başları Delilerin En İtaatsiz Devirler.....	72
b.Osmanlı Askeri Teşkilatı’nda Deli Ocağı Hakkında Yerli Ve Yabancı Kaynaklarda Yazılanlar	73
DEĞERLENDİRME.....	79
EKLER	81
BİBLİYOGRAFYA	113

A. KAYNAK ESERLER	113
B. TETKİK VE ARAŞTIRMA ESERLER.....	114
DİZİN	125

Deliler ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak atlarını dörtnala sürüyorlar ve Yörük atları üzerinde uçuşan kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Dolu dizgin at süren bu gözü pek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yenleri yapraklanıyor, yağız atlarının kuyrukları rüzgarda dalgalanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı.... Derken birden mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı... Sonra arta kalanlar yıldırım gibi çark ederek aynı hızla çekiliyorlardı. Fakat geri dönerken öylesine dağılıyorlardı ki iki atlıyı bir arada görmenin imkânı olmuyordu. Deli süvarileri bu suretle kendilerine yönetilmiş Rus toplarını hayal kırıklığına uğrattıyorlardı.

SLADE, Adolphus. (1931), *Admiral Adolphus Slade's Services in the Ottoman Navy and his Observations on the Ottoman Empire.*

SUNUŞ

“Osmanlı Askeri Teşkilatı’nda Deli Ocağı” isimli bu çalışmada Osmanlı Ordusunun bir parçasını oluşturan çok fazla bilinmeyen Deli Ocağı hakkında daha derli toplu bilgiler verilmiştir. Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer alan “Deli Ocağı’nda görev alan askerlerin fiziki görünümü ve özellikleri oldukça dikkat çekmiştir. Deliler Ocağına mensup askerler, düşmanlarına dehşet salmak için giysilerine genellikle kartal motifleri bunun yanı sıra aslan, kar leoparı, kurt, ayı motifli kıyafetler giyerlerdi. Bu korkunç görünümleriyle, savaş becerileri ve azimleriyle Deliler, XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer almıştır. Evliya Çelebi onları şu şekilde tasvir etmektedir: “...oldukça maharetli ve şeci askerlerdi. Başlarında taçları samur ve kaplan postundan kalpak taç koyup arkalarında bebr, kurt ayı postları vardır. Koltukları altlarından karakuş kanatları bağlıdır, ellerinde kurt derisi sarılı olup nicesinin alet ve silah levazımı kendisini garip ve acayip şekle koyar”.XV. yüzyılın sonlarından itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlayan Deliler, başlangıçta Semendire, Bosna gibi Rumeli’nin en önemli merkezlerinde kurulmuştu. 1829 yılına gelindiğinde de bu birlik ortadan kaldırıldı.

Herkesin gelişigüzel kabul edilmediği bu ocağa dâhil olmak için bazı şartların yerine getirilmesi gerekti. Öncelikli olarak gösterişli bir fiziki yapıya sahip olan kişiler arasından seçilmekteydi. Fiziki yeterliliğin ardından cesaretli olması ve bu cesaretini de savaşlarda göstermesi gerekmektedir.

Bu çalışma çeşitli Osmanlı Arşivi ve kaynak eserler kullanılarak Deli Ocağının Osmanlı Devletindeki durumu ortaya konularak, Deli ocağında görev alan kişilerin Türk kültüründeki alp tiplmesiyle bağlantısı irdelenmiştir.

Dr. Mehibe ŞAHBAZ tarafından daha önce Gaziantep’te düzenlediği bir sempozyumda bir bildiri olarak sunulmuş çalışma genişletilerek kitap haline dönüştürülmüştür.

Böyle bir çalışmayı gerçekleştiren öğrencim Dr. Mehibe ŞAHBAZ’ı kutluyor ve başarılarının devamını diliyorum.

Prof. Dr. Hava SELÇUK
Mart 2019 /KAYSERİ

ÖNSÖZ

Osmanlı Askeri Teşkilatı'nda "Deli Ocağı" isimli kitabı önce İKSAD'ın Gaziantep'te düzenlediği bir sempozyumda bir bildiri olarak sundum ve bu sempozyumda bu bildirim en iyi Tarih Bilim ödülünü almayı hak kazandı. Daha sonra Sempozyumu düzenleyen Bilim Kurulu Heyeti Sefa Salih Bildirici ve Mustafa Latif Emek Bey Efendilerinin önerisi üzerine kitap olarak yayınlandı. Yine İKSAD Yayınevinin ısrarı üzerine kitabı daha da genişleterek daha geniş araştırmalar yaparak yeni eklemeleri ile okuyucuya sunmak üzere yola çıktık. Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer alan "Deli Ocağı", bu askerlere verilen ismin ilginçliğinin yanı sıra bu askerlerin fiziki görünümü ve özellikleri oldukça dikkat çekicidir. Aynı zamanda katılmış oldukları savaşlarda göstermiş oldukları olağanüstü cesaret ve kahramanlıkları Yalnızca Türk tarihinde değil Dünya tarihinde de oldukça sıra dışıdır. Çalışmamızda Osmanlı Ordusunun bir parçası olan Deli Ocağını hakkında bilgi verirken o dönemin yerli ve yabancı gezginleri üzerinde bıraktıkları etkiler göz önünde tutularak bu gezginlerin anılarının ele alındığı eserler üzerinde durulmaya çalışıldı. Pek çok ilginç özelliklerinden dolayı Deliler Avrupa'nın birçok ordusu tarafından taklit edilmeye çalışılmış gerek dış görünüşleri gerekse cesaretlerinden dolayı efsanevi savaşçılara dönüşmüştür. Amacımız Osmanlı Ordusunun bir parçasını oluşturan çok fazla bilinmeyen Deli Ocağı hakkında daha derli toplu bilgiler vermeye çalışırken günümüz insanlarına uzun yıllar Osmanlı Ordusunda renkli görünüşleri, cesaretleri ve sadakatleri ile hizmet etmiş olan bu süvari birliklerini tanıtmaktır. Bu çalışmanın meydana gelmesi sırasında büyük sabır gösteren eşim ve kızlarım Elif Yaren ile Başak Beyza Şahbaz'a teşekkür ederim.

Mehibe ŞAHBAZ

GİRİŞ

OSMANLI ASKERİ TEŞKİLATI'NDA “DELİ OCAĞI”

Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer alan “Deli Ocağı”, genellikle sınır boylarında görev alan Rumeli Beylerbeyi veyahut Sancakbeyleri emrinde bulunan hafif süvari birliklerinden oluşmaktaydı. Gerek göstermiş oldukları olağanüstü cesaretleriyle gerekse oldukça gösterişli kıyafetleriyle gözlerini hiç kırpmadan düşmana saldırmalarından dolayı kendilerine “deli” denilen bu ocağın askerleri sadece Osmanlı'nın değil dünya askeri tarihinin de en renkli ve olağanüstü askeri birliklerindendi. Bu ocağa mensup askerlerin büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşmaktaydı. XV. yüzyılın sonlarından itibaren tarih sahnesinde görülmeye başlayan Deliler, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren ortadan kaldırıldı. Başlangıçta Semendire, Bosna gibi Rumeli'nin en önemli merkezlerinde kurulan Deli Askeri Teşkilatı zamanla büyüdü. Daha önceleri küçük küçük bölükler halinde sınır boylarını koruyan bu birlikler zamanla Osmanlı Ordusunun en korkutucu savaş unsurlarından biri olmuştur.

Deli Ocağını diğer askeri birliklerden ayıran en önemli özelliklerden biri de giyim ve kuşamlarıydı. Tek bir tip kıyafetleri olmamasına rağmen kıyafetlerinde ciddi anlamda ayırt edici çok önemli özellikler bulunmaktaydı. Deliler Ocağına mensup askerler, düşmanlarına dehşet salmak için giysilerine bilhassa kartal motiflerinin yanı sıra aslan, kar leoparı, kurt, ayı motifli kıyafetler giyerlerdi. Bu korkunç görünüşleriyle, savaş becerileri ve azimleriyle Deliler, XIX. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde yer almıştır. Daha sonraki dönemlerde Osmanlı Ordusunu oluşturan diğer askeri birliklerde görülen bozulmadan nasibini alan Deliler, askeri disiplinleriyle tarihe geçen ünlerini kaybederek savaşlarda etkinliklerini yitirmişlerdir. Dahası bu birlikler halka eziyet ederek başıbozuk haydutlar gibi hareket etmeye başlayınca Osmanlı Devleti bu birliği belli düzenlemelerle disiplin altına almaya çalıştıysa da başarılı olamadı. 1829 yılına gelindiğinde de bu birlik ortadan kaldırıldı.

I.BÖLÜM

İlk Osmanlı Askeri Teşkilatı

Osmanlı Beyliği'nin kuruluş yıllarında beyliğe ait düzenli askeri birlikler yoktu. İhtiyaç hâsıl olduğu durumlarda tamamı atlı olan ve gazilerin oluşturduğu atlı aşiret kuvvetleri görevlendirilen dellalar aracılığıyla sefere çağrılarak, önceden belirlenen bir yerde toplanır ve birlikler oluşturularak sefere çıkılmaktaydı. Savaş bittikten sonrada bu birlikler dağılıp, tekrardan savaş öncesi yaptıkları işin başına dönerlerdi (İhsanoğlu,1994:337). Beyliğin ilk dönemlerinde yapılan fetihler bu uç kuvvetleri tarafından yapılmıştır. Bilhassa Osmanlı'nın uç beyliği döneminde Abdalan-ı, Ahiyan-ı ve Gaziye-ı Rum adları altında teşkilatlanmış olan zümrelerden yararlanılmış ve bu zümrelerin yardımıyla da fethedilen yerler Türkleştirilmiştir. Bu uç zümreleri düz arazide çok rahat hareket ederek önce araziye işgal eder ve sonrasında da köyleri ele geçirerek kalelerin etrafına küçük kuleler inşa ederlerdi.

Osmanlı devletinde ilerleyen dönemlerde fetihler yapıldıkça daimi bir orduya ihtiyaç duymuştur. İlk düzenli birlikler Bursa'nın fethinden sonra Orhan Gazi döneminde oluşturmuştur. Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil'in teklifi ve gayretleri üzerine kurulmuştur. Oldukça sağlıklı ve güçlü Türk gençlerinden 1000 yaya olmak üzere 1000 de yaya ve müselleme (atlı) askeri birlikler oluşturuldu. Daha sonraki dönemlerde bu birliğe mensup insanlara ücret ve arazi tahsis edildi (Ahmed Cevad, 1299:2). Yaya ve Müsellemlerin sayıları zamanla arttı. Bu artışa paralel sefere oluşturulan bu daimi birlikler nöbetleşe gitmeye başladı. Oluşturulan bu birliklere belirli düzenler verilerek bölüklere ayrılmıştır. XV. asrın ortalarına değin yaya ve atlı birlikler olarak hizmet etmişlerdir. Kapıkulu Ocağı oluşturulduktan sonra kale, tersane, nakliyat, maden işletmeleri gibi hizmetleri yerine getirmeye başlamışlardır (İhsanoğlu,1994:337).

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ayak basmalarıyla birlikte Rumeli bölgesindeki fetihler hızlanmıştır. Buna istinaden devletin askere olan ihtiyaçları artmıştır. I. Murat döneminde Çandarlı Kara Halil Paşanın gayretleriyle Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. 1363'te çıkartılan pençik kanunu ile savaş esirlerinden yararlanılmıştır. İlk başlarda esir düşenlere çok kısa bir eğitim verilmiş sonrasında da Yeniçeri Ocağına alınmıştır (Uzunçarşılı,1943:4).Daha sonra bu sistemin sakıncaları görülmüş savaş esiri gençler Türk ailelerinin yanına verilmeye başlamıştır. Bu sayede de bu gençler Türk ailelerinin yanında Türk- İslam sentezi içerisinde yetişerek örf adetleri öğrenmişlerdir. Ancak asıl askeri eğitimlerini Acemi Ocağında alırlardı. Acemi Ocağı I. Murat döneminde kurulmuştur. Acemi Ocağı sadece bir askeri okul statüsünde olmayıp sadece Yeniçeri Ocağının sadece asker ihtiyacını karşılanmıyor aynı zamanda Kapıkulu Ocaklarının ihtiyacını da karşılıyordu (Uzunçarşılı,1943:4).

Daha önceki Türk İslam devletleri dönemlerinde uygulanmayan bu sistem Mehmet Çelebi döneminde uygulanmaya başlanmıştır. II. Murat zamanında da kanunlaşmıştır. Devşirme kanununa göre Osmanlı tebaasına mensup olan Hıristiyan çocukları şayet uyulması gereken koşulları taşıyorsa belli eğitimi aldıktan sonra kapıkulu askeri olmuştur. Önceleri sadece Osmanlı Avrupa'sında uygulanan bu sistem daha sonraları Anadolu'da uygulanmaya başlamıştır. Böylece XV. yy. itibaren bütün Hıristiyan tebaaya uygulanmıştır.

Osmanlı'nın Askeri Teşkilatını Kapıkulu Ocakları ve Yardımcı Kuvvetler oluşturmaktaydı. Kapıkulu Ocağının en büyüğü ve güçlüsü Yeniçeri Ocağı idi (Âşık paşazade,1332:205). Edirne alındıktan sonra kurulmuştur. Başlangıçta hiçbir tarikatla ilişkisi yoktu. Daha sonraları Yeniçerilere Taife-i Bektaşiyeye denilmeye başlanmıştır. Başlangıç yıllarında Yeniçeri Ocağının ilk kışlaları Edirne'de bulunmaktaydı. Daha sonra İstanbul'da iki tane yeniçeri kışlası daha yapılmıştır.

Yardımcı Kuvvetler ise Osmanlı Devleti'nde tımarlı sipahileri hariç; akıncı, yaya, yürük, canbaz, cerehor, müselleme, deli, gönüllü ve beşli gibi yardımcı kuvvetlerden ibaretti. Bu yardımcı kuvvetler; öncü, geri hizmet ve kale kuvvetlerinden oluşmaktaydı (Özcan, 1989:250).

Öncü Kuvvetleri oluşturan Deliler Ocağı gibi hafif süvari ve azeb gibi birlikler meydana gelmekteydi (Uzunçarşılı, 1943:7). Öncü Süvari birliklerinden oluşan akıncıların kuruluşu Osman Gazi dönemine kadar dayanmaktadır (İhsanoğlu, 1994:353). Bu Ocağın teşkilatlanmasında Gazi Evrenos Bey'in katkıları oldukça büyüktür. Yeniçeri Ocağı

kurulduktan sonra bu birliklerin görevleri sadece sınır boylarıyla sınırlı kalmış ve ayrıca da özel bir statü verilmiştir. Osmanlı devleti başlangıçta akıncılar için kışla tahsis etmemiş ve onlara maaş bağlamamıştır. Akıncılar her türlü ihtiyaçlarını kendileri temin etmiştir. İhtiyaçlarını düşmandan aldıkları ganimetten sağlamaktaydılar (Uzunçarşılı,1943:11).Bunun karşılığında da devlete vergi vermezlerdi (Halaçoğlu, 1991:52). Akıncılar genellikle çok güçlü ve yiğit gençlerden oluşmaktaydı. Akıncı beyi devlet tarafından tayin edilmekteydi. Akıncı birlikleri kendi içerisinde onlu, yüzlü, binli birliklere ayrılmıştı. Zaman içerisinde savaşta göstermiş oldukları başarılarından dolayı bu birliklere dirlik verilmiş ve böylelikle tımarlı akıncılar ortaya çıkmıştır. Savaş olmadığı zaman Akıncı birlikleri savaş talimi ve kendi özel işleriyle uğraşmaktaydı.

Akıncı birlikler genellikle Rumeli ve Anadolu'nun doğusunda sınır boylarına yerleştirilmiştir. Daha sonra XVI. yüzyılın sonlarından itibaren önemleri azalmış ve yerlerini Serhat kulları ve Kırım kuvvetleri almıştır. Deliler diye adlandırılan atlılar da eyalet askeri statüsündeki öncü birliklerdendi. XV. asrın sonlarına doğru oluşturulan Delilere, savaşlarda göstermiş oldukları olağanüstü cesaretlerinden ötürü istihdam edilmiş ve bu özelliklerinden dolayı Deli adı verilmiştir (Demirbilek, 2011:72).Deliler Ocağını oluşturan bu süvari birliklerinin ocağa alınması için belirli şartların yerine getirmesi gerekmektedir. Bu ocağı oluşturan askerler ayrıca giymiş oldukları kıyafetlerle de dikkat çekmektedir. Daha sonraki dönemlerde bu ocak Osmanlı ordusunu oluşturan diğer askeri birliklerde görülen bozulmalardan etkilenerek, askeri disiplinlerini kaybederek savaşlarda etkinliklerini yitirmişlerdir. Halka eziyet ederek başıbozuk eşkıyalar gibi hareket etmeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti yapmış olduğu düzenlemelerle disiplin altına alınmaya çalıştıysa da başarılı olamadı ve 1829 yılında Deliler Ocağını kaldırmıştır.

A. Kara Kuvvetleri

Merkez Kapıkulu Ocakları

1. Yayalar

a. Acemi Ocağı

Türklerin Avrupa'ya geçmesiyle ve Osmanlının askere olan ihtiyacın daha da artmasıyla birlikte ilk Acemi Ocağı, I. Murat zamanında Gelibolu da kurulmuş, 1826 yılına kadar varlığını sürdürmüştür. Askeri okul statüsünde olan ocak, hem yeniçerilerin hem de Kapıkulu Ocaklarının ihtiyacını karşılamıştır. Acemi Ocağı kendi nefer ihtiyacını Pençik usulü ve Devşirme usulü olarak iki yoldan sağlamaktaydı.

Pençik Usulü ile diğer beyliklerde kullanılmakla birlikte kuruluş döneminde Osmanlı beyliği için yeni bir uygulamaydı. 1363' de çıkarılan bu kanuna göre savaş esirlerinin beşte biri devletin olacaktı. Önceleri bunlar, kısa bir eğitimden sonra Yeniçeri Ocağına alınmıştı. Ancak daha sonraki dönemlerde bunun sakıncaları görülünce bunların Anadolu'daki Türk ailelerinin yanına verilmesi kararlaştırılmıştır. Böylece hem belli bir ücret karşılığı çiftçilik yapacaklar hem de Türk-İslam adet ve geleneklerini öğreneceklerdi (Uzunçarşılı,1995:508). Sonra bunlar bir kışlada toplanıp sultanın emrinde Yeniçeri Ordusunu oluşturmaktaydı (İnalçık, 2009:57). Devşirme Usulü ise Ankara savaşından sonra fetihlerin durmasıyla birlikte asker ihtiyacı arttı ve bu da devşirme sistemini doğurdu. Çelebi Mehmet zamanında uygulanmaya başlanmış, II. Murat zamanında kanunlaşmıştır (Özcan,2002:108). İhtiyaca göre beş altı yılda bir yapılan devşirme işlemi, merkezden gönderilen memurlar tarafından uygulanmaktaydı. XV. yüzyıl sonlarında itibaren bu sistem Anadolu'da da uygulanmaya başlamıştır. Devşirilen Hıristiyan çocuklarının bir kısmı saray içinde değerlendirilir, diğerleri de Türk köylüsünün yanına verilirdi. Burada ortalama yedi sekiz yıl çalışan ve Türk-İslam gelenek-göreneklerini öğrenen devşirme oğlanları daha sonra Acemi Ocağı'na alınırdı (Özcan, 2002:108).

b. Yeniçeri Ocağı

Toplumun en güçlü şekilde örgütlenmiş ve silahlanmış bölümü olan Yeniçeri Ocağı, büyük bir olasılıkla diğer Müslüman devletlerindeki gulam kurumundan esinlenmiştir. Yeniçeri birlikleri, Orhan Gazi döneminde kurulmuştur (Ye Petrasyon,2002:133).

Kapıkulu Ocaklarının en büyüğü ve en nüfuzlusu olan ocak, I. Murat zamanında Edirne'nin fethinden sonra Çandarlı Kara Halil'in gayretleriyle kuruldu. Yeniçeriler, yeni doğan Müslüman devletin ihtiyaç duyduğu sağlam temellere dayanan zamanın en iyi düzenli ordusuydu (Ye Petrasyon,2002:133). Aslında Bektaşilerle ilgisi olmamasına rağmen, zamanla bu tarikatla ilişkilendirilerek yeniçerilere Taife-i Bektaşiyye, ocağa da Bektaşî Ocağı denilmiştir.

İlk yeniçeri kışlası Edirne'de yapılmış, fetihten sonra İstanbul'da da kışlalar yapılmıştır. Yeniçeri Ocağı yaya, sekban veya ağa bölüklerine ayrılırdı. Yeniçeri Ocağının en büyük zabiti, Yeniçeri Ağasıydı. Bunu sırasıyla sekbanbaşı, kul kethüdası, zağarcı başı, saksoncu başı, turnacı başı, haseki ağalar ve başçavuş takip ederdi. Yeniçeri ağası, aynı zamanda merkez teşkilatının en rütbeli zabitidir. Askerlik görevinin yanında itfaiyecilik, yeniçerilerin görevleri arasındaydı (Özcan, 2002:134).

c. Cebeci Ocağı

Cebe, kelimesi “zırh” anlamına demektir. Osmanlılar bu kelimenin anlamının daha da genişleterek ok, yay, kalkan, kılıç, tüfenk, kazma, kürek, balta, kurşun, barut vs. ihtiyaçları gideren anlamına gelirken, alet ve eşya yapan veya tedarik eden ocağa “Cebeci Ocağı” demişlerdir (Uzunçarşılı,1995:513). Bölük ve Cemaat olmak üzere iki kısma ayrılan bu ocağın başlıca görevi, yeniçerilere silah sağlamak ve bu silahları muhafaza etmektir. Ayrıca, sefer sırasında silahları nakletmek, yeniçerilere silah sağlamak ve bozulan silahları onarmaktır.

Cebeci Ocağının asker ihtiyacı, Acemi Ocağından karşılanırdı. Cebeci Ocağının en büyük zabiti, Cebeci başıdır. Yeniçerilerle birlikte zaman zaman isyan etmişler ve sonunda II. Mahmut tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine, Cebe haneci Ocağı kurulmuş, ocağın amirine de Cebe haneci başı denilmiştir. Ayrıca, ocağın sivil işlerinden sorumlu olmak üzere bir Cebe hane Nazırlığı da ihdas edilmiştir (Özcan, 2002:111).

d. Topçu Ocağı

Topçu Ocağı'nın kuruluş amacı Top dökmek, top mermisi yapmak ve top atmak için oluşturulan bu ocak, Kapıkulu Ocaklarının yaya kısmını oluşturmaktaydı (Sezgin, 2000:145). Yaya Kapıkulu ocaklarından olan Topçu Ocağı, Yeniçeri Ocağından sonra oluşturulmuştur. Yaklaşık XIV. yüzyılın sonlarından itibaren topun

savaşlarda kullanılmasıyla birlikte topçu sıfatı taşıyan kişilerin varlığı bilinmektedir (Sezgin, 2000:145).

Neferleri, Acemi Ocağından karşılanmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde kuloğlu denilen topçu oğulları da alınmaya başlamıştır. Topçu Ocağı top imalı ve top atışı olmak üzere iki bölümden oluşmaktaydı. İlk tophane, Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılmış ve zamanla genişletilmiştir (Özcan, 2002:112). Topun kullanılmaya başlanmasıyla birlikte baruta olan ihtiyaçta artınca önce İstanbul'da At Meydanı, Kâğıthane, Şehremini Baruthanesi gibi yerlerde barut üretim tesisleri kurulmuştur. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin birçok şehirlerinde de Gelibolu, Bağdat, Selanik, Mısır Baruthaneleri vb. barut üretim tesisi kurulmuş ve işletilmiştir (Sezgin, 2000:145).

Topçu Ocağında tıpkı Osmanlı'nı diğer askeri birlikleri gibi bozulmadan nasibini almış ocağın ıslahı için III. Mustafa zamanında Fransa'dan getirilen Baron de Tott tarafından ıslah edilmeye çalışılmış, bu amaçla 1774 yılında Sürat Topçuları adıyla bir birlik kurmuştur. Ancak bu ıslah çalışmaları yeterli olmamış Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla yeni bir nizama bağlanmışlardır (Özcan, 2002:112).

e. Top Arabacıları Ocağı

XV. yüzyılın sonlarına doğru büyük ve ağır topların bir yerden bir yere nakli için kurulmuştur (Uzunçarşılı,1995:513). Top Arabacıları Ocağı'nın görevi, topların savaş mahalline arabalarla karşılanmasından sorumlu idi. Top Arabacıları Ocağı da tıpkı Topçular gibi teşkilatlanmıştı. Neferleri, Acemi Ocağından karşılanırdı. Top arabaları, topların ağırlıklarına göre imal edilirdi.

Bu ocak, top arabaları yapar ve cepheye topları nakletmekle görevliydi. Ocağın en büyük zabiti top arabacıları başı olup ocakta başlıca kethüda, çavuş, başçavuş, kethüda geri, ocak kâtibi gibi zabitler bulunurdu (İlgürel,1999:607). Top arabacı Ocağının görevi, her ne kadar topları nakletmek ise de, ocak personelinden bir grup da top arabalarının onarımını veya yeniden yapımını sağlardı. Top Arabaları, Tophane'de yapılmaktaydı. İstanbul'daki Tophane'de top arabalarından başka, ilk dönemlerde topların kundak, kızak ve tekerlekleri de yapılıyordu. Kundakların yapımı için lüzumlu olan kereste, yurt içinden tedarik edilirdi (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1995:193).

f. Humbaracı Ocağı

Bir tür el bombası olan humbara silahını kullanan humbaracılar, önceleri Cebeci ve Topçu Ocaklarına bağlı olarak görev yapmışlar, daha sonra İstanbul'un fethiyle müstakil bir ocak haline getirilmiştir. İçi patlayıcı madde dolu patlayıcı küreye "humbara" denilirdi (İlgürel,1999:601).

Ateşli silahlardan olan "Humbara" veya "Kumbara", demirde yapılan bir savaş aletidir. Demir yuvarlağın içi demir, kurşun ve barut parçalarıyla doldurularak patlayıcı hale getirilirdi. El ile atılabilen humbaraların yanında (humbarayı dest), havan topu ile atılanlarla mevcuttur (İlgürel,1999:601). Hepsinin amiri, merkezde bulunan humbaracı başı idi. XVII. yüzyıldan itibaren ihmal edilen bu ocak, 1729 Comte de Bonneval, ocağın ıslahına çalışmış ve neferlerin tamamı ulufeli yeni bir humbaracı sınıfı kurmuştur. Ancak Comte de Bonneval'ın ölümüyle ihmal edilen ocak, III. Selim zamanında tekrar ıslah edilmeye çalışılmış ise de başarılı olamamış sonunda da II. Mahmut zamanında, Tophane Mübaşirliğine bağlanmıştır (Özcan,2002:113).

g. Lağımçı Ocağı

Osmanlı Devleti'nin birçok yerindeki çeşitli maden ocaklarında çalışan tecrübeli ve bilgili zanaatkârlardan oluşturulan Lağımçı Ocağı, XVI. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Görevleri kale muhasaralarında, toprak altına tüneller açarak ve bu tünellere patlayıcılar yerleştirerek kalelerin alınmasını sağlamaktı (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1964:243). Maaşlı lağımçıları cebeci başı ya, tımarlı lağımçıları ise lağımçı başı ya bağlıydı.

Daha sonraki dönemlerde bozulan bu ocak, Halil Hamit Paşa'nın sadrazamlığı zamanında (1782-1785) ıslah edilmeye çalışılmış, III. Selim döneminde modernleştirilerek lağım bağlama, köprü, tabya ve kale yapma gibi teknik kısımlara ayrılmıştır (Özcan, 2002:113).

2. Atlı Kapıkulu Ocakları

Osmanlı Devleti'nin fetihlerinde, Kapıkulu süvarilerinin rolü oldukça büyük olmuştur. Atlı Kapıkulu Ocaklarında İlk teşkil edilenler, sipah ve silahtar bölükleridir. Bunlara yukarı bölükler de denirdi. Daha sonra sağ ve sol ulufeciler, sağ ve sol gariplerin ilavesiyle bölüklerin sayısı altıya çıkmış bu yüzden bunlara "Altı Bölük" de denilmiştir

(Uzunçarşılı,1995:514). Ulufeci ve guraba bölüklerine, “Bölükat-ı Erbaa” veya “Dört Bölükte” denirdi.

a. Sipah Bölüğü: “Kırmızı Bayrak” da denilen ve Kapıkulu süvarilerinin en itibarlısı olan bu bölük, Fatih Sultan Mehmet zamanında kurulmuştur. Padişahın maiyet askerleri olan sipahiler, barış zamanında miri mal tahsilinde bulunurlar, savaş alanında da padişah otağını korurlardı. Sipah Bölüğü’nün en büyük zabiti, Sipah Ağası idi (Uzunçarşılı,1995:514).

b. Silahdar Bölüğü: Diğer adı “Sarı Bayrak” olan bu bölük,44 ilk teşkil edilen Kapıkulu süvari birliğidir. Padişahın maiyetinde olan silahdarlar, sefer sırasında askerin geçeceği yolları temizletir, köprüleri onartır ayrıca padişah otağının kurulacağı yeri hazırlarlardı. Barış zamanında padişaha refakat ederler, halka para serpmeye işini yaparlardı (Özcan,2002:115).

c. Ulufeci Bölükleri: Padişahın sağında ve solunda bulunuşlarına göre “Ulufeciyan-ı Yemin” ve “Ulufeciyan-ı Yesar” denilirdi. Başlıca görevleri, sefer sırasında devlet hazinesini korumaktı. Barış zamanın da ise devlet alacaklarını tahsil ederlerdi (Özcan,2002:113).

d. Gureba Bölükleri: Seferdeki yürüyüşlerine göre sağ ve sol diye ikiye ayrılırlardı. Başlıca görevi Sancak-ı Şerifi ve padişah sancaklarını muhafaza etmektir (Özcan,2002:114).

B. Eyalet Kuvvetleri

Osmanlı Devleti’nin askeri savaş gücünü, eyalet kuvvetleri oluşturmaktaydı. Klasik dönemde Osmanlı Ordusunun eyalet kuvvetlerini tımarlı sipahiler, yayalar, müsellemler, yürük, cerehor, canbaz, akıncı, deli, azep, gönüllü, beşli denilen birlikler oluşturmaktaydı.

Tımarlı Sipahiler Eyalet kuvvetlerinin en kalabalık ve en kuvvetli sınıfını, tımarlı veya topraklı sipahiler denen süvariler teşkil ederlerdi. Osmanlılardan önceki Türk İslam devletlerinde ıktâ sisteminin devamı olan sistem, I. Murat zamanında teşkilatlandırılmıştır (Uzunçarşılı, 1995:513). Sistemin iki yönü vardır; buna göre sistem bir taraftan toprağın işlenmesini sağlarken diğer taraftan devletin atlı ihtiyacını karşılardı (Özcan, 2002:114).

a. Yardımcı Birlikler

Osmanlı askeri teşkilatında, sefer zamanlarında ordunun cephane ve toplarını taşımak, ordunun geçeceği yolları temizlemek, zahire nakletmek, kale tamiri, köprü inşası, tersane, maden hizmeti gibi vazifeleri yapan teşkilat, geri hizmet kıtalarıydı.

Osmanlı devletinin kuruluş aşamasında geri hizmetler sınıfına fazla ihtiyaç duyulmamış, ancak devletin büyümesiyle birlikte, daimi ordunun ihtiyaçlarını sağlayacak geri hizmet kıtaları oluşturulmuştur (Özcan, 1999:555). Osmanlı Devleti'nde tımarlı sipahilerden başka, yine eyalet kuvvetleri statüsünde; akıncı, deli, yaya, müselleme, yürük, canbaz, cerehor gönüllü, beşli denilen birliklerde kullanılmıştır. Bu kuvvetler; öncü, geri hizmet ve kale hizmetleri gibi üç grupta ele alınabilir.

C. Donanma

Osmanlı Devleti denizle ilk teması Karesioğulları Beyliğinin Osmanlıya ilhaki ile başlamıştır. Daha sonra Aydınogulları, Menteşeoğulları, Candaroğulları gibi denize kıyısı olan beyliklerin ilhakıyla da devam etmiştir. Önceleri bu beyliklerin tersaneleri kullanılmıştır (Nicolle, 2014:51).

Osmanlı Devleti, merkezi Gelibolu'da olan deniz kuvvetini Orhan Gazi'nin ilk yıllarından itibaren başlamışlardır (Nicolle, 2014:53). Fakat Osmanlılar, ilk büyük tersanelerini yine Gelibolu da Yıldırım Beyazıt döneminde kurmuşlardır (Özcan, 1999:556) Yıldırım Beyazıt döneminde, Türk donanması ilk defa batı donanmasıyla temas etti. Osmanlı sınırlarının Ege sahillerine ulaşmasıyla bu denizde de donanma faaliyetleri başlamış, Sakız, Eğriboz ve Mora'nın doğusuna akınlar düzenlenmiştir (Uzunçarşılı, 1984:400).

Osmanlı deniz erleri ve gemi mürettebatı; Türkler ve Rumlardan, İtalyan ve Katalanlardan hatta Fransızlardan oluşmaktaydı. I. Murat, Venediklerle temasa geçince Osmanlı donanması, yavaş yavaş ilerlemiş ve daha büyük gemiler inşa etmişlerdir (Nicolle, 2014:53). Fatih Sultan Mehmet zamanında, İstanbul'da Haliçte kurulan Tersane-i Amire' de büyük tersaneler inşa edilmiş ve ilk deniz fetihleri bundan sonra gerçekleşmiştir.

II. Beyazıt zamanında, bir yandan büyük gemiler inşa edilmiştir. (Gencer, 1999:571). Sultan Selim zamanında da (1512-1520), Haliç Tersanesi genişletilmiş ve daha büyük gemiler inşa edilmiştir. Osmanlı denizciliğinin yükseliş devri, Kanuni Sultan Süleyman

zamanında. Barbaros Hayrettin Paşanın kaptan paşalığında başlamış, bu yükseliş 1587’de Kılıç Ali Paşa’nın ölümüne kadar devam etmiştir (Özcan,1999:556). Kanuni döneminde, Osmanlı bahriyesi deniz ilminde, Avrupalılardan daha üstün hale gelmiş, özellikle Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut ve Kılıç Ali Reis gibi denizcilerin devlet hizmetine girmeleri ile birlikte, onların tecrübe ve marifetlerinden geniş ölçüde faydalanılmıştır.

Karadeniz ve Kızıldeniz’den sonra Akdeniz de bir Türk gölü haline gelmiş, hatta Türk korsanları daha sonra Septe Boğazından geçerek İzlanda adasına kadar gitmişlerdir. Kanuni ve daha sonraki dönemlerde, Gelibolu ve İstanbul’dan başka Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz liman şehirlerinde birçok tersane kurulmuştur (Uzunçarşılı, 1995:557). Barbaros’tan itibaren Kaptan-ı Deryalara, Beylerbeyilik rütbesi verilmiş Hayrettin Paşa, bu göreve Cezayir beylerbeyi olarak getirilmiştir (Özcan, 1999:556) Osmanlı bahriyesi sanatkârlar ile tersane halkı dinilen kaptanlar, reisler ve diğer görevlilerden oluşurdu. Azeb ve Levent gibi savaşçı askerler de bu sınıfa dâhildiler. Barbaros Hayrettin, Turgut Reis, Piyale, Kılıç Ali Paşaların mevcudiyetiyle devam eden denizdeki üstünlük XVII. yüzyıl başlarından itibaren gerilemeye başlayınca denizlerdeki üstünlük Avrupa ülkelerine geçmeye başlamıştır (Nicolle, 2014:52).

Osmanlı Askeri Teşkilatı

<https://sultanabdulaziz.com/abdulaziz-ve-muzik/mizika-i-humayun/askeri-bando-muzikamizika-yi-humayun-abdulaziz-ordusu/>

II. BÖLÜM

Osmanlı Askeri Teşkilatında Deli Ocağı a-Deli Adının Anlamı

Deli adının anlamı Türk Dil Kurumunun yayınladığı Türkçe sözlüğe göre, akli dengesini yitirmiş olan mecnun, coşkun, azgın anlamında kullanılmaktadır (TS, 2005:489). Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğü oluştururken ana kaynak olarak aldığı sözlüklerde Deli adının anlamı şu şekillerde ifade edilmektedir. Kamus-ı Türkî’de “Deli” Tilbe

1. Akıl ve şuuru yerinde olmayan, çılgın, mecnun, divane, meczup, muhtellü’ş-şu’ur.
2. Azgın, kavil ve fiilinde pervasız.
3. Düşkün, müptelâ, bir şeye lüzumundan ziyade muhabbet ve iptilâ hâsıl eden: Kitap, av, oyun delisi.
4. Her şeyin yabanisi, terbiyesizi, sert ve muzırır” (KT 2010: 240) anlamları verilmiştir.

Eski Türkçe bir kelime olan "deli" tarih boyunca tilbe, tilve, telü, delü olarak zamanla değişime uğramıştır (Tuğlacı, 1972: 578). Deli adının menşei konusunda bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür (Uzunçarşılı, 1979: 516). Bazı tarihçiler “deli” adının; Arapça yol gösteren, kılavuz demek olan "delil" den geldiğini ve halk arasında bunun yanlış anlaşılaraq deliye dönüştürüldüğünü ve daha sonra böyle kabul edildiğini iddia etmektedirler (Öztuna, 2006: 17). Deli sözcüğü, Lügat-i Nâcî, Müntahabât- Lügât-ı Osmâniyye, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat ve Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğünde madde başlığı olarak yer almamıştır. “deli” sözcüğünü Türkçe asıllı bazı kaynaklarda ise Arapça asıllı olarak gösterilmiştir. Sözcüğü Türkçe asıllı kabul edenler “télwe, télbe, tilbe” biçimini; Arapça asıllı olduğunu

kabul edenler ise delil (öncü anlamında) biçimini kök olarak kabul ederler. Orta Türkçe metinlerinde deli sözcüğü telü-telwe biçimlerinde gösterilmektedir. (Gülensoy, 2007: 274).

VIII. yy. Uygur metinlerinde télwe, tefle olarak gösterilirken XI. yy. yazılan metinlerinde telü; XIV. yy. dan itibaren yazılan metinlerde ise delü biçiminde geçmektedir (Nişanyan, 2002:115).Deli sözcüğüne ilk olarak eski Uygur metinlerinde rastlanılmaktadır (Clausen, 1972: 493).Türkçe Sözlükte ilk olarak verilen anlam ise: “Aklını yetirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun” daha çok divan edebiyatımızda kullanılmıştır.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız Deli sözcüğünün ilk betimlemesi edebiyatımızın kahramanlardan biri de Mecnun adıyla bilinen Kays’tır. Divân edebiyatında âşık, sevgilinin zincir gibi saçlarıyla bağlanmış bir deliyi andırmaktadır. Aşığın delirmesi için birçok neden vardır. Divane, Mecnun, gibi anlamlarda kullanılan deli yaptığı işin sonucunu düşünemez. Türkçe sözlükte deli sözcüğü için verilen ilk anlam: “Aklını yetirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun” anlamına gelmektedir. Anonim halk edebiyatımızda fıkralara da konu olmuştur. Deli fıkraları anonim halk edebiyatımızın zengin mahsullerindedir. Bu fıkralarda “deli” bir mizah unsuru olarak görülmüş, hatta normal düzene bir başkaldırı olarak algılanmış ve takdir görmüştür. Türk sözlü ürünlerinde deli ile ilgili pek çok örnek vardır (Kocakaplan, 2004: 19).

Halk edebiyatında genellikle alp-alperen tipi anlatımında kullanılmıştır. XV.yy.ın sonlarında ise deli sözcüğüne biraz daha farklı anlam yüklenmiştir. Deli sözcüğü karşımıza Osmanlıda bir askeri terminoloji olarak çıkmaktadır. Osmanlıda Deliler akıncıların bir koludur. Akıl almaz cesaretleri ve giymiş oldukları kıyafetlerinden dolayı kendilerine deli adı verilmiştir.

b. Türk Kültüründe Deliler (Alp, Alperenler)

Türk kültüründe deli tipinin ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekteyiz. Topluma model olarak sunulan bazı tipler vardır. Bunlar alp tipi, bilge devlet adamı tipi, kadın tipleri, veli tipi, gazi tipi bu tiplerden bir kaçıdır. Kahramanlık ve ona ait değerler, yaşamış oldukları toplumsal yapının da temel ve istenilen değerleridir. Bu tür kahramanlık çağını yaşayan toplumda doğan herkesin cesur, yiğit ve kahraman savaşçılar olması beklenilmektedir (Çobanoğlu,

2007:100). Bu kahramanlık doğumdan evlenmeye kadar hayatımızın birçok döneminde karşımıza çıkmaktadır.

Kahramanlar destanlarda bir örnek üzerine oluşturulmuştur. Bu kahramanlarda görülen özelliklerde büyük karakterlerden farklı nitelikler taşırlar. Roman kahramanlarında görülen kişisel farklılıkların öne çıktığı karakterler, destan kahramanlarında birbiriyle büyük ölçüde benzeşen tipler şeklinde görülür. Bu durum sadece destan kahramanında görülmez. Aynı şekilde ortak nitelikler taşıyan kadın, hayvan tiplerinde de karşımıza çıkar. Bu durum sözlü kültürün bir özelliğidir. Belli birtakım özellikler belirli tipleri meydana getirir.

Türk destan geleneğindeki bu tipler olumlu ve olumsuz tipler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Alp tipi de Türk destan geleneğinde görülen olumlu tiplerden biridir (Gülensoy, 2002:42). Bu tipler bir özleyişin ifadesidir. Fakat bu özleyiş toplumun içinde bulunduğu tarihî, sosyal durum ve medeniyet şekliyle yakından ilgilidir. Belirtmeye çalıştığımız bu unsurlar değişince, onlara cevap veren ideal tipler de değişir. (Kaplan, 2005: 58).

Sınırların uzağında barış içinde yaşayan yerleşim birimlerinde bu sosyal duruma uygun tipler meydana gelir. Ancak atlı göçebe hayatının devam ettiği toplumlarda alp tipi bulunur. Türkler at sürüleri besleyerek, avcılık yaparak hayatlarını sürdürüyorlardı. Göçebe bir toplumun yaşayış tarzı ve kültürel değerleri, yerleşik medeniyette yaşayanlardan farklıdır. Türk destanlarında bulunan geniş Asya steplerinin zorlu iklim şartları, kendi aralarında ve düşmanlarıyla yaptıkları savaşlar, sık sık yıkılıp kurulan devletler, göçebe bir hayat tarzını zorunlu kılmıştır. Bu şekilde yaşam tarzı da kahramanlık ve cengâverlik ruhunu beraberinde getirmiştir.

Göçebe hayatın zorlu koşullarında hayatta kalmaya çalışan insan, doğanın kendisine verdiği yetenekleri geliştirmek zorundadır. Bu zorunluluk durumu Türk destanlarında kahraman “alp tipi”ni doğurmuştur (Akyüz, 2010: 171-172).“Türk destanlarında idealize edilen alp tipi, halkın asıl gücünü temsil etmiş, oldukça farklı ve kötü görünüşlü olmasının yanı sıra çok kuvvetlidir. Ancak alp, kendini o kadar cesaretli ve güçlü görür ki onu hiçbir düşman yenemez. Aynı zamanda alpin dayandığı manevî bir güçte destanlarda atalar ruhunda mevcuttur. Alp, doğuştan güçlü ve yetenekli doğar. Her zaman atlıdır ve yanında yiğitleri vardır. Tüm bunlarla birlikte alp dürüst, cömert, erdemli, hünerli, konuksever ve namusludur”(Akyüz, 2010:172). Bu

çerçeve de değerlendirecek olursak Alp tiplemesini beş ana özellik üzerinde değerlendirebiliriz.

1. Alp tipinin kahramanlığı olağanüstü biçimde doğumundan itibaren başlamaktadır. O Tanrı tarafından belli güçlerle donatılmıştır. Örneğin kısa bir sürede büyüme, süt yerine et, ekmek, beşikteyken konuşma, gelecekte yapacakları ile ilgili haberler verme gibi olağanüstü niteliklere sahip olarak doğar.

2. Alp tipinde içinde bulunduğu toplumun menfaatleri ve inanılan dünya görüşünün idealleri için varlığını feda etme duygusu bulunmaktadır. Alp'in sadece cesur olması yeterli değildir. Bu cesaretini halkın faydasına yönelik kullanılmalıdır. Alp halkının refahı ve huzurundan başka bir şey düşünmemelidir.

3. Alp tipinde kahramanlar cesaret ve güç bakımından kendileriyle aynı güç ve cesaretle olan düşmanlarla mücadele ederler. Düşmanlar da birer kahraman özelliği taşırlar. Fakat bu düşmanlarda olumsuz nitelikler görülmektedir. Bu durum alp tipini halk nazarında daha değerli kılmaktadır.

4. Alp tipi belirli bir yaşayış tarzının ürünüdür. Alp tipi avcılık ve hayvancılıkla geçinen bir toplumun bireyidir. O yaman bir akıncıdır. Sürü, av ve akın bu toplumun ideal tipini karakterize eder. Alp tipinde cihangirlik ihtirası bulunur. Yendiği kavimlerin kendisine itaat etmelerini ister. Bu toplumdaki insanlara da kuvvetleri ölçüsünde değer verilir. Alp'in yetiştirdiği oğlun da babası gibi kahraman olması istenilir. Çocuk kuvvetini ispat etmek zorundadır. Aksi takdirde çocuğa isim verilmez. Çocuklar küçük yaşlardan itibaren bu şekilde yetiştirilir. Ölmek ya da öldürmek bu topluluğun en önemli düsturudur.

5. Kendine güvenme ve cesaret alp tipinin bariz özelliklerinden biridir. Çarpışmalarda düşmanla tek başına kalsa dahi pes etmez. Kendi kuvveti ve iradesi ile düşmanı yener.

Türk kültüründe deli tipinin ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekte olduğumuzu daha önce belirtmiştik. Türk Destan geleneğinde Alp (Deli tipi) topluma cesaretin simgesi olarak topluma model olarak sunulmuştur (Bars, 2014:347). Türk destanlarında ele alınan alp tipi halkın gücünü temsil etmenin yanı sıra milli ve vatanseverliklerinden asla vazgeçmez, savaştan çekinmez ve düşmanına karşı gözünü daldan budaktan esirgemez olarak tanımlanmaktadır. Alp'ler ayrıca düşmanlarına karşı korkunç görünüşleriyle de kuvvetli bir şekilde çıkmaktadır (Akyüz, 2010:173).

Türk Kültüründe alp tiplemesinin ilk örnekleri olarak Oğuz Kağan ve Alp Er Tonga destanlarında rastlanılmaktadır (Köprülü, 2006:373). Halk Edebiyatımızda da alp ve alperen tipi, bu anlamda Köroğlu'nun 777 Delisi, Dede Korkut'un Deli Dumrul, Deli Karçar ve Deli Dünder'ı, Karagöz'ün Tuzsuz Deli Bekir'i ilk akla gelen örneklerdir.

Türk devletlerinin kuruluşunda etkili olan Alp savaşçılar İslâmî devir Türk devletlerinde Alp Gaziler (Alperenler) olmuşlardır. Büyük Selçuklu devletini Malazgirt savaşı sonrası Sultan Alp Arslan tarafından Anadolu'nun fethi için görevlendirdiği Oğuz boyları ve bu boylara mensup Alp savaşçılarda alp tiplemesinin devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam öncesi dönemde isim ve şeref ve cesaretin simgesi olarak yayılmış olan alp kelimesinin İslamiyet'ten sonra da devam ettiği görülmektedir.

Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı ve emirlerinden bazı Alplerin isimleri şunlardır. Alp Guş, Alp Ağacı, Alp Argu, Selçuk hükümdarı Alp Aslan'dır. Anadolu Selçuklu devletinde ise Nuh Alp, Mahmut Alp gibi kişiler bu unvanını Ortaçağda da devam ettiğini gösteren örneklerdir (Köprülü, 2006: 355). Bu fetih hareketlerinin sonucunda ve isimlerini saymadığımız bu alpler sayesinde Anadolu tamamen Türkleştirilmiştir.

Siyasi olarak Alp teşkilatı Osmanlı imparatorluğunun kuruluşunda da oldukça etkili olmuştur. Turgut Alp, Konur Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi Alplerin ismini söyleyebiliriz. Bu tipin ilk örnekleri Oğuz Kağan, Alp Er Tonga'dır. Bu tipin, sözlü kültürümüzde eski yaşantının tabii bir sonucu olarak teşekkül ettiğini söyleyebiliriz.

Türklerin Asya bozkırlarında çok eski zamanlardan beri geçirdikleri zor hayat şartları, kahramanlık ve cengâverlik anelerinin Türk hayatında yerleşmesinde büyük etken olmuştur (Köprülü, 2006: 372). Eski Türk dini kahramanlığa özel bir değer vermektedir. Kahramanlığı her erdemün üstün tutmaktadır. Eski Türklerin bu dünya görüşü, öldükten sonraki yaşanlarında da belirmektedir. Eski Türklerin inancına göre her şahıs, hayatta düşmanlarına galip geldiği ölçüde öbür dünyada erdemli olmaya aday sayılırdı. Alplerin savaş sonrası elde ettikleri ganimetleri sayesinde edindiği her ganimet, esirler, atlar, vs. gökyüzündeki hayatında da, onun malı sayılırdı.

Dahası öldürdüğü düşmanlarının balbal şeklinde kendisine öbür dünyada hizmet etmek zorunda olduğu fikri vardı. (Esin, 2006: 266). Abdullah Turhal Deliler isimli eserinde Alpleri genel olarak şöyle tasvir

etmektedir: “Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani alpler, görünüşlerini diğer askerlerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleriyle süsleyerek farklılaştırırlardı. Alpler için gereken özellik ‘muhkem yürek, bazı kuvveti, iyi bir at, hususi bir libas, yay, iyi bir kılıç, sünü, yâr-i muvafik’ti” (Turhal, 2011: 40-41). İlk İslami dönemle birlikte alp tipi İslami bir özelliğe kavuşarak alperen tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette ki bu duruma asker ocağının peygamber ocağı sayılması etken olmuştur. Osmanlı döneminde ise durum biraz daha farklıdır.

Deli sözcüğü karşımıza askeri bir terminoloji olarak çıkmaktadır. Deliler, Osmanlıda akıncıların kolundan biri idiler. Sadece Türklere değil, diğer Osmanlı tebaasından da seçiliyordu. Büyük çoğunluğu Türklere oluşan bu ocağa zamanla Müslüman olan diğer Osmanlı tebaası olan Boşnak, Sırp ve Hırvatlar da bu ocağa kabul edilmiştir.

Deliler, her birine ‘bayrak’ denilen elli altmış kişilik ocaklara ayrılırlardı. Birkaç bayrak birleştirilerek bir delibaşının emrine verilirdi. Delibaşların emrinde gönüllü ağası, bölük ağası unvanlarını taşıyan daha küçük rütbeli deli zabitleri bulunmaktaydı.

Deli askeri olmak isteyen bir genç ilk önce ‘zobu’ adıyla ocak ağalarının birinin yanına verilip yetiştirilir, burada ocağın usul ve kaidelerini öğrenirdi. Kendini ispatladıktan sonra din ve devlete hizmet edeceğine, hiçbir kavgadan geri dönmeyeceğine dair söz vererek yemin ederdi. Daha sonra tören kısmına geçilir başına deli kalpağı giydirilir ve ‘ağa çırağı’ olarak deftere kaydedilirdi. Vakti geldiğinde de sırayla ağalığa geçer, hatta delibaşı bile olurdu. Etmiş olduğu yemini bozan, ocak kurallarına aykırı hareket eden deli, başından kalpağı alınıp keçe külâh giydirilir teşhir edildikten sonra ocaktan kovulurdu” (Özcan, 1994: 133). İbn Kemâl’ Deliler hakkında şunları söylemektedir: “*Sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı esirler alarak onlardan düşman hakkında bilgi edinilmesini sağlarlardı.*” (Özcan 1994: 132-133).

Bu ocağın XVII. yy. da bozulduğu, pek çok Celali isyanında başı çektiği, halka zulm ettiği bu yüzden öldürülmelerinin caiz olduğu yolunda ferman çıkartılmıştır (Özcan, 1994: 133- 134).

Fransız kökenli hem mühendis hem de asker olan Alain Manesson Mallet, Les Travaux de Mars our Art de la Guarre adlı eserinde, bu askerlerin adının nereden geldiğini şu şekilde

açıklamaktadır. Bu ocağa mensup askerler öylesine cesurdurlar ki bir tarafın hizmetinde görevlendirildikten sonra, onları vazgeçirebilecek hiçbir ceza korkusu olmadığından dolayı Türkler onlara Deli adını vermişlerdir. Bu ad, Türklerin dillerinde "gözü pek" anlamına gelmektedir demektir.

Yine Bizans tarihçi Khalkokondyles eserinde Delilerden şu şekilde bahsetmektedir. *“Öyle görünüyor ki doğa onlara herkesin üstünde bir güç ve vücut kuvvetini ve onların gücünü denemek isteyenlerin gücünü aşan düzeyde, rastlanmayan nitelikte bir kılıç kullanma ve savaşma becerisi vermiştir”* demektir.1672 de Fransız elçisinin maiyetinde İstanbul 'a gelen Antoine Galland yayımlanan günlüklerinde deli adının nereden geldiği konusuna değinerek şunları aktarmaktadır. Deli sözü Türk dilinde mecnun manasına gelir, fakat bu adamların mecnun oldukları ve akıllarını kaybettikleri manası çıkarılmamalıdır. Bu, kendilerini tehlikeye atmak hususunda gösterdikleri azim ve inattan kaynaklanmaktadır (Altındal, 2007:65).

c. Deli Ocağının Ortaya Çıkması Ve Ordu-yu Hümayuna Girmeleri

Deli denilen atlılar eyalet askeri statüsündeki öncü birliklerindendi. Deli süvarileri Osmanlı fetihlerinin en yoğun devam ettiği bölge olan Rumeli'deki sınır boylarında ortaya çıkmışlardır. Tarih sahnesine ne zaman çıktıkları konusunda kesin bir tarih yoktur. Tarihi kayıtlara göre bu askerler XV. yüzyılın sonlarından itibaren görülmeye başlandı (Nicolle, 2014:30) ve XVI. yüzyıldan itibaren belirli bir düzene kavuşturularak geliştiler (Mehmet Neşri,1995:668).

Bazı eski kaynaklarda kendilerine Deliler denilen bu kanatlı askerlerin 1444 Varna ve 1448 Kosova muharebelerinde (Sertoğlu,1996:200)Osmanlı Askeri Teşkilatı bünyesinde savaşmış oldukları yazmaktadır(Mehmet Neşri,1995:667). Rumeli'de, Semendire ve Bosna gibi önemli merkezlerde kurulan Deli Askeri Teşkilatı, sancakbeyleri veya beylerbeylerinin himayesinde onların emri altına alınmışlardı (Nicolle, 2014:30). XV. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan delilerin ekserisini Türkler oluşturmaktaydı. Daha sonraki dönemlerde Müslüman olmayı kabul eden Hırvat, Sırp ve Boşnaklarda bu ocağa kabul edilmişlerdir (Mehmet Neşri, 1995:667).

XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'nin farklı köşelerinde hizmet eden deli süvarine dair tarihi kayıtlar mevcuttur. Deliler önceleri birer bölük halinde, doğrudan beylerin çevresindeki muhafız birlikleriyle

sonraları sayıları arttırılarak korkunç bir savaş unsuru haline getirildiler.

XVI. yüzyıldan itibaren Rumeli ve kuzey sınır bölgelerinde ve akıncılardan ve diğer mevcut sistemlerden farklı, yeni bir askeri alt sınıfın ortaya çıkmasıyla oluşmuştur (İnalçık, 2010:87). Mevcut tarihi kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Rumeli Beylerbeyleri veya sancakbeylerinin emrindeki özel bir askeri birlik olan Delilere mensup olmak büyük önem taşıyordu. Bu askeri birlikler tipik Osmanlı askeri geleneği çerçevesinde ocak halinde örgütlenmişti.

Ayrıca deliler baş vezirin muhafızlarıdır. Ücretleri günlük olarak on ikiden on beş akçedir. Savaş dönemleri dışında görevleri baş vezirin önünde yaya olarak yürür ve Divana gittiği zaman baş vezire yer açtırlardı (Galland,1998:98).

d- Deli Ocağına Kabul Edilme Şartları.

Herkesin gelişigüzel kabul edilmediği bu ocağa dâhil olmak için bazı şartların yerine getirilmesi gerekti. Deliler Ocağına katılmak isteyen kişiden iki temel özelliği yerine getirmesi beklenmekteydi. Öncelikli olarak gösterişli bir fiziki yapıya sahip olması ve cesareti, bu cesaretini de savaşlarda göstermesi gerekmekteydi.

Deliler, iri cüsseleri kuvvetli fizikleri ve büyük bıyıkları ile gururlu bir görünüşe sahiptiler (Mallet, 1684:560). Bu güçlü görünümlerinin yanı sıra silah kullanmadaki ustalıklarını ve cesaretlerini kanıtlamak için düşmanla savaşmaları gerekmekteydi. Bu savaşlarda da yaklaşık olarak 10 düşman süvarisini öldürerek zafer kazanmaları gerekiyordu (Tacan, 1936:21).

Deli ocağına girme şartlarını yerine getirenler belirli bir eğitime tabi tutulurdu. Bu eğitimi başarıyla yerine getirdikten sonra düzenlenen törende önce yemin eder daha sonrada deli başlığını giyerek ocağa resmen girmiş olurdu (And, 1970:14). Ancak tıpkı diğer Osmanlı birliklerinde olduğu gibi Deli Ocağının kurallarına uymayanlar cezalandırılarak önce başlıkları alınır sonrada ocaktan atılırdı. (And, 1970:14).

Deli Ocağına girerken belli bir etnik kökene veya tarikata mensup olma şartı aranmazdı. Müslüman olan cesaretli ve heybetli bir fiziki yapıya mensup herkes ocağa girebilirdi. Deliler en az elli veya altmış bir bayrak oluşturlardı. Bir delibaşı emrine de birkaç bayrak verilirdi (And, 1970:15).

III. BÖLÜM

Deli Ocağının Genel Yapısı

a- Türk Mitolojisinde Kartal Motifi

Türk Mitolojisinin de birçok hayvan motifinin anlamı vardır. Bu hayvanlardan olan kartal motifi ise Türk Mitolojisinde güneşi, gücü ve kudreti simgelemektedir. Türklerde ölen kişilerin ruhlarının, bir kuş olarak göğe uçmaları, oldukça yaygın bir düşüncedir (Ögel, 2006:129). Hint masallarına göre Garuda denen akbaba Karuti ve Karakuş adıyla hem Budist hem de Budist olmayan Türk mitoloji ve sanatına girmiştir. Bu mitolojik sembol, Orta Asya Budist sanatında, Kök ve Batı Türk (550–740) ile Uygur (850–1220) devirlerinde çok rastlanılmaktadır. Bu kuş alacalı kuyruğu veya kanatları olan bir akbaba veya kartal gibi genellikle kulaklıdır. Uygurlarda çocuk kaçıran veya göğe yükselmek için binek olarak kullanılırken tasvir edilmiştir.

Gök Tanrı'nın, koruyucu ruhun ve adaletin timsali, Göktürk ve Uygur devirlerinde hükümdar ya da beylerin sembolü, güneşi, gücü ve kudreti simgelemesinin yanı sıra, koruyucu ruhun ve adaletin de simgesidir. Türklerin millî simgelerinden olan kartal, Şamanist uygulamalarda en yüksek ruhları taşıdığına inanılmıştır. Kartal hayvanata ya da yardımcı ruhlardan birini temsilen zaman zaman Şaman elbisesi üzerinde yer almıştır. Bilhassa da Göktürk ve Uygurlarda kartal ve diğer avcı kuşlar Hakan ya da beyleri temsil etmenin yanı sıra koruyucu ruhun ve adaletin simgesi olmuştur. Örneğin Yakut Türklerinde kartal Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacı'nın tepesinde tasvir edilmiştir. Ayrıca, kartal olumsuz kavramlara karşı iyi olan unsurları temsil etmektedir (Çoruhlu, 2000:133).

Türk kültürünün temel eserlerinden olan Dede Korkut Hikâyelerinde kartal, kayalarda yuva tutan ve Tanrıya yakın uçan kuş diye tanımlanmaktadır. “*Kap kayalar başında yuva tutan/ Kadir ulu Tanrı’ya yakın u çan/cümle kuşlar sultanı çal-kara-kuş*” (Ergin, 1994:114) diye geçmektedir. Dede Korkut Kitabı’nda kartal motifi çokça yer almış “*At koşursa çalimli, Çalkara kuş erdemli*” ve “*cümle kuşlar sultanı Çalkara kuş*” gibi tasvirler ile sözü edilen bu kuşa gösterilen hayranlık, ilgi, önem ve beğeni hikâyelerde adaletin, gücün ve kuvvetin simgesi olarak kullanılmıştır (Gökyay, 2000:41).

Eski Türklerde şaman, kurban ayininde davuluna vurur, manzum duaları okur ve bildiği bütün ruhları çağırırdı. Bu ruhlar arasında kartal (bükküt) da vardır. Bu ayinde kartal, “*tanrı kuşu kartal, bakır tırnaklı müthiş kuş, sağ kanadı güneş kaplar, sol kanat ayı kaplar*” diye nitelenir (İnan, 1995: 105). Bunun dışında, kimi kültürlerde de kartal kurtarıcı, yardım edici, uyarıcı görevleri olan önemli bir sembolik hayvandır. (Gökyay, 2000:25).Başta kartal olmak üzere yırtıcı kuşların Şamanist inançlarda önemli bir yeri vardır. Kartal biçimine dönüşen söz konusu ruhlar, gökleri dolaşır ve yere inerlerdi (Evcı,1988: 13).

Şamanizm’in etkisiyle çift başlı kartal figürünün mensup olduğu hayvan üslubu daha da gelişmiştir. Şaman’ların, ayinler sırasında girmiş olduğu hayvan biçimlerinin başında kartal ve kartal cinsi yırtıcı kuşlar gelmektedir. Çünkü kartal, Tanrı ile insan arasında elçi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Şamanın, kartalın bir kadınla birleşmesinden meydana geldiğine inanılmaktadır (Alsan, 2005: 79). Kuşların göğün en üst noktalarına kadar yükselebilmeye yetenekleri, Orta Asya ve özellikle de Altay bölgesinde yaşayan topluluklarda daima ilgi çekmiş, merak ve hayranlık uyandırmıştır.

Şamanî kültür döneminde şamanlar, Gök Tanrı katına çıkabilmek için yapacağı yolculukta yardımcı ruhlardan faydalanabilmek amacıyla, güçlü kuşlara (kartal, doğan, şahin, kuzgun vs.) benzemeye çalışmışlardır. Kuşlara benzeyebilmek için de törenlerde, daima kılığına bürünmeye çalıştıkları hayvanların, genellikle de kuşların taklitlerini içeren oyunlar ortaya koymak istemişlerdir. Yardımcı ruh, şamanın gök katlarına çıkabilmesinde, yer altına inebilmesinde, kötü ruhlarla mücadele edebilmesinde (kanlı bıçaklı dövüşmelerinde, savaşmalarında vs.), hasta sağaltımlarında; sihir, kehanet vb. her türlü eylemlerinde şamanın işini kolaylaştıran, ona en büyük yardımı sağlayan çok önemli bir unsurdur (Zornnickaja, 2002:190). Çoğunlukla

yırtıcı kuşlarla temsil edilen bu yardımcı ruhlar için şamanın en çok tercih ettiği kuş ise kartaldır (Uraz, 1992: 155).

Şaman merasim esnasında, kimliğine bürünmeye çalıştığı kartal veya diğer hayvanlar ile bağ kurabilmek için o hayvanın çeşitli hareketlerini taklit eder. “*Seansta onların varlığı genel olarak şamanın bazı hayvan seslerini ya da davranışlarını taklit etmesiyle açığa vurulmuş olur*” (Eliade, 1999: 120).

Şaman kuşları taklit ederek, hatta bazı cinleri ve ruhları da kuşlara benzeterek sürekli onların yardımına başvurmuştur. Bu kuşlardan özellikle de kartal çok yükseklere çıkabilen, göklerin en güçlü kuşu olması sebebiyle daima gözde kuş olmuştur. Türklerin millî sembollerinden olan kartal, Türk sanat ve kültür tarihinde dinî, astrolojik ve hukuki bir sembol özelliği taşımaktadır (Çoruhlu, 1995: 73). Göklerin hâkimi olan kartal, Şamanî tasavvura göre yerin en alt katlarına gidebilme özelliğine de sahiptir. Kartalın hem gökte hem de yer altında yaşayabildiği düşüncesi, Şamanlık geleneğinde oldukça yaygındır (Roux, 1994: 119).

Altay-Türk destanlarından olan Maaday-Kara destanında kartal, ülkenin refah ve huzur simgesi olan ve Ulu Tanrı Üç-Kurbustan tarafından yaratılmış ölçüsü belli olmayan devasa ölümsüz ağacın (demir kavak) ortadaki dalları üzerinde iki benzer kara kartal tünemiş ve düşman bahadırların gelme ihtimali olan yolu beklemekte olarak karşımıza çıkmaktadır (Bekki, 2002:575). Burada kartal, gözetleyici ve tehlikelere karşı haberdar edici, Tanrının yarattığı bir simgenin tepesinde yuva yapacak kadar önem ihtiva eden, ilahi ağaçta dahi yer bulan bir varlık, ilahi bir sembol durumundadır.

Kartal, eski Türk kurganlarından başlayarak Hun, Göktürk, Uygur, Avar, İslam devletlerinde Abbasi, Gazneliler, Fatimiler, Eyyübi ve Büyük Selçuklu sanatında nazarlık, tılsım, kudret ve kuvvet sembolü, arma, totem, mezar, hayat ağacı sembolü, aydınlık güneş ve talih, bilginlik, gökyüzünü temsil eden ve gelecekte haber veren kuş olarak, ifade edilmektedir (Uzun, 1996: 87).

Orta Asya Türk mitolojisinde koruyucu ruh olarak kabul edilen kartal, aynı zamanda göklere hâkimiyeti ve gücü temsil etmektedir. Göklerin hâkimi, özgürlüğün simgesidir (Erdemir, 2009: 194) Orta Asya inançlarında totem olarak kullanılan kartal, kuşların da hakani olarak kabul edilmekte, şans ve bilgelik simgesi olarak görülmektedir. Bunun dışında gezegen ve burç tasvirleriyle birlikte bezeme sanatlarında da işlenmektedir (Arık, 2000: 79).

Kartalın hükümdarlık, güç ve kuvvetle ilgili simgesel anlamları İslamiyet'ten sonrada devam etmiş, hatta devlet arması (Selçuklularda çift başlı kartal arması) olarak ta kullanılmıştır (Çoruhlu, 2002:133–134). Selçuklu ve Selçuklu sonrası Türkiye'sinde, sikkelerde, kalelerin taş duvarlarında, seramik ve ahşap saray kaplarında, dönemin önemli şahsiyetlerinin mezar taşında olduğu gibi aziz kişilerin mezar abidelerinin girişlerinde çift başlı olarak tasvir edilmiştir (Esin,2004:219).

Kartal figürü çok eski çağlardan itibaren, Selçuklu hükümdar çadırlarına (çetir) kazanılan savaşın zafer işareti olarak dikilen hükümdarlık sembolüdür (Erdemir, 2009 194).

İslamî Türk devrinde de gerek Hakanlı, gerekse Selçuklu sanatında bazen kulaklı olarak görülen büyük yırtıcı kuşun “Altın kanatlı” kuş adı sonraları “Karakuş”, adı tavşancıl kartal olarak “İlkuş”, alacalı kartal veya akbaba gibi kuşlara verilmiştir (Esin, 2004:173).

Türk geleneğinde kartalın astronomik (büyüklüğü ve göksel bir varlığı ifade eder) boyutu bulunmaktadır. Hun mezarlarında bulunmuş çok önemli üç kartal resmi astronomik semboller ifade etmektedir. Bu kartal kabartmalarının altındaki ay ve yıldızlar göğü temsil ederken, ters konmuş yıldızlar gece ve gündüzü temsil etmektedir.

Eski Türklere göre gece ile gündüz göğün üzerinde durmadan döner ve gece kapladıktan sonra karanlık oluşur. Hun mezarlarında bulunmuş bu kabartmada dünya üzerinde dönen, siyah ve beyaz renkli kartal görülmektedir (Çelik, 2007: 21). Eski Türklere göre gece ile gündüz göğün üzerinde durmadan döner ve gece kapladıktan sonra karanlık oluşur. Hun mezarlarında bulunmuş bu kabartmada dünya üzerinde dönen, siyah ve beyaz renkli kartal görülmektedir (Çelik, 2007: 21).

b. Deli Ocağındaki İnanç ve Kartal Motifinin Önemi

Yeniçeri Ocağı kendilerine Hacı Bektaş'ı pir bilip el almış ona mensup olduklarını kabul etmişse Delilerde kendilerine Hz. Ömer'i pir olarak kabul etmişlerdir. Çünkü Deliler cesareti ve savaşçılığını kendilerine benzettikleri Hz. Ömer'e bağlıydılar. Bu sebepten ötürüdür ki “*Kalpaklarımız Emirü'l mü'minün Hz. Ömer'in çizmesinin komcuğudur, ocağımız müşarünileyh efendimize mensuptur*” cümlesini bir dua gibi dillerine dolayarak tekrarlamaktadırlar. Hz. Ömer'i kendilerine pîr olarak kabul etmiş olan Delilerdeki esas inanç başa

yazılanın mutlaka olacağıydı (Uzunçarşılı,1943:173). Kaderlerinde ne varsa onun gerçekleşeceğine inanarak hareket etmekteydiler. Bundan dolaydır ki Deliler hiçbir tehlikeden kaçınmazlardı. Yaşantılarını bu düstur üzerine kurmuşlardı.

1526 Mohaç Meydan Muharebesi'nde Türk'lere esir düşen Bartholomaeus Georgievic, XVI. yüzyılda kaleme aldığı bir yazısında "cihaziler"(gaziler)diye adlandırdığı Osmanlı atlılarının çok meşhur bir atasözleri olduğunu şu sözlerle " lazılan gelur bassına"(yazılan gelir başına) ifade etmektedir (Aksulu,1998: 56).Delilerin düşman üzerine hiç tereddüt etmeden atılmalarının altında yatan ana düşünce, kaderlerinin önceden belirlenmiş olduğuna duydukları sonsuz inançtan kaynaklanmaktaydı.

Deliler Ocağında Kartal Motifi oldukça önemliydi. Osmanlı askerlerinin ve tarihçilerin kartala bu kadar önem vermesi, kartalın çok eski dönemlerden beri Türkler için taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır.

Kartal, Türkler İslam dinini kabul etmeden çok önce Türk inanç sisteminde ve mitolojisinde en önemli hayvanlardan biriydi. Kartal ölümsüz yaşamın simgesi olarak benimsenen göğün gücünü yansıtmaktadır (Belli, 1981:73). Mitolojide kartalın kutsal bir nitelik kazanarak tanrı ya da tanrıçayı sembolize ettiği bilinmektedir (Riemschneider, 1954:57). Kartal aşılmaz engelleri aşan, keskin gözlü ve yırtıcı yeteneklere sahiptir (Yıldırım,1989:24).

Kartal Urartularda Urartu Ordusunun vurucu gücünü oluşturan askerlere ve krala yol gösterircesine aynı yöne uçar durumda tasvir edilmiş olması, hem krala hem de ordusuna güç kazandırmaktadır. Ayrıca dini ve koruyucu özelliğinin olduğu da düşünülmektedir. Bu şekilde inanıldığı için Urartu Kralı Menua atına Aşibi (kartal) ismini vermiştir (Götze, 1957:141).

Şaman inanışına göre göğe yükselen şaman kartal biçimine girerdi. Kartal aynı zamanda önemli bir türeme simgesi, kendisinden türenen bir ataydı. Avrupa Hun İmparatorluğu zamanında Büyük Hakan Atilla'nın Hunlar için kartal en yüce gök tanrısıydı. Göktürk ve Uygur devletlerinde kartal hakanların sembolü, koruyucu ruhun ve adaletin simgesiydi; güneşi, güç ve kudreti ifade ediyordu (Özcan,1994:133).

Oğuzlar için kutsal olan kartal Avrupa Hun ve Selçuklu bayraklarında yer alıyordu. Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri

süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani Alpler, görünüşlerini diğer Alplerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleri ile süsleyerek farklılaştırırlardı. Türk askeri kültüründe oldukça önemli yere sahip bu anlayış, nesilden nesile aktarılarak Osmanlı zamanında da çeşitli biçimlerde kendini simgesel olarak ortaya koymuştur.

c. Delilerin Kıyafetleriyle Kullanmış oldukları Silahlar

Osmanlı Askeri Ocağındaki askerlerinin ayırt edici özelliği farklı ve süslü kıyafetleri idi. Deli Ocağının kıyafetini XV.-XVII. ve XVII.-XIX. yüzyıl arası olarak iki dönem olarak incelemek gerekmektedir. Delilerin görünüşleri ile ilgili saç, sakal, bıyık gibi özellikleri konularında minyatür ve gravürlerde yeterince bilgi verilmektedir (Galland, 1987:118).

Delilerin tek tip kıyafetleri olmadığı için dış görünüşleri de tek bir tipten oluşmaktaydı Fransız elçisinin maiyetiyle 1672 senesinde geldiği İstanbul da bizzat gören Galland'ın tasvirine göre sadrazamın alayındaki Delilerin kıyafetleri oldukça temiz ve çok renkliydi. Yeşil saten veya sarı saten ceketlerinin üzerine gene aynı renkte satenden başka bir ceket giyerlerdi. Bu kıyafetler üstüne de büyük çoğunluğu bir kaplan derisi örtmüş olup bir kısmı bunu eşarp halinde, diğer kısmında göğüslerinin üzerine bağlı bir kaftan şeklinde sararlardı. Bazılarının önden ve arkadan yükseltilmiş olan, sağ ve solu sivrileşen kırmızı külahları vardı ve bazılarında bu külahlar sade, bazılarında yeşildi. Bazıları bu külahların üzerinde birer sorguç taşıyordu ki buda bu garip kıyafete ayrı bir hava ve cazibe katıyordu (Mahmud Şevket Paşa, 1325:66). Ayaklarına ise ucu sivri, yüksek topuklu, genelde sarı renkli deri çizme ve ya ayakkabı giyerlerdi bu çizme veya ayakkabının arkasında oldukça uzun"serhatlık" denilen mahmuz bulunurdu. Bu mahmuzlar oldukça ilgi çekicidir. Bir ayak uzunluğundaki bu mahmuzları atlarını harekete geçirmek için kullanıyorlardı (Mallet, 1684:561).

Deliler sırtlarına büyükçe bir kartalın kanatları şekline sokulmuş iki tane kartal kanadı takarlardı. Bu kanatlar koltuk altlarından geçirilen sağlam bir kemerle sırtlarına bağlanırdı. Fransız Galland 1672 yılında tanık olduğu bir geçit töreninde sadrazamın alayındaki iki delinin sırtlarında iki büyük kanat taşıdıklarını yazmaktadır.

Evlîya Çelebi de sırtlarında kanatlar olan bazı atlıları şöyle tasvir ediyor: *...oldukça maharetli ve şeci askerlerdi. Başlarında taçları*

samur ve kaplan postundan kalpak taç koyup arkalarında bebr, kurt ayı postları vardır. Koltukları altlarından karkuş kanatları bağlıdır, ellerinde kurt derisi sarılı olup nicesinin alet ve silah levazımı kendisini garip ve acayip şekle koyar(Koçu,1964:258).

Deliler Ocağının kullandıkları silahlar akıncıların kullanmış oldukları silahlar ile aynıydı. Kılıç, pala, mızrak, kostaniçe, balta, bozdoğan, şeşper, gürz ve savaş çekici en çok kullandıkları savaş silahlarıydı (Eralp,1993:35).Gravür ve minyatürde Delilerin silahlarını kullandıkları ve gururla taşıdıkları görülmektedir (Bosnavi, 1979:78). Delilerin en önemli silahlarından biri de mızrak ve kostaniçe tarzı silahlardı (Eralp,1964: 54). Bunlar mızrak ucu sivri demirden yapılmış tahta saplı, iki ila beş metre uzunluğunda olan silahlardı. Farklı kaynaklarda Delilerin kullandıkları mızrakların diğer Osmanlı Süvarilerinin ve Avrupa Süvarileri'nin kullandığı mızraklardan daha uzun olduğu belirtilmektedir (Eralp,1964: 123).

Ayrıca Delilerin mızraklarının ucunda kartal tüyleri olduğunu, mızraklarını yaygın olarak kullanıldığı gibi tek elle değil iki elleriyle kullandıklarını ve bunu düşmana doğrulturken kendi yüz hizalarında düz biçimde ileri doğru tuttuklarından da bahsedilmektedir (Beştav, 1963: 95). Delilerin kullandığı mızrağın diğer Osmanlı savaşçıların kullandığından daha uzun olması, onlara büyük avantaj sağlıyordu. Öte yandan çok nadir de olsa Delilerin bazılarının ateşli silah olarak tabanca taşıdığı da kaynaklarda belirtilmektedir. Deliler asla savunma maksatlı olarak zırh kullanmazlardı. Onlara göre kaderde ne varsa sadece o yaşanırdı ve ölüm sadece Allah yazdıysa vardı. Kalkan olarak geniş, tekne kalkan kullanırlardı. Bunları sol taraflarında bir şal gibi taşırlardı (Bassano, 1963:95). 24 Kalkanları da oldukça süslüydü. Kimileri kalkan üzerine kartal pençesi, kanadı çizerdi. Kimileri tekli veya çiftli kartal kanadı biçimine soktukları tüyleri takar kimileri de hem kanat hem çizim yaparlardı (Mahmud Şevket Paşa, 1325:71).

XVII. yüzyıl sonlarına doğru Delilerin kıyafetlerinde ciddi anlamda bir değişiklik yapılmıştır (Koçu,1964:258).Kıyafet düzenlemesine gidilerek o günün şartlarına göre uyarlanarak tek tip olmuştur. Yani deli kıyafeti eskisine göre daha sadeleştirilmiş, daha az gösterişli hale getirilmiştir (Mahmud Şevket Paşa, 1325:66). Yeni kıyafet düzenlemesine göre Deliler başlarına deli kalpağı denen üst tarafı siyah çuhadan, aşağısı kuzu derisinden olan uzun bir kalpak giyerlerdi. Sırtlarında da dar kollu bir salta, bacaklarına dar şalvar ve ayaklarına mahmuzsuz kırmızı çizme giyerlerdi.

Kullandıkları silahlar da zamana uygun olarak değişikliğe uğramıştı (Celaloğlu, 1937:36). Bellerindeki kuşaağa bir çift tabanca sokan Deliler, kılıç taşımaya devam etmekle birlikte ek olarak tüfek ve uzunca bir mızrak taşırlandı. Tüfeklerini at üstünde oldukları zaman, dipçığı yukarı gelecek şekilde sırtlarına asarlardı. Serhat kullarından olan Deliler için muharebe alanında başarılı olmalarının en önemli unsuru atlarıydı. Tarihi kaynaklara göre, çok kuvvetli atları seçerlerdi (Pakalın, 1946: 422).Bu tür atları seçmelerindeki en büyük etken düşman topraklarına girdiklerinde hızla girip çıkmaları gerekmekteydi (Tacan, 1936:33). Delilerin kullandığı atlar kısa ve yağlı baldırlı atlardı (Mallet, 1684:560).Delilerin kendi kıyafetlerinde kullandıkları abartılı süsler aynen atlarında da uygulanmıştı. Atlarını kartal tüyleri ve çeşitli hayvan postlarıyla süsleyen Deliler, bazen atlarına tüm bir aslan postu geçirirlerdi. At üzerine örtülen bu postta atın kafası aslanın ağzından çıkartılırdı.

XVI. yüzyılda bizzat İstanbul'da bulunan ve gördüklerini çizen Lorcuk 'un 1576 tarihli gravürü bu konuda bize yeterince bilgi vermektedir. Bunun yanı sıra atın boynuna daha küçük boyuttaki çeşitli kürklü hayvanlar da asılırdı. Şunu da söylemek gerekir ki tarihin değişik zaman dilimlerinde dünyanın değişik yerlerinde savaşçıların kıyafetlerinde hayvan postu ve ya tüy kullanmalarının birçok sebepleri vardı. Temel sebep, bunların iklim şartlarına karşı savaşçıyı soğuktan korumak için kullanılmasıdır. Bir diğer sebep dini veya askeri bir tören amacıyla kullanılmalarıdır. Ayrıca bir sebep de bazı inanç sistemlerinde görülen kıyafetinde kullanıldığı tüy ve kürkle o hayvanın kılığına girerek onun bazı özelliklerini alabileceği ve onun gibi hızlı ve güçlü olabileceği inancıdır. Bu tür giyimleri seçmelerinin sebebi korkunç bir görüntüyle ve özellikle düşmanı ilk görüşte şaşırtmak ve kolayca yenmek içindir (Uzunçarşılı, 1988:573).

d. Delilerin Barışta ve Savaşta Görevleri

Taşrada bulunan Delilerin barış zamanındaki en önemli görevleri, emri altında buldukları vezirlerin önünde yaya olarak onlara eşlik ederek, yolları açmak ve olası bir suikasta karşı korumaktı (Rycaut,1672:280). Sadrazamın özel Deli koruma hizmetinde bulunan delilerin bir kısmı sadrazam sarayında, bir kısmı ise dairesinde hizmet ederdi Yeniçeriler ve diğer askerlerin Padişah ve Sadrazamlara karşı yapmış oldukları isyanlara karışmayarak sadrazamların en güvendikleri

askerler olmuşlardır (Rycaut,1672:280). Bu askerlerin sayısını bazı kaynaklar çoğunluğunu delilerin oluşturduğu 3000 kişi olarak yazmaktadır. Ancak Osmanlı padişahlarının özel muhafızları arasında delilerin de bulunduğunu başka kaynaklarla doğrulanmamaktadır.

Osmanlının deli ocağına mensup bu birlikler, sadece muharebe meydanlarında cesaretlerini ve sadakatlerini sergilememiş, barış dönemlerinde de sultan çocuklarının sünnet şenliklerinde bu cesaretlerini göstermişlerdir. Bilhassa da III. Murat'ın oğullarının sünnet şenliklerinde ocağa mensup bir gurup deli sultanın önünde binicilik faaliyetlerini gösterirken vücutlarının çeşitli yerlerine kesici aletler saplayarak dayanılmaz acılara direnç göstermeye çalışmışlardır. Önemli günlerde sultana binicilik ve silahşorluk alanındaki marifetlerini sergilemişlerdir (And, 1970:15).

1672 yılının 7 Mayıs cumartesi gününde yapılan sefer öncesi yapılan bir törene tanıklık eden Galland bu merasim töreninde deli ocağıyla ilgili şunları anlatmaktadır. Öncelikle Galland bu merasim törenini günlüğünde bahsettiğine göre baştan sona izlediğini söylerken bu alayın hayatınca gördüğü şeylerin en güzeli olduğunu, hatta Fransız sarayı hariç dünyanın hiçbir yerinde bundan güzel törenin yapılamayacağını vurgulamaktadır (Galland, 1998:115). Öncelikli olarak merasim törenine 7 takım ve heyet katılmıştır. İlk altı heyetin tüm teçhizatları ve masraflarını kendilerinin karşılayan kubbe vezirlerinin heyetiydi. Biz burada bu altı heyetin merasimdeki durumlarına değinmeyerek, doğrudan delilerin geçit merasimindeki gösterileri üzerinde durmaya çalışacağız. Çünkü 1672 yılının 7 Mayıs cumartesi günü İstanbul da yapılan Osmanlının geçit merasimine bizzat tanık olan Galland bu merasimi eserinde anlatırken Osmanlının muhteşem süvarileri olan Delilerin hem kılık kıyafetleri, hem silahları, hemde sergilemiş oldukları gösterilerle cesaretlerini tasvir etmiştir.

“Bu ihtişamlı merasimde, her vezir heyeti önünde ancak iki tuğ taşımaktaydı. Bu iki tuğ ortasında yaya bir başka adam Muhammedin bayrağını taşıyordu. Bu bayrak büyük, yeşil satenden ve dört tarafı Arapça ve sırmadan bir yazıyı, yani şu “Allahtan başka Allah yoktur ve Muhammed peygamberidir” sözlerine ihtiva ediyordu. Bayrak hemen hemen yere sürünüyordu. Bağlı bulunduğu değneğin başında bir nevi gümüş kase mevcut olup bunun içinde küçük bir cilt halinde Kur'an mevcuttu. “Deli” adını taşıyan bir su varikit'ası bu tuğlarla bu bayrağı takip ediyordu. Hepsi güzel atlara binmişlerdi ve kıyafetleri temiz,

hususî surette anlatılmaya layık olacak derecede garipti. Yeşil ve sarı satenden olan caket giymekteydiler. Bunlar Cizvitlerinki gibi, daha ufak bir yakalığı vardı. Bunun üstüne de büyük ekseriyeti bir kaplan derisi örtmüş olup bir kısmı bunu eşarp halinde, diğer kısmı da göğüslerinin üzerine bağlı bir kaftan şeklinde sarmışlardı. Bazılarının önden ve arkadan yükseltilmiş olup sağ ve solu sivrileşen kırmızı külahları vardı. Bazılarında da bu külahlar sade ve bazılarında yeşildi. Her uçtan uzun parçalar ihmalkâr bir eda ile göğsün ve sırtın ortasına kadar inmekteydi. Bazıları da bu külahların üzerinde birer sorguç taşıyorlardı ki, bu garip kıyafete bu hal ayrı bir cazibe ilave etmekteydi. Silahlarına gelince yanlarına asılmış kılıçları ve ellerine bir kargı ile buna bağlanmış filama şeklinde birer sancak vardı. Bu sancakların uçları da beygirin kuyruğuna kadar uçuşmaktaydı. Cümlesi de birçok renkli elbiseler giyinmiş bulduklarından, bu tenevvü görülmesi pek hoş bir hal teşkil etmekteydi. Bütün bunlara şunu da ilave etmek lazımdır ki, atlarına ekseriyetle bir pars derisi haşa vazîfesi görüyordu ve zihinde hasıl ettiği kan vekatl-i am hissinden dolayı bu zinetin o derece de cengaverine bir mahiyeti vardı ki, bu manzara karşısında bayraklar gitmekteydi ve bunların renkleri ancak kanlı viruşmalar ve karşılaşmalar ifade edebilirlerdi. Subaylar nihayetle yürüyorlardı ve başlarında taşıdıkları kenarları samur ve yarım ayaktan fazla yüksellikte büyük kalpaklar kendilerini maiyetlerinden atıretmekteydi. Sayıları ait etmekteydi. Sayıları ait buldukları vezirlerin mevkileriyle mütenasip bulunmakla beraber, gene her biri yüz kişiyi aşan bu heyetlerden sonra görülmesi mümkün olan en güzel piyade heyetleri ilerlediler. Baş vezirin heyetinde olan boylu, boslu genç, kuvvetli ve hemen hemen aynı yaşta olmak üzere, bu kuvvet hıristiyan Arnavut, Esklavonyalı ve Bosnalı olmak şartıyla beş yüz hıristiyandan oluşmaktaydı. Bunların başlarında şayaktan bir külah bulunup bu külahların üzerinde renkleri muhtelif kumaşlar düğümlemişti vr bu kumaşlar başlarının arkasından enselerine iniyordu. Aynı şayaktan yarı kollu ve bunların üzerinden iç gölekleri dirseklere kadar kıvrılmış bir caketleri, eş renkte bir poturla memleket usulünde hafif kunduraları vardı. Silahları omuzları üzerinde taşıdıkları bir fitilli tüfekle yanlarında bulunan bir kılıçtı. Sadrazamın delileri arasında iki tanesi süvari olup sırtlarında iki büyük kanat vardı ve ikisi de üzerine bir kartal bağlı bulunan büyük birer yeşil değnek taşımaktaydılar. Türklerin söylediklerine göre bu bir şey ifade etmiyordu. Bu insanlar bu şeyleri ancak canları dilediği için üzerinde taşıyorlardı.....Hepsi

de yeni elbiseler giyinmiş bulduklarından önlerinde taşınan birçok renkte sekiz saten bayrak arkasında ikişer ikişer ilerleyişini görmek pek güzel bir manzara teşkil etmekteydi. Bu adamlar altın işlemelerle sanatkarane vücuda getirilmiş kaburgalığı gayet güzel bir şekilde parlamakta olup değerini herkes takdir eder.....” (Galland,1998:115-116-117-118).

Delilerin sefer zamanlarında da bu muhafızlık görevleri aynen devam etmekteydi. Delilerin, emri altında buldukları beylerbeyi veya sınır beylerinden aldıkları belirli ücretleri vardı. Bu ücret veziriazamın maiyetindeki deliler için XVII. yüzyıl ortalarında günde 1-12 akçe arasındaydı (Rycaut, 1672: 202).

XVII. yüzyıl sonlarında ise sadece savaş zamanlarında ücret aldıkları, hatta bunun nakdi değil aynı olduğu anlaşılmaktadır (Rycaut,1672:109). Kale muhafazasında bulunan delilere ise 1768 yılında 40'ar kuruş bahşiş verildiği görülmektedir (TSMA, nr. D 6735). Galland, Veziriazam Fazıl Ahmed Paşa maiyetinde özel koruma hizmetindeki delilerin ayda 3 kuruş aldıklarını, ayrıca kendilerine günde 100 dirhem et ve pirinç, 25 dirhem tereyağı ve dört ekmek ile yılda bir defa üst elbisesi (ceket) verildiğini yazmaktadır.

Savaş dönemlerinde asıl görevleri çok daha önemliydi. Deli süvarileri eyalet askerleri grubundaydı. Ordu muharebe meydanında düzenini aldığı vakit, deli süvarileri Rumeli beylerbeyi komutasında olan Bosna ve Semendire Sancak beyleriyle birlikte harp düzeni alırlardı (Hamid, Muhsin, 1930:517). Serhat kullarından olan Deliler, sınırlardaki düşman saldırılarını önleyerek karşı akınlar düzenlerlerdi. Bu görevlerinden dolayı Deliler, bazen kendileri gibi hafif süvari olan akıncılarla karıştırılmıştır (Hamid, Muhsin, 1930:517).Hatta bazı kaynaklarda süvari birliklerle aynıymış gibi aktarılmaktadır.

Aralarındaki pek çok benzerliğe rağmen, deliler ve akıncılar farklı ocaklar halinde teşkil edilmiştir. Akıncılar akıncı beyi idaresi altındayken Deliler beylerbeyi veya sancakbeylerinin emri altındaydılar. Tek önemli fark buydu. Bir diğer önemli farkları ise kıyafet konusunda akıncıların daha az gösterişli kıyafetler ve kanat, post, kürk vs. gibi unsurları daha az kullanmalarıydı. Bu tarz kıyafetler konusunda Delilerle boy ölçülebilecek savaşçıya sadece Osmanlı ve Türk tarihinde değil, dünya tarihinde de rastlayamayız.

e-Deli Ocağının Akıncılarla Karıştırılması Meselesi

1. Akıncılar

Eyalet kuvvetlerinin bir bölümünü de akıncılar oluşturmaktaydı. Akıncılar deli gibi hafif süvari ve azeb gibi hafif piyade birliklerinden oluşurdu. Öncü süvari birliklerinden olan akıncıların varlığını Osman Gazi dönemine kadar götürebiliriz (Uzunçarşılı, 1978:9). Osmanlı devletinin hafif süvari askerleriydi. Akıncılar hudutlarda veya hudutlara yakın yerlerde bulunurlardı (Cezar, 2010:371). Bir ocak şeklinde teşkilatlanmışlardı. Hemen hemen hepsi Türklerden oluşmaktaydı. Akıncıların temelini Osman Gazi döneminde Köse Mihail tarafından atıldığı rivayet edilmektedir. Uç beyliğinin gelişip büyümesinde önemli rol oynamışlardır. Gazi Evronos Bey'in bu ocağın oluşmasında büyük emekleri geçmiştir (Uzunçarşılı, 1978:9). Akıncılar Ocağı Türklerden oluşurken görev babadan oğla geçerdi.

Akıncılar seferde ve barışta günlerinin büyük bir bölümünü atları üzerinde geçirirlerdi (Şimşir, 2015:61). Talimlerini devamlı atlarıyla birlikte yaparlar eğitim sırasında atlarını alevli fiçılar üzerine sürerek aralarından rüzgâr gibi geçerlerdi. Talimlerini yüksek duvarlardan yüzlerce kez atlayarak yaparlardı. Yine hızla atları üzerinde giderlerken bir attan diğerine atarlardı. Atının üzerindeyken atın altında ve yanında çok rahatlıkla hareket edip hedeflerini rahatlıkla vurabilirlerdi. Akıncılar sefere çıkarken birden fazla atla çıkardı. Bu atları hem savaş esnasında hem de savaş sonunda elde ettiği ganimetleri taşımakta kullanırlardı. Akıncıların atları uzun mesafe koşmaya elverişli, dayanıklı ve çevik cins Arap atı olmalarına özen gösterirlerdi. Akıncıları süratli ve çabuk hareket edebilmeleri için çok hafif olmaları şarttı. Akıncıların bütün teçhizatı ok, yay, kılıç, kalkan, pala, ve atlarının eğer kayışına asılı olarak taşıdıkları bozdoğan ismi verilen topuzları teşkil ederdi.

Bazı akıncıların hafif zırh gömlek giydikleri görülmüşse de genellikle zırhsız idiler. Daha sonraki yıllarda akıncılar silahta kullanmaya başlamışlardır (Şimşir, 2015:61). Görevleri sadece sefer zamanı olmayıp yaz kış düşman topraklarına akınlar yaparak düşmandan mal ve esir alırlardı. Bu görevlerinin yanı sıra düşman kuvvetlerinin yolları ve geçitleri hakkında bilgi verirlerdi (Cezar, 2010:371). Bu sayede Osmanlı ordusu pusuya düşmezdi. Osmanlının asıl ordusundan ortalama beş günlük ileride bir mesafede hareket

ederlerdi. Kaşgarlı Mahmud'un Türkün kanadı diye bahsettiği akıncılar düşman toprağında adeta uçar gibi hareket ederek savaş meydanında dehşet saçarlardı (İnalçık,1964:8). Hatta doğrudan doğruya savaş meydanına dalarak korkusuzca savaşarak düşmanı kuşatırlardı.

Osmanlı Ordusunda özel bir durumları vardı. Osmanlıdan maaş almazlar ancak bunun yerine vergiden muaf tutulurlardı. Devlet onlara belirli bir kışla tahsis etmezdi. Hatta teçhizat ve silah da sağlamazdı (Uzunçarşılı, 1978:9). Akıncılar tüm ihtiyaçlarını düşmandan aldıkları ganimetlerle sağlamaya çalışırlardı. Bazı Akıncılara bilhassa da savaşlarda başarı göstermiş olanlara tımar verilirdi. Bu akıncılara da Tımarlı Akıncılar denmiştir. Akıncı beylerine "Tviça" yani çeribaşı diye anılmaktaydı (Cezar, 2010:371). Genç ve güçlü yiğitlerden oluşan Akıncıların beyini devlet tayin ederdi. Düşman topraklarına yapılan akınlar akıncı beyinin komutasında yapılırdı. Osmanlı Devleti sefere çıkmadan önce bilhassa da ilkbaharda akıncılara haber verilirdi. Daha önceden haber verilmesinin amacı ise akıncıların önceden bölgenin durumu ve düşman hakkında bilgi toplamasını sağlamaktı. Akıncı beyleri çok uzun bir süredir Evrenos, Turhan, Mihail ve Malkoç oğulları gibi akıncı ailelerin seçilmiştir (Uzunçarşılı, 1978:9).

Akıncı kanununa göre onluk sistemi uygulanmaktaydı. Bu sisteme göre her on akıncıya onbaşı, 100 akıncıya subaşı, 1000 akıncıya ise binbaşı kumanda etmekteydi. Akıncılar sefer sonrasında kendi işleriyle meşgul olurlardı. Akıncılar çoğunlukla Rumeli sınır boylarında istihdam edilirken XVI. yüzyılın sonlarına doğru Anadolu'nun doğusunda istihdam edilmiştir (Uzunçarşılı, 1978:9). Akıncılara katılan akıncı sayısı kayıtlardan anladığımız kadarıyla değişiklik göstermiştir. Bazı savaşlarda on binleri bulan bu sayı bazen 40-50 bini bulmuştur. Mesela Budin ve Alman seferinde savaşa yaklaşık olarak 50 bin akıncı katılmıştır (Uzunçarşılı, 1988:573).

Akıncıların kıyafetleri sade hafif olurdu. Başlarında kurt derisinden kızıl börtler, deriden cepken yelek ve şalvar giyerlerdi. Akıncı beyleri ve subaylarda kaplan ve leopar postundan yapılmış giyisiler giyerlerdi. Her birinin sırtında ise iki taraflı kartal kanatları bulunurdu (Şimşir, 2015:61). Akıncıların yiyeceklerine gelince oldukça hafif yemekler yerlerdi. Pirinç, kavurma ve koyun pastırmaları en temel gıdalarıydı.(Şimşir, 2015:61).

Akıncılar çoğunlukla başta Rumeli, Batı ve Orta Anadolu'dan seçilen cesur çocuklardan oluşmaktaydı. Yabancılar yani Müslüman olmayanlar bu ocağa asla kabul edilmezdi. Akıncı Ocağına kabul

edilmek için bazı şartların yerine getirilmesi gerekirdi (Turhal, 2011:44). Akıncı adayı ocağa gelir kendisini Akıncı beyine tanıtır kabul edilip edilmeyeceği tamamen Akıncı beyinin iradesine bağlıydı. Hatta padişah bile bu ocağa nefer alınmasına müdahale etmezdi. Çünkü Akıncıların görevi büyük önem arz ettiğinden küçücük bir yanlış birliğin bozulmasına neden olabilirdi. Akıncı Ocağına Akıncılar girebilmek için tanınmış dürüst birini referans olarak göstermek zorundaydı (İnalçık,1964:8).

Akıncılarda aranan en büyük özelliklerden biri vaziyeti doğru ve yerinde muhakeme edip hızlı karar vermektir. Akıncı beyinin vermiş olduğu kararı mümkün olduğunca korkmadan yerine getirmektir. Bir akıncıyı yine en iyi şekilde bir akıncı yetiştirirdi. Yine bir akıncıda aranan özellikler şunlardır. Öncelikli olarak mutlak bir sadakat ve samimiyetti. Zeka, akıl, kurnazlık, hile ve düzen yeteneği, seyahat tecrübesi, görevli olarak gittiği ülkeyi çok iyi tanınması, o ülkenin dilini ana dili gibi bilmesi, her türlü olumsuz şartlara karşı koyabilme yeteneğinin olması gerekirdi. Casus olarak bir ülkeye giden akıncı çoğu zaman o ülkede birkaç yıldan fazla kalabilirdi. Akıncılar casus olarak görevlendirdiği ülkelerde sofı, burjuva, tüccar, papaz, keşiş olarak giderlerdi. Bu bölgedeki faaliyet raporlarını beylerine verirler ve beyleri de gerekli bilgileri hiç vakit kaybetmeden merkeze Divan-ı Hümayuna ulaştırırlardı.

Akıncı beyleri de doğrudan doğruya padişahın emir alırlardı. Rütbeleri neredeyse sancakbeyi rütbesinde olan bu beylere olağanüstü yetkiler verilmişti (Koday, 2001:11). Akıncı beyi akıncıları tam bir fedai olarak yetiştirdikleri gibi maneviyat olarak da akıncıları yetiştirirlerdi. Elde ettikleri ganimetten devlete ait payı verdikten sonra akıncı yiğitlerinin hisseleri dağıtıldı. Ganimetten geriye kalan kısmını da bilime ve sanata destek olan işlere, mekânlara ve bilim erbabına harcarlardı. Akıncılar görev yaptıkları eyaleti bilim ve irfan yuvası haline getirmeye çalışmışlardır (Şimşir, 2015:67).

Akıncılarla ilgili birisi Serhat kadılığında diğeri ise merkezde tutulan akıncı defterleri bulunmaktaydı. Bu defter kayıtları oldukça önemliydi. Bu defterler intizam ile tutulur ve bu defterlerde akıncıların isimleri, hüviyetleri yani baba adları oturdukları köy ve mahalle adları bulunmaktaydı. Oldukça düzenli tutulan bu defterlerin bir nüshası ilgili serhat kadılığında bir diğeri de merkezde bulunurdu.

Daha sonraki dönemlerde de Osmanlı Ordusundaki bozulmalardan akıncılarda nasibini alarak önemlerini yitirmişler

yerlerini Serhat kulları ve Kırım kuvvetleri almıştır (Özcan, 1993:41). Akıncılar Osmanlı Devletinin genişleme stratejisi ve askeri stratejilerinde çok önemli bir yere sahip olmuş birliklerdir. Bu birlikler Osmanlı sultanının genişleme stratejilerinde o dönemde düşmana karşı askeri bir üstünlük sağlamaktaydı.

1.1.Akıncıların Savaşta ve Barışta Görevleri

.Düşman topraklarında keşifler yaparak, düşman kuvvetlerinin yolları ve geçitleri hakkında bilgi vermek.

. Savaş öncesi yapmış olduğu keşifler sayesinde Osmanlı ordusunun pusuya düşmesini önlemek.

.Ordunun geçiş güzergâhındaki başta su ve yiyecek kaynaklarını korumak, bunların düşman tarafından imhasını engellemek.

.Düşmanın topraklarında savaş öncesi keşif yaparak arazinin yapısı hakkında orduya bilgi vererek kolaylık sağlamak.

. Savaşta Ordunun önünde 4- 5 günlük bir mesafede ilerleyerek ordunun düşmanla herhangi bir sürpriz karşılaşmasına imkân vermemek.

. Düşmanın savaş dönemleri dışında herhangi bir şekilde hudut ihlaline mani olmak.

. Savaş dönemlerinde orduya zaman kazandırmak ve işini kolaylaştırmak için düşman ordusuna değişik kollardan saldırmak.

. Savaş meydanlarında gerektiğinde korkusuzca saldırarak düşmanın maneviyatını bozmak.

. Osmanlı Devletinin savaştığı düşman ordusuna katılacak devletlere akınlar düzenleyerek onları oyalamak.

. Savaş dönemleri haricinde sınır güvenliğini sağlamak.

. Barış dönemlerinde hizmet ettikleri yerlerde başta kervansaray olmak üzere cami, çeşme yaptırmak.

. Türkmen akınlarına yeni alanlar açarak onlara yeni yurtluklar sağlamak.

. Hizmet ettikleri alanlarda halkın huzur ve barış içerisinde yaşamasını sağlayarak sosyal düzeni sağlamak (Uzunçarşılı, 1978:9).

.Osmanlı ordusunun geçtiği güzergâh üzerindeki akarsu ve nehirleri daha önceden tespit ederek ordunun geçebilmesi köprü yapmak.

Akıncı Ocağının bir diğer görevi de haber almaktır. Divan-ı Hümayun istihbarat görevlerinde genellikle akıncı subaylarını

kullanırlardı. Bunları göndereceği ülkenin kimliğiyle o ülkeye salardı. Bu sebeptendir ki Osmanlı akıncısı pratik bir şekilde mutlaka birkaç Balkan veya Avrupa dilini çok iyi bir şekilde konuşmak zorundaydı.

2. Deliler

Deliler, Osmanlıda akıncıların kolundan biri idiler. Sadece Türklerden değil, diğer Osmanlı tebaasından da seçiliyordu. Büyük çoğunluğu Türklerden oluşan bu ocağa zamanla Müslüman olan diğer Osmanlı tebaası olan Boşnak, Sırp ve Hırvatlar da bu ocağa kabul edilmiştir.

Deliler, her birine ‘bayrak’ denilen elli altmış kişilik ocaklara ayrılırlardı. Birkaç bayrak birleştirilerek bir delibaşının emrine verilirdi. Delibaşların emrinde gönüllü ağası, bölük ağası unvanlarını taşıyan daha küçük rütbeli deli zabitleri bulunmaktaydı. Deli askeri olmak isteyen bir genç ilk önce ‘zobu’ adıyla ocak ağalarının birinin yanına verilip yetiştirilir, burada ocağın usul ve kaidelerini öğrenirdi. Kendini ispatladıktan sonra din ve devlete hizmet edeceğine, hiçbir kavgadan geri dönmeyeceğine dair söz vererek yemin ederdi. Daha sonra tören kısmına geçilir başına deli kalpağı giydirilir ve ‘ağa çırağı’ olarak deftere kaydedilirdi. Vakti geldiğinde de sırayla ağalığa geçer, hatta delibaşı bile olurdu. Etmiş olduğu yemini bozan, ocak kurallarına aykırı hareket eden deli, başından kalpağı alınıp keçe külâh giydirilir teşhir edildikten sonra ocaktan kovulurdu” (Özcan, 1994: 133).

Herkesin gelişi güzel kabul edilmediği bu ocağa dâhil olmak için bazı şartların yerine getirilmesi gerekti. Deliler Ocağına katılmak isteyen kişiden iki temel özelliği yerine getirmesi beklenmekteydi. Öncelikli olarak gösterişli bir fiziki yapıya sahip olması ve cesareti, bu cesaretini de savaşlarda göstermesi gerekmekteydi (İdris-i Bitlisi, 2013:51).

Deliler, iri cüsseleri kuvvetli fizikleri ve büyük bıyıkları ile gururlu bir görünüşe sahiptiler (Mallet, 1684:560). Bu güçlü görünüşlerinin yanı sıra silah kullanmadaki ustalıklarını ve cesaretlerini kanıtlamak için düşmanla savaşmaları gerekmekteydi. Bu savaşlarda da yaklaşık olarak 10 düşman süvarisini öldürerek zafer kazanmaları gerekiyordu (Tacan, 1936:21).

Deli ocağına girme şartlarını yerine getirenler belirli bir eğitime tabi tutulurdu. Bu eğitimi başarıyla yerine getirdikten sonra düzenlenen törende önce yemin eder daha sonrada deli başlığını giyerek ocağa

resmen girmiş olurdu (And, 1970:14). Ancak tıpkı diğer Osmanlı birliklerinde olduğu gibi Deli Ocağının kurallarına uymayanlar cezalandırılarak önce başlıkları alınır sonrada ocaktan atılırdı. (And, 1970:14).

Deli Ocağına girerken belli bir etnik kökene veya tarikata mensup olma şartı aranmazdı. Müslüman olan cesaretli ve heybetli bir fiziki yapıya mensup herkes ocağa girebilirdi. Deliler en az elli veya altmış bir bayrak oluşturlardı. Bir delibaşı emrine de birkaç bayrak verilirdi (And, 1970:15).

Doğa delilere diğerlerinden farklı olarak muazzam bir bedensel güç ve her türlü olumsuz koşullara direnme gücü vermiştir. Bir kere olağanüstü bir şekilde kılıç kullanma yetenekleri gelişmiştir. Bu da onları düşmanlarına karşı yenilmez kılmaktadır. (Altındal, 2018:125).

Delilerin hepsi Avrupalı ve oldukça tuhaf görünümüldür. Kıyafetlerine gelince bir tür şalvara benzeyen uzun ve bol bir pantolon giyerler ve bu pantolonda genç bir ayının derisinden yapılmıştır. Bu pantolonun kürkü dışarı dönüktür. Ayakkabılarına gelince sarı deriden, ucu sivri, taban kısmı ölçeklidir. Başlarına leopar derisinden dikilmiş benekleri omuzlarına kadar inen bone tarzı şapka tavus kuşu tüylerini takarlardı. Yan taraflarına şal gibi taşıdıkları kalkanlarının üstüne dore renginde çivilerle tutturulmuş kartal kuyruğu ve kanatları bulunmaktadır (Altındal, 2018:125).

Atlı oldukları için silahları kılıç ve hançerdir. Sağ ellerinde uzun mızraklar taşırlardı. Devamlı olarak sağ yanlarında kartal tüyü taşırlardı. Atları oldukça bakımlı ve atlarının sırtları aslan derisiyle kaplıydı. Delilerin korkunç taşınması zor giyimleri ve teçhizatları düşmanı ilk izleniminde şaşırtıp kolayca denetimlerine alabilmek için seçilmiştir (Galland,1998:117).

3. Delilerin Akıncılarla Karıştırılmasının Nedenleri

Hem akıncılar hem de deliler Osmanlı Ordusunun eyalet askerleri grubunda, serhat kulu denilen gruptaydı. Her ikisi de serhat kullarından olduğu için hudutlarda düşman tecavüzlerini, akınlarını önler ve karşı akınlar düzenlerlerdi. Aralıksız askerlik ettikleri için hafif süvari olan akıncılarla karıştırılmıştır (Ahmet Rasim,1968:29). Hatta bazı tarihi kaynaklarda ikisi birmiş gibi kabul edilirdi. Bu sebepten ötürü Akıncılara serdengeçti veya deli denilirdi.

Böyle bir yanılgıya düşmenin ana sebeplerinden biri başlı başına ayrı bir sınıf olan akıncıların tam olarak anlaşılmasından

kaynaklanmaktadır. Deliler ise akıncılardan daha küçük bir sınıf olarak karşımıza çıkmaktadır (Tacan, 1936:1). Karıştırılma nedenlerinden biride her ikisinin de hafif süvari kuvvetlerinden olmasıydı. Yine her ikisi de sıkı bir disiplin içerisinde eğitim görürler ve merkezden herhangi bir şekilde para almazlardı. Ayrıca silah ve teçhizat yardımı alamamalarına rağmen padişaha koşulsuz bir sadakatle bağlıydılar.

Her iki ocağa da gelişi güzel eleman alınmazdı. Ancak deliler hizmet ettikleri sınır beylerinden aylık alırlardı. Bu beylerde sadakat ve cesaretlerinden emin oldukları için kendi korumalarını delilerden seçerlerdi. Sadrazamın divan alayında delilerde özellikle etkileyici kıyafetleriyle en önde yer alır ve belli bir düzenle de Topkapı sarayına girerek, sadrazama yer açardı (Galland,1987:98).

f- Deli Ocağının Ortaya Çıkmasından İtibaren Katılmış Oldukları Önemli Muharebeler

Osmanlının kanatlı süvarileri diye adlandırılan deliler XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar ordu-yu hümayunun gerçekleştirdiği pek çok sefere katılmış ve muharebe alanlarında düşmana karşı korkusuzca mücadele etmiştir. Tarihi kaynaklardan edinebildiğimiz bilgiler ışığı altında delilerin bizzat yer aldığı sefer ve muharebeler hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1. 1444 Varna Savaşında Deliler

Delilerden tarihi kayıtlarda ilk defa Sultan II. Murat'ın Varna da Macar Krallığı liderliğindeki güçlerle giriştiği meydan muharebesini anlatan bir kaynakta rastlamaktayız. Yunanca bir el yazması olan Imperatorum Turcarum Historiae (1373-1512) eser Vatikan Kütüphanesinde yer almaktadır.

Bu eserde ilk defa Varna savaşında adı geçen delilerden şu şekilde bahsedilmektedir. “ *Her iki taraftan ordular görülünce Sultan Murat, bir dağın eteğine gitti ve karışan ve muharebe eden orduları müşahede etti. O vakit harp aletleri çaldı ve muharebe ettiler, on beş bin Türk süvarisi ayrıldı ve Macarların üzerine yürüdü. Bunların hepsi silahlarının üzerine beyaz gömlekler giyinmişlerdi, bunları yeşil gömlekliler takip ettiler, bunların kartal kanatları vardı ve bu kimselere deliler diyorlardı, birbirlerine karıştılar ve muharebeye girdiler, her iki tarafta çok cesurane cenk ettiler*” (Baştav, 1973:131).

Tarihi en önemli meydan muharebelerinden biri olan Varna savaşı 1444 yılının 10 Kasım sabahı Türklerin taarruzu ile başlamıştır.

Türk kumandanı ilk önce savaş meydanına azepleri ve akıncıları Macar ordusunun en zayıf bölgesi olan sağ kanada doğru sürdü. Ancak Haçlı süvarileri zırhlı olduğu için pek az zayıyat veriyordu. Türk akıncılarından oluşan bu birlikler bozularak gerilemeye başlayınca Karaca Beyin kumandasında bulunan Anadolu sipahileri Jan Hunyad'ın tarafına doğru taarruza geçtiler (Cezar, 2010:329). Bu durum üzerine Hırvatlar geri çekilmeye başladı. Haçlı ordusunun sağ kanadı çökmeye başladı. Ancak Jan Hunyad Kıral Ladislasın emrindeki birlikleri de alarak Bosna Piskoposuyla birlikte Osmanlı ordusunun üzerine atıldı.

Haçlıların şiddetli saldırıları üzerine Osmanlı Ordusunun sol cenahı arka tarafındaki tepelere doğru geri çekilmeye başladı. Bu arada Anadolu sipahileri de savaş meydanından dışarı itilmişti. Osmanlı Ordusunun sol cenahında oluşan bu boşluktan fırsat bulan haçlı ordusu yeniçerilerin tuttuğu hatta kadar sokularak taarruzlarını Osmanlının karargâhına yönelttiler (Cezar,2010:330).

Osmanlı Ordusu içerisinde kısa sürelide olsa bir panik başladı. Durum oldukça ciddi bir durum arz ediyordu. Bu panik havası Osmanlı Ordusunun diğer bölümlerine de yayılacak olursa savaş kaybedilebilirdi. Hatta bazı kumandanlar düşman kuvvetlerinin merkeze fazla yüklenmesi ve boşluklardan faydalanarak ileriye sızmaları üzerine bazı Türk kumandanları muharebenin kaybedilmek üzere olduğunu zannederek Sultan Murat'ın savaş meydanından uzaklaştırılmasını teklif ettiler. Bu durum oluşunca Karaca Bey atından inerek Sultan Murat'ın atının dizginlerini tutarak “ *Bugünkü gün muharebe meydanını terk etmek maazallahüteaala milleti İslamiyenin izmihlaline sebep olur.*” dedi. Tecrübeli ve usta başkumandan Sultan Murat'ın bulunduğu mevki metanetle korudu. Kısa sürede dağılmak üzere olan yerleri tekrardan toparlamaya başladı. Sol cenaha Rumeli sipahilerinden bu tarafa takviyeler gönderdi. Çarpışmalar düşman hatlarının içlerine kadar ilerledi. Haçlı ordusu geri çekilmeye başladı. Varna meydan muharebesinde en atılgan ve cesur, imanlı askerler zafer için ölümüne vuruşuyorlardı. Bu vuruşmada düşman eziliyor havada şimşekler çakar gibi parıldaayan Türk pala ve yatağanları, bozdoğanları ve gürzleri Haçlı ordusunu yok ediyordu (Cezar, 2010:332). Haçlı ordusu Varna savaşında ağır bir yenilgi aldı. Bundan böyle Türkler Balkanlara yerleşerek asırlar boyunca sökülemeyecektir. Varna savaşıyla Haçlı ordusu Türkler karşısında iflas etmiştir.

2.1448. II. Kosava Savaşında Deliler

Jan Hunyad Varna meydan muharebesinde uğramış olduğu acı mağlubiyetin lekesini silmek için bir Haçlı ordusu oluşturarak Türkler üzerine ikinci defa yürüdü. Sultan Murat 1448 yılında Jan Hunyad'ın yeni bir Haçlı ordusuyla taarruza hazırlandığını öğrenince Arnavutluk harekâtını yarım bırakarak Sofya ya doğru hareket etti. Her iki tarafta hazırlıklarını bitirdikten sonra savaş 17 Ekim 1448 yılında başladı ve üç gün sürdü. İlk gün her iki tarafında orduları şiddet ve şecaatle savaşıyor hatta Macarlar çok iyi vuruşuyorlardı. İkinci gün ise durum değişerek Türk ordusu muharebe meydanlarında destanlar yazıyordu. Mehmet Neşri Kitab-ı Cihan-Nüma adlı eserinde II. Kosava Savaşını ayrıntılı bir şekilde anlatırken delilerin bu savaşta göstermiş olduğu çılgınlıklardan bahsetmektedir.

Sultan Murat Kosava ya geldiğinde Haçlı ordusunu gördüğünde hemen atından inip iki rekat hacet namazını kılıp Allahü Teala'dan “ *Ya İlahi, seyidini ve mevlayı ! Bu bir bölük bi- çare mü'min kullarını, benim günahımın çokluğundan ötürü küffar elinde zebun etme. İlahi habibin hüremeti için ümmetini sen sakla. Ve sen Mansur ve muzaffer eyle*” (Neşri, 1995:665) diye dua ettikten sonra atına binerek muharebe meydanına doğru ilerledi. Küslar çalındıktan sonra savaş başladı.

Jan Hunyad Türlerin yapmak istediği manevrayı anlayınca Türk ordusunun sağ kanadına olağanca gücüyle yüklendi. İşte o an savaş en şiddetli en korkunç halini aldı Davul ve zurna sesleri trampet ve boru uğultuları, at kişnemeleri, silah şakırtıları, naralar, küfürler, feryatlar, dualar ve beddualar, koca sahrayı inletti Türk ordusunda yükselen tedbir sesleri ise bunların hepsini bastırmaktaydı. Bu sırada sağ kanattan süvariler, sol kanattan Anadolu sipahisi düşmanı sarmaya başlamıştı. Aynı anda Sultan Murat canından geçmiş delilerle merkezden şiddetli bir taarruza geçti. Kısaç başlamış imha savaşı başlamıştı (Sertoğlu, 1966:10) .

Mehmed Neşri Kitab-ı Cihan-Nüma adlı eserinde II. Kosava Savaşını ayrıntılı bir şekilde anlatırken delilerden şu şekilde bahsetmektedir. “ *Bugün erler meydanında kimin anası er doğurdu? Gaza hi'atı kimin boynuna biçildi? Ecel kadehi kimin eline sunuldu? Kani, imdi ol erlik davasını kılanlar, gelsin görelim dediler. Çün iki asker biri birine mukabil olup, pehlivanlar, mübarizler, at tepip, meydana girip, cevelan gösterip, cengettiler . Ol iki derya gibileşker, bu yandan İslam askeri, ol yandan küffar lelkeri birbirine kılıçlar*

saldılar, gürzler, sügüler vurdular. Birbirinin üstüne atlar saldılar. Oldem içinde acayip muhkem cengler oldu. Küffarın bir nice sancağı alındı. Ve ol gece erteyedek ana oğuldan bi- haber, kardeş kardeşten bi- haber, yar yardan bi- haber, toplar tüfekler avazından kulaklar ker oldu. Çoğuşundan beyinler dondu. Oklar gijuldısından hava yüzünden periler korktu. Ol ulu cengin heybetinden derya dibinde balıklar ürktü. Dağ canavarları vatanlarını koyup gitti. Küvden, yankudan, atlar kişnemesinden erenler na'rasından hay u huy neferinden zehreler çak oldu. Nicelerinin korkudan ödü sıttı. Nicelerin başı gitti. Kan ırmak gibi aktı. Buhardan tozdan havanın yüzü kap-kara oldu. Can alıcı can almaktan yoruldu. Ol iki leşkerden ol-kadar er kırıldı. Ta sabaha kadar cenk ettiler. Birbirinden dönmeyip cumartesi geri azim ceng olunup nice beyler ve gaziler şehid oldu. Ve küffarın dahi nice banları maktul oldu. Ve nicelerini dahi diri tuttular. Andan Yanko mel'un yine Anadolu (leşkeri) üzerine uğrayıp küffar imela'in anı görüp, bunlar dahi bir uğurdan Anadolu gazilerine kılıç yalın edip, hamle kıldılar. Anadolu şehbazları gördü kim, küffar leşkeri üzerlerine uğradı. Allah Allah getirip, dahi kafiri ele alıp, bir veçhile kırdılar kim, adem nebi zamanından beri bu veçhile neberd olmamıştı ki, sıksalar elde demiri mum edip, başı nalan ederlerdi. Her biri nazik nevalarda muradinca büyümüş merdane bahadırlar idi. Andan Anadolu şehbazları ve gerçek Rumeli delilerinin siperleri tekenlere dönüp, kılıçları yarmalara ve gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki Seyyit Gazi meftulleri değirmen taşlarına dönüp, mahmuz çıkırığı dahi çarkları idi. Kartalların başlarına devlet konacağına hümayi atları dal oldu. Deri tekkeli delilerin atları boynundaki öten ziller, dürtüstükleri küffarın nale vü fiğanları idi.

*Atları boynunda her bir delinin var idi
Sanma zillerdir ötenler, nale-i küffar idi.*

Bu tarzı garip ve tavr-ı acib ile bölük bölük kafirlere, köpeksiz koyuna kurt girer gibi koyuldular. Nicelerinin başı gövdesinden cüda düştü.Gaziler üzerine koyulup, arabaların tokadını bozup, pare pare eyladiler. Kaçan kafirin ardından kovup kimini kırıp kimini esir aldılar.... Sultan Murat'ın bu gazası afak içinde meşhurdur”(Neşri, 1995:671-675).

Hasan-ı Rumlu Ahsenü't Tevarih adlı eserinde İkinci Kosova Savaşını eserinde anlatırken muharebe alanındaki askerleri anlatırken

delilerden Şu Şekilde bahsetmektedir. “*Kaplan postu giyinmiş olanlar, bellerinde savaş kılıcı ile bŧyŧk bir azamet iŐindeydiler*” diye tasvir etmiştir.

3. MohaÇ Meydan Muharebesi

1526 yılında Macarlarla Osmanlı ordusu arasında yapılan savaşta Macar ordusu hŧcum emri verdiği zaman Tŧrk ordusu henŧz muharebe nizamına girmemiŐti. Savaş Macarların ateş aŐmasıyla başladı. Osmanlı Ordusu MohaÇ’a ilerlerken ordunun ŧncŧlŧĐŧnŧ kalabalık sayıda akıncılar yapmaktaydı (Aksulu, 1998:57). Ordu gerisinde de destek olarak Bosna sŧvarisi, yani deliler oluşturmaktaydı (Baştav, 1992:59). Ordu ilerlerken ŧnde ve geride bulunan deliler, muharebe meydanında Rumeli beylerbeyi komutasında gŧrev yapmaktaydı (Tacan, 1936:19).

Bir ara Macar kuvvetleri Sultan Sŧleyman’ın bulunduğu yere doğru ilerlerken Osmanlı kuvvetleri bilerek bu duruma mŧsaade etmiŐlerdi. Bu durum karşısında ilerlediklerini zanneden Macar birlikleri Kanuni sultan Sŧleyman’ yaklaŐırken aniden Sancak Beyi Bali Bey ve Bosna Sancak Beyi Hŧsrev Bey mahiyetindeki akıncı ve deliler arkalarını çevirerek yok ettiler. Deliler geride kalan Macar birliklerini de yok ederek MohaÇ Meydan muharebesinde Macarlar tarihlerinin en ağır faciasını yaŐamıŐtır (Baştav, 1992:59).

Kanuni Sultan Sŧleyman dŧneminde deliler, 1554 yılında İnan (Safaviler) ŧzerine yaptĐı seferlerde delilerin ve akıncıların faaliyet gŧsterdiklerini o dŧnemin kayıtlardan anlamaktayız. Yine 1554 yılında Kanununin Nahçıvan seferinde Rumeli beylerbeyinin emrinde “*Kaplan postlu, kurt derisi taŐlı, birer karış mahmuzlu, tekne kalkanlı, elleri kostaniÇeli, gŧmgŧk demire mŧstaĐrak, akı kızıl bayraklı*” bir alay deli birliğinden bahsedilmektedir (Ŗzcan, 1994:133).

4. HaÇova Meydan Muharebesinde Deliler

Tŧrk tarihinde EĞri seferi veya HaÇova meydan muharebesi diye adlandırılan bu savaş Osmanlının zaferle sonuÇlanan son bŧyŧk meydan muharebesidir (Doğuştan Gŧnŧmŧze Bŧyŧk İslam Tarihi, 1989:C.10-405). Belgrad’dan hareket eden ordu Varadin’de Tuna ŧzerinde kurulan kŧprŧden geÇerek EĞri kalesine yŧneldi. Bu arada EĞri Avusturya’nın Macaristan’daki en ŧnemli kalelerinden olup

stratejik bir öneme sahipti. Savaştan önceden Vezir Hadım Cafer Paşa komutasındaki on beş bin kişilik bir öncü kuvveti düşmanın durumunu öğrenmek için keşif yapması için gönderildi (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1985:104).

Vezir Hadım Cafer Paşa Osmanlı Ordusunun harekete geçmeden önce yaptırmış olduğu keşifte düşman güçlerinin silah, mühimmat ve sayı bakımından çok üstün olduğunu elindeki mevcut birliklerle savaşı kazanmanın mümkün olmadığını bildirdi. Bu durum üzerine Vezir Hadım Cafer Paşa'nın emrine takviye kuvvet olarak 30 top, 5-10 bin kişilik bir kuvvet daha verildi (Şimşir, 2015:190). Cafer Paşa emir üzerine "Alnımızın yazısı bu imiş" diyerek elindeki az bir kuvvetle düşman üzerine korkusuzca baskın yaptı. Ancak muharebe alanından çekilmek zorunda kaldı. Bu olumsuz durumdan Sultan III. Mehmet son derece üzüntü duymuş hiç vakit kaybetmeden harp meclisini toplamıştır. Durum çok ciddiydi. Bir ara padişahın düşeceği durum göz önünde bulundurulmuş ve geri gönderilmesi teklif edilmişti. Bu durum üzerine Hoca Sadeddin Efendi "*Bir Osmanlı padişahının sebepsiz yere düşmandan yüz çevirdiği işitilmiş şey değildir*" diyerek teklife karşı çıkmıştır.

Bazıları da Rumeli beylerbeyi Sokullu zadenin düşman üzerine gitmesini ileri sürmesi üzerine yine Sadeddin Efendi karşı çıkarak "*Bu büyük bir iştir, Hasan Paşa ve gayrısı ile olur biter değildir; bizzat saadetli padişahın askere baş olup gitmesi lazımdır*" demiştir.

Sonunda bir karara varılmış Haçova Meydan Muharebesi Sultan III. Mehmet'in başkumandanlığında yapıldı. 26 Ekim günü iki ordu karşılaştı. Ordunun öncülüğünde başta Sinan Paşa, Kuyucu Murat Paşa ve Fetih Giray bulunmaktaydı. Ordunun merkezine Sultan III. Mehmet, sağ tarafında vezirler, sol tarafında kazaskerler ile hocası Sadeddin Efendi bulunmakta idi. Yine sol kanatta Anadolu, Karaman, Haleb, Maraş eyaletleri ve sağ koldan Rumeli ve Temeşvar Beylerbeyi kuvvetleri yer almıştı.

Savaş başlamış düşman kuvvetleri merkeze saldırmaya başlayınca Sultan III. Mehmet geri çekilerek savaşı ertesi güne bıraktı. Düşman kuvvetleri ertesi gün uzun menzilli toplarla Osmanlı ordusunun merkezini tazyike başladı. Bu durum karşısında Osmanlı ordusunun merkezi sol kanattan yardım istemek zorunda kaldıysa da durum pek değişmedi. Düşman kuvvetleri daha da ileri giderek demir

zırhlı piyade ve süvariler padişahın bulunduğu merkeze yoğunluk verdiler (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1985:104).

Bu durum üzerine Sultan III. Mehmet otağına çekilerek sırtına Peygamberimizin Hırka-i Şerifi'ni giyip eline mızrağını alarak kendisine zaferi nasip etmesi için Allahu Tealaya yalvardı. Osmanlının sağ olunda yer alan kuvvetler dağılmaya başladı. Vaziyet Osmanlı ordusu açısından oldukça ciddiyet arz etmekteydi. Düşman kuvvetleri padişahın bulunduğu merkeze girmiş bir kısmı Türk cephane ve hazine sandıklarının üzerine çıkarak yağmaya başladı (Peçevi İbrahim, 1969:C.II,379) .

Bu durum üzerine sultan III. Mehmet hocası Sadeddin Efendiye “ *Efendi şimdiden sonra ne çare etmek gerek? Diye sordu. Soğukkanlılığını koruyan Hoca Sadeddin Efendi şu cevabı verdi. “ padişahım lazım olan yerinizde sebat ve karar etmektir. Cengin hali budur. Ecdadınızın zamanında olan muharebeler çoğunlukla böyle vaki olmuştur. Mucizat-ı Muhammedi ile inşallahu Teala Ehl-i İslam ’ındır. Hatırınızı hoş tutun” dedi.*

Bir taraftan da Padişahın savaş meydanından kaçtığı söylentileri Osmanlı ordusu içerisinde paniğe neden olmuştur. Herkes panik içerisinde kendi başının derdine düşmüştü. Düşman kuvvetleri merkeze çadırların bulunduğu kısma kadar girmiş ordugâhı zapt ederek. Osmanlı ordusunun çadırlarını yağma etmeye başlamıştı. Çadırların yağmalandığını gören Osmanlı geri hizmetlerindeki birliklerden oluşan at oğlanları (seyisler), aşçılar, deveci, katırcı, karakullukçu gibi dağınık erler yağmaya dalan düşman ordusunun üzerine ellerinde silahları olmadığı halde o an ellerine geçirdikleri kazma, kürek, balta, odun, labut, kazan, kazan kepeci, ve benzeri gereçlerle Kuran-ı Kerim surelerini, coşku içerisinde coşkuyla okuyup düşman üzerine atıldılar (Peçevi, 1969:C.II,379) .Bir taraftan karşılarna çıkan düşman askerlerini yok ediyorlar bir taraftan da Osmanlı ordusuna düşman kaçıyor diyerek askerleri geri döndürmeye çalışıyorlardı (Danışment,2011:C.III, 172) Daha önceden panikleyerek safları bırakıp geri çekilen Osmanlı kuvvetleri bu sesleri işitince tekrardan geriye dönerek savaşmaya başladılar (Hammer, 1332:18-19).

Tam bu sırada Cağalazade kartal kanatlı süvarileriyle hücumla geçti. Bu yiğitler yaklaşık 20.000 düşman kuvvetini bataklıklara sürerek yok etti. Bu kargaşada III. Mehmet Han'ı dimdik atının üzerinde, hoca efendiyi de onun yanı başında atının gemlerini tutmuş gören akıncılar ve Kırım atlıları savaşı kazandığını zanneden düşmana

büyük darbe indirdi. Hoçava Meydan Muharebesi III. Mehmet'in teslimiyeti ve duası, Hoca Sadeddin Efendinin sebatı, Osmanlı askerlerinin şecaati ile zaferle sonuçlandı (Şimşir, 2015:192)

5. Nahçıvan da Deliler

İran (Şah Tahmasb) ve Osmanlı (Kanuni Sultan Süleyman) arasında 1554 yapılan bu sefere çıkılırken Rumeli beylerbeyinin emrindeki “*Kaplan postlu, kurt derisi çatlı, birer karış mahmuzlu, tekne kalkanlı, elleri kostaniçeli, gömgök demire müstağrak, akı kızıl bayraklı*” diye betimlenen deli birliğinden bahsedilmektedir (Solakzade, 2017.596).

6.Boğdan Seferinde Deliler

Fatih Sultan Mehmet döneminde Boğdan'a sefer düzenlenmiş Boğdan voyvadası Stephan Çel Mare Osmanlıya ödemiş olduğu verginin iki katı ödeyeceğine dair söz verirken bundan böyle Osmanlıların dostuna dost düşmanına düşman olacağını bildirmişti (Doğuştan Günümüze İslam Ansiklopedisi, 1989:C.10, 231). Bu seferde Boğdan Voyvadalığı, Kili ve Akkirman kalelerinin alınmasıyla Osmanlı devletinin hâkimiyetine girdi. Yaklaşık elli yıl boyunca Osmanlıya karşı bir mukavemette bulunmamıştı. Zaman zaman Osmanlıya karşı vergi vermekte aksaklıklar yaşansa da o dönem İran, Mısır ve Macaristan seferleri sebebiyle sadece ikaz edilmişti (Uzunçarşılı, 1994: C.II.342).

Daha sonraki dönemlerde Osmanlı Devletine karşı bağlılıklarını terk ederek Osmanlının düşmanlarıyla işbirliği içerisine girmişti. Bu durum üzerine Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1538 yılında Boğdan üzerine bir sefer düzenlenmiştir (Uzunçarşılı, 1994: C.II.342). Sultan Süleyman bu seferi, harekete geçtiği güne kadar gizlemiş ve Edirne'den hareketi müteakip “*Seferimiz Boğdan üzerinedir*” diyerek seferin Boğdan üzerine yapılacağını açıklamıştır. Osmanlı ordusu Tuna ve Pirut nehirlerini geçerek Boğdan'a girdi. Boğdan seferinde İsakçı Köprüsü geçilirken yapılan törende ilk defa çok sayıda delinin sefere katıldığına bizzat şahit olan Celazade Mustafa bu durumu eserinde şu şekilde anlatmaktadır. “.... *Akıncuların gerisinde kurt takyalı (takkeli), tekne kalkanlı, kartal kanatlı, ayı ve kaplan postunda elbise giyenler, Kerbela tesbihli, çikrik mahmuzlu, salaklı (ucu zincirli topuz), pek tuhaf kıyafetli divaneler sıralandılar.....*”

7. 1585 Tebriz’de Deliler

1502’de Şah İsmail tarafından Safevî başşehri yapılan Tebriz 1514 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı hâkimiyetine alındı. Şehirde bir hafta kalan padişah halkın ileri gelenlerini, bazı sanatkâr ve âlimleri aileleriyle birlikte İstanbul’a göç ettirdi.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde yeniden başlayan savaşlar sırasında Osmanlılar 1534 tekrar buraya girdiler. Bağdat’ı aldıktan sonra ikinci defa Tebriz’e hâkim oldularsa da hemen ardından şehri boşalttılar. Kanuni Sultan Süleyman 1548 ikinci İran seferi esnasında Tebriz’de kontrolü tekrar eline geçirdi, fakat yine burada çok kısa süre kalabildi. Osmanlıların Tebriz’de en uzun süreli egemenliği 1578-1590 Osmanlı-Safevî mücadelesi döneminde gerçekleşti (Doğuştan Günümüze İslam Ansiklopedisi, 1989:C.10, 409).

Özdemiroğlu Osman Paşa 25 Eylül 1585 yılında Tebriz üzerine yürüdü. Bu durum Rahimi–zadenin el yazması risalesinde Erzurum’dan Tebriz üzerine yürüyen Osmanlı Ordusunun önünde yürüyen delilerden şu şekilde bahsedilmektedir (Zeyrek, 2001:102).

“.....Yiğirmi altınca gün ali-dar mahalle gelürken sol taraftan düşmen alayı görünü...Çahacılar elleşüp. Serdar-ı Şir-iCeng Hazretlerinin kullarından Rumeli Delilerinden üç dört yüz mikdarı er ile mukabele etdüklerinde, meğer meğer tokmak Han, üç bin mikdaryezid-i pürnifak ile ol gün çarhacı olup, iki asker mülaki olıcak, bazar-ı heycadadellal-ı ecel vasıtasıyla, hayli alım satım olup; ferikifi’l-cennete ve ferik-i fi’s-sa’irasar-ı hüveyda- peyda olup. Beri canibden Deliler Kethüdası şehid olmak ile azcuk mukabele duran askere zelzele vaki oldukda, salifü’z- zikr Sinan Paşa Hazretleri, Van dilaverleriyle erişüp, diliran-ı ahengiyle şiraneceng olunup....”(Zeyrek, 2001:102).

Özdemiroğlu Osman Paşa şehri ele geçirdi ve burayı yeni surlarla takviye etti. Câfer Paşa Tebriz valiliğine getirildi. Şah I. Abbas 1596’da başşehri Tebriz’den İsfahan’a nakletti. Osmanlılar 21 Ekim 1603 tarihine kadar Tebriz’i kontrolleri altında tuttular. Bu tarihte Şah I. Abbas şehri yeniden zapt edince mevcut Osmanlı eserlerini hiçbir iz kalmayacak şekilde yıktırdı. Bundan sonra Tebriz birkaç defa Osmanlı güçlerince kuşatıldıysa da alınamadı.

8. Osmanlı Ordusunun Kartal Kanathı Süvari Birliğinin (Deliler) Son Kahramanlığını Sergilediği 1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşı

1828–1829 Osmanlı-Rus Savaşının sebebi Rus Çar I.Petro'nun sıcak denizlere (Akdenize) inme politikasına dayanmaktadır. I.Petro'dan sonra Rus dış politikasını şekillendiren bu vasiyete göre Karadeniz Rusların hâkimiyetine geçmeli ve donanma güçlendirilmeliydi. Türkiye ile İran arasında fesat tohumları ekilmeli, böylece Asya'ya hâkim olunarak Hindistan'a kadar ilerlenmeliydi. I.Petro'nun (Deli) üzerinde durduğu en önemli nokta ise İstanbul'u ele geçirip Türkleri Balkanlardan atarak Şark meselesini kendi menfaatlerine uygun olarak çözümlenmekti (Sander, 2000:265).

Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu duruma gelince, XIX. yüzyıla gelinceye değin bitmeyen iç ve dış ayaklanmalar, çeşitli kurumlarındaki suiistimaller ve bozulmalar sebebiyle oldukça yıpranmış durumdaydı. Bu bozulmalar orduda da fazlasıyla kendini göstermekteydi. Yeniçeri ocağının Padişaha ve devlet adamlarına sürekli muhalefet eden, ayaklanmalarla iç huzuru bozan bir kurum haline dönüşmesi savaşlardaki başarısızlıkları da beraberinde getiriyordu (Yaramış, 2002:697).

Navarın felaketiyle donanmasını da kaybeden Osmanlı Devleti üç büyük devlete savaş ilan edecek güçte değildi. Rusya Osmanlı'nın bu kötü durumundan faydalanmak istiyor ve amacına ulaşmakta zorlanmayacağını düşünüyordu (Yaramış, 2002:696).

Rusya, nihayet Nisan 1828'de Rus adının şerefini, Rus Devleti'nin haysiyetini, haklarının dokunulmazlığını ve milli şerefi korumak gibi uydurma bahanelerle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti ve Boğdan'a girdi (Aykun,1991:23). Osmanlı Devleti de Rus saldırıları karşısında 20 Mayıs 1828'de Bab-ı Meşihat'ta toplanan genel mecliste alınan kararlar üzerine, Rus beyannamesine karşı bir beyanname yayınlamak için savaş ilan etti (Ahmed Muhtar, 1928:37).

Rusya ile Osmanlı Devleti hem Avrupa kıtasında hem de Asya kıtasında komşuydu. Dolayısıyla savaş hem Balkanlarda hem de Kafkaslarda yapılacaktı (Ahmed Muhtar, 1928:38). Osmanlı Devleti içinde bulunduğu kötü şartlar altında bir savaşı kaldırabilecek güçte görünmüyordu. Bu sebeple bir savaş planı yoktu. Gerek Balkanlarda gerekse Doğu Anadolu'da var olan kalelere dayalı savunma yapılması düşünülüyordu.

Osmanlı askeri kuvvetlerinin durumu ise oldukça kötüydü. Osmanlı ordusunda top miktarı yeterli sayıda idi. Ancak ateş kuvvetleri zayıftı. Bazı kale topları ise IV. Murat döneminden kalmaydı (Allen-Muratoff, 1996:24).

Osmanlının kartal kanatlı süvarileri ocaklarının kaldırılmasından kısa bir süre önce 1828 yılında Ruslarla yapmış oldukları savaşta son kahramanlıklarını sergilemişlerdir. O dönem Osmanlının misafiri olan İngiliz deniz subayı Adolphus Slade 1828 Osmanlı Rus Savaşına tanık olmuş ve bu savaşta Osmanlının bu çılgın süvarileri olan delilerin sergilemiş oldukları kahramanlıklardan şu şekilde bahsetmektedir. Muharebede dağınık biçimde geri çekilen Türk birliklerinin üzerine Rusların süvarileriyle saldırdıkları anda hiç beklemedikleri bir sürprizle karşılaştıklarını anlatmaktadır. “ *Evdeki hesap çarşıya uymadı, Türklerin ünlü deli süvarileri öylesine bir hışımla atıldılar ki Rus süvarileri hayatlarında bu kadar hızlı at sürmemişlerdir. Deli süvarileri bununla da yetinmeyip kale nizamına girmiş Rus piyade kotaları üzerine at sürdüler, piyadeyi kılıçtan geçirerek Rus topunu da ganimet olarak almayı başardılar*”(Slade, 1973:235).

Yine Slade 1828 yılında Osmanlı – Rus savaşında bizzat tanık olduğu bir başka muharebede delilerin kendilerinden çok üstün olan Rus kuvvetlerine hiç tereddüt göstermeden Allah Allah nidalarıyla saldırarak Rusları geri püskürtmeyi başardığını anılarında yazmaktadır. Slade bu muharebede delilerin yaklaşık iki saat boyunca Rus kuvvetlerine can pazarı yaşattıklarını ve delilerinde sanki spor yapıyormuş gibi savaştıklarını ifade etmektedir (Slade, 1973:235). Muharebede Rus kuvvetleri ile dalga geçer gibi savaşan delileri gören Osmanlı ordusunun diğer birlikleri muharebeye katılmayıp delilerin bu gösterilerini büyük bir sevinçle izlemişlerdir (Slade, 1973:235). Slade savaş bittikten sonra savaş alanını gezmiş ve bu kadar engebeli ve atların koşuna müsait olmayan bir arazide delilerin nasıl bir süratle hücumla geçtiklerine inanmamıştır. Rus komutanlarda savaş sonrasında arazinin kötü olmasından dolayı süvarilerini kullanamadığını ifade etmişlerdir (Slade, 1973:235).

Slade 1828-1829 Osmanlı Rus savaşı sonrasında Rus komutanları ile konuşmuş ve bu komutanların deli süvarilerinden “Muhteşem Cengâverler” olarak bahsettiklerini ifade etmiştir. Rus komutanların muhteşem cengâverler olarak bahsettikleri delilerin kaleden ovaya yayılmalarının atlarını şaha kaldırmalarının sanki eski dönemlerin şövalyeleri gibi görüldüğünü söylediklerini de belirtmektedir (Slade,

1973:238). Rus subayları delilerin çok süratli hareket ettiklerinden dolayı süratle hücum edip geri çekildiklerinden, toplar ateş etse bile bu hızlı hareketleri sayesinde geri çekildikleri ve şarapnellerden zarar gören delinin çok az olduğunu Slade aktarmışlardır (Slade, 1973:242).

Slade 1828 Osmanlı –Rus savaşında bulunduğu muharebedeki anılarını “.....“*Deliler ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak atlarını dörtnala sürüyorlar ve Yörük atları üzerinde uçuşan kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Doludizgin at süren bu gözü pek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yenleri yapraklanıyor, yağız atlarının kuyrukları rüzgârda dalgalanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı. Derken birden mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı....Sonra arta kalanlar yıldırım gibi çark ederek aynı hızla geri çekiliyorlardı. Fakat geri dönerken öylesine dağılıyorlardı ki iki atlıyı bir arada görmenin imkânı olmuyordu. Deli süvarileri bu suretle kendilerine yöneltilmiş Rus toplarını hayal kırıklığına uğratiyorlardı* (Slade, 1973:242).

Yine bu muharebede Slade Osmanlı Serdar-ı Ekrem Sadrazam Reşid Paşanın delilerle birlikte Rus mevzilerine hücum ettiğini anlatırken her zamanki gibi delilerin mevzilenmiş ve toplarla hazır bekleyen Ruslara aldırmaक्सızın saldırdığını anlatmaktadır. Delilerin çılginca bir şekilde düşman mevziler arasında at koşturarak onları kızdırmaya çalıştığını ve savaşa çağırıldığını “*Deliler tehlikeye aldirmeden, şehir meydanında cirit oynar gibi davransıyorlardı*” aktarmaktadır (Slade, 1973:243). Slade, Serdar-ı Ekrem Sadrazam Reşid Paşanın bir ara atına hâkim olamayıp delilerin gerisinde kalarak Rusların eline esir düşme tehlikesi geçirdiğini ve durum üzerine delilerden birinin atını mahmuzladığını, yularını çekerek süratle atını çekerek Serdar-ı Ekrem Sadrazam Reşid Paşa'nın üzerine gelen Rus subayını alnından vurarak sadrazamı esir düşmekten kurtardığını anılarında hayranlıkla anlatmaktadır (Slade, 1973:243).

9.Diğer Savaşlarda Deliler

Osmanlı devletinin muhteşem süvarilerinden olan deliler katılmış oldukları bu muharebeler haricinde birçok muharebelerde katılarak muharebelerin kazanılmasında büyük katkıları olmuştur. Katılmış olduğu diğer seferlerde başta Revan seferi ve Köprülü Fazıl Ahmet Paşanın 1664 yılında Sengotar Muharebeleri, 1672 yılında IV. Mehmet'in Lehistan üzerine düzenlemiş olduğu seferlerde deliler

büyük hizmetler görmüş ve âdeta seferlerde kahramanlıklarıyla destan yazmışlardır (Solakzade, 2017.596).

IV BÖLÜM

Deli Ocağının Bozulması Celali İsyancıları

Osmanlı imparatorluğunun hüküm sürdüğü yıllarda devlete ve yönetime karşı birçok isyan çıktığı bilinmektedir. Bu isyanların siyasi, dini, etnik, ekonomik olmak üzere birçok boyutu vardır. Bu isyanlar içerisinde en geniş bölgeye yayılması ve etkisi itibarıyla en etkili Celali İsyancılarıdır. Celali İsyancıları adı verilen bu isyanlar Osmanlı devletinde Yavuz Sultan Selim döneminde Celal adındaki bir şahsın ayaklanmasıyla başlamış ve IV Mehmet Han dönemine kadar devam eden isyanlara verilen isimdir. Osmanlı Devletine karşı siyasi, dini, etnik, ekonomik nedenlerden dolayı yapılmıştır.

Celali İsyancılarının diğer isyanlardan farkı isyan edenlerin ağır vergiler altında ezilmesidir. Ancak daha sonraki dönemlerde isyan eden gruplar içinden çıkan Celali bölüklerin halka zulüm yaparak halkı zorla topraklarından etmesidir. Halka yapılan bu zulüm ve muamele Celali İsyancılarının hem nedeni hem de sonucu olmuştur. Geniş kitlelerinde katıldığı bu isyanın bir başka özelliği de sivil ve resmi itaatsizlik örneği olmasıdır. Başlangıçta bu isyana geniş halk kitleleri katılırken daha sonra devletin idari işlerinde görev alan kişilerde katılmıştır.

XVI. yüzyıldan başlayıp XVII. yüzyıla kadar süren bu isyanlara her kesimden katılım olmuş, köylerini terk etmek zorunda bırakılan çift bozanların oluşturduğu leventler ve sekbanlar, bazı hükümet görevlileri, kapı kulu süvarileri, medrese öğrencileri, yeniçeriler, tımarlı sipahiler ve diğer asker taifesi katılmıştır. Yüz binlerce insan bir araya gelerek Osmanlı'nın devlet düzenine başkaldırarak sosyal düzeninin yıkılmasında etkin rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun ilerlemesi XVI. yüzyılın ortalarında durmuş ve hemen akabinde de devlet nizamı bozulmaya başlamıştır. XVII. yüzyılın büyük Celâli isyanlarını başlamasında en büyük etken şüphesiz

ki XVI. yüzyılda Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu içtimai ve iktisadi durumdur.

Osmanlı Devleti döneminde Anadolu 16. yüzyıl ve 17. yüzyılda, nüfus yapısını bile önemli ölçüde değiştiren Celali Ayaklanmaları'na sahne olmuştur. Celali Ayaklanmaları, vergilerin yükü altında ezilenler, toprakları ellerinden alınmış eski sipahiler, topraksız köylüler, geçim sıkıntısı çekenler v.b. grupların çıkardıkları Anadolu'daki en büyük isyan hareketlerindedir.

16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu halkının tepkisinin genel adı olarak kabul edilen "Celali Ayaklanmalarının önemli nedenlerinin başında isyancı liderlerden daha önce devlet tarafından tanınan mali imtiyazlarının geri alınması ve köylülerin bazı yöneticilerin baskıcı sömürülerine tepkileri gelmektedir. 17. yüzyılda yaşanan ekonomik kriz Osmanlı Devleti'nin ekonomisini derinden etkilemiştir. Bu süreçte kendi çıkarlarını ön plana çıkaran bir takım kişiler ve gruplar ortaya çıkmıştır.

A. Celali Ayaklanmalarının Başlıca Nedenleri

Mezhep çatışmaları, merkezi yönetim ile Anadolu'daki Türkmenler arasında yaşanan sorunlar, İran'ın dış politikası, tımar sahiplerinin tımarlarının ellerinden alınması, sürekli artan vergi yükü ve sömürüdür (Avcıoğlu, 1987:58-65). Bu dönemdeki ayaklanmaların başlangıcı olarak Şah Kulu Ayaklanması'nı (1509-1510) kabul edebiliriz. Tımarları kendilerinden alınarak haksızca başkalarına verilen ve içlerinde çoğunluğunun Teke İli'nden (Antalya) olanların oluşturduğu sipahiler ve bölgedeki Türkmenler mezhep çatışmalarının etkisiyle Şah Kulu Ayaklanması'nı çıkarmışlardır. 1517 yılında Şeyh Celâl Ayaklanması'nda Şeyh Celal yoksul insanların, topraksız köylülerin, ağır vergiler altında ezilenlerin hayatını düzeltmek, onlara mutluluk getirmek için yaklaşık 20 bin kişiyi toplamıştır. Bu ayaklanmaya katılanlara Osmanlı yöneticileri tarafından "Celâli" adı verilmiş ve bu tarihten sonra da Osmanlılar, bu terimi ayaklanmalar ne türden olursa olsun bütün ayaklanmalar için kullanmışlardır.

Kanuni Sultan Süleyman tahta geçtikten sonra Osmanlı Devleti'nin mali bunalıma engel olmak için hazine gelirini arttırmaya yönelik hareketleri ülke çapında halkın tepkisine neden olmuştu. Bu tepkinin nedeni ise hem tımarlı sipahilerin hem de çiftçilerin arazi yazım sonuçlarından etkilenecek olmalarıydı. İl yazıcılarının sipahilerin beratlarında kayıtlı yerlerden "ifrazlar" bularak hazineye

geri alacakları tarlaların dönümlerini fazla göstererek de çiftçilerin vergi yükünü ağırlaştıracakları söylentileri halkın hoşnutsuzluğunu arttırmıştı. Bu hoşnutsuzluk aniden 1525-1527 yılları arasında geniş isyanların çıkmasına yol açtı. Ayaklanma İlyazıcı Kadı Muslihiddin'in arazi vergilerini arttırmasına karşı yapılan itirazlarda, cezalandırmaya gidildi. Bozok Türkmen ileri gelenlerine "sakallarını kestirmek" gibi Türkmenler tarafından kendilerine hakaret olarak nitelendirilen cezalar verildi. Bu cezaların verilmesi sonucu isyanlar başladı. Olaylar kısa zamanda Sivas, Yeşilirmak çevresi, Maraş, Adana, Tarsus ve İçel bölgelerine yayılmıştır (Akdağ, 2017:119).

Celali Ayaklanmaları'nı dönemin tarihçisi Peçevi “*Dinin koruyucusu saadetli padişah, muzaffer İslam askeri ile bir süre kâfir ülkelerini talan ve yakıp yıkma işleriyle uğraşırken Bozok Türkmenleri'nden adları geçen eşkıya ayaklanıp önce o bölgede görevli olan Muslihüddin adındaki kadıyı, bunun kâtibi Mehmet'i ve Hersezkade Ahmet Paşa'nın oğlu Sancakbeyi Mustafa Bey'i öldürdüler. Sivas Vilayeti'ne saldırarak, reyanın mal ve yiyeceğini yağmaya ve yakıp yıkmaya başladılar*” şeklinde açıklarken ayaklanmanın nedenini Ali Efendi ise: “*Adı geçen Sülün'ün tasarrufunda olan mezraya iki yüz akçe vergi yazarlar. Her ne kadar o bu paradan yüz akçesinin bağışlanmasını ve yalnız ve yalnız yüzünün alınmasını rica ederse de dinlemezler. Sülünöğlü ise isteğinde direnir. En sonunda öfkelenen görevliler, Sülünöğlü'nun adamlarından birini saklayıp uzun sakalını keserler ve işkence ederler. Rica ve yakarmaları kabul olunmadığından gayri böyle bir ihanete de uğrarlar. İşte bu yüzden ayaklanıp kendilerine bağlanıp katılmayanları öldürürler ve mallarını yağma ederler*” şeklinde anlatmaktadır (Baykal, 1999:122-123).

Ayaklanmalar daha sonra birbirini takip etti. Çukurova Bölgesi'nde Domuzoğlan, Bağçe Bey ve Mustafa oğlu Veli Halife ayrı ayrı isyanlar çıkarmışlarsa da bunlardan en önemlisi Kalender Çelebi'nin İsyanı (1528)'dir. Bu ayaklanmanın diğer ayaklanmalardan daha büyük ve şiddetli olması nedeniyle, ayaklanmayı bastırmak için bizzat Vezir-i Azam İbrahim Paşa tarafından bir ordu harekete geçmiş, fakat Kalender Çelebi tarafından ağır bir bozguna uğratılmıştır. Ancak, ayaklanmanın asıl nedenini araştırarak Kalender Çelebi'nin etrafına toplanan kişilerin çoğunun, dirlikleri kesilmiş sipahilerin olduğunu tespit etmesi üzerine İbrahim Paşa dirlikleri ellerinden alınan beyleri çağırarak dirliklerinin geri verileceğini taahhüt etmiş ve bunun üzerine bu kişiler Kalender Çelebi'nin yanından ayrılmışlar, 300-500 kişi ile

kalan Kalender Çelebi de kolayca mağlup edilerek ayaklanma sona erdirilmiştir (Sümer, 1980:172).

1593'te başlayan Avusturya seferinin uzaması da en büyük etken Celâli Ayaklanmaları'dır. Bu ayaklanmaların başında çoğu kapıkulu ordusunun atlı birliklerinde vazife gören veya beylerbeyi ve sancak beylerinin emrinde bölük başılık, çavuşluk, subaşılık gibi hizmetlerde bulunan küçük rütbeli Anadolu Türkleridir (Sümer, 1980:186). 1598 yılında Karayazıcı Abdülhalim Bey, sekbanlık, bölük başılık, kale muhafızlığı yapan ve hatta Celali eşkıyalarıyla mücadele eden birliklerin başında kumandanlık yapan bir kişi olup, kendisine bu hizmetlerinden dolayı sancakbeyliği verilmiştir. Ancak kaymakamlığa bir başka bey atanınca isyan etmiştir. Gerek Karayazıcı'nın kendi kişiliğinde ve gerekse köylü olsun gerekse askeri olsun ayaklamaya katılanların ortak yönü, dirliklerinin kesilmesini önlemek ve vergi yükü artışına tepki göstermektir (Yetkin, 1984:134-145). Kalenderoğlu (1607), Muslu Çavuş (1607), Yusuf Paşa (1607), Cennetoğlu (1625), İlyas Paşa (1627) ve Karahaydaroğlu (1647) yıllarında dirliklerinin ellerinden alınması veya yerel idarecilerin halka karşı yaptıkları zulümlerden dolayı ayaklanan diğer celaliler olmuşlardır (Uluçay, 1944: 22-40).

B. Celali Başbuğlarının Amaçları

Celali başbuğlarının amaçlarını anlamamız açısından Kalenderoğlu tarafından Adana bölgesinde etkin bir Celali başbuğu olan Muslu Çavuş'a gönderdiği bu mektup büyük öneme sahiptir. "*Bade'l- unvan sergüzeştim âleme malumdur. Fitneengiz ve ahitşiken Osmanıyan mütegalibe olmağla gururları kemale erüb âleme cevr ü cefayı pişe kılmakla taatlerinden üz çevirüb izhar-ı hulûsu terk eyledükten sonra Mihaliç ve Aydın ve Saruhan illerini yağma ve talan eyleyüb ganaim-i bişümar ile döndük. Cemiyetimiz yevmen fi yevmin ziyade olub, Konya şehrine geldiğimizde Karaman Beyler beyisi Deli Zülfikar Paşa anda mevcud bulunub kal'aya kapandı. Üzerine varılıb etraf ve eknaf yağma ve garet olundu. Badehu Küçük Karaman'a nüzul eyledik. Bu ana gelince Âli Osman tarafından minvechkat'ı nüzul ümideyleyüb serkeşlik olunamazdı. Canbuladoğlu vak'asından sonra minbaad Osmanlı tarafından kat'üümededüb can tende oldukça serfiru eylemek yoktur. Hak Te'âlâ muin olursa yanımızda olan bişümar kâr-güzar dilaverler ile koca fertutu bertaraf eyleyüb Üsküdar'dan berusunu Osmanlı'ya feragat ettirmek vardır. Eğer fırsat kocanın*

olursa hod bizim etdüğümüz işler dillerde destan olduğu heman bize kâfidir.”(Uluçay,1994:18-19)

Ankara'nın sancakbeyliğini almış olmasına rağmen Ankara kadısı tarafından şehre girişine müsaade edilmeyince Bursa üzerine yürüyen Kalenderoğlu bundan sonra net olarak düşmanı gördüğü Osmanlı'yı fitneci ve sözünde durmayan olarak görmüştür. Kalenderoğlu Osmanlı'yı mağlup etmenin verdiği gururunu, bu ana kadar gösterdiği başarılarını ordusunun her geçen gün büyüdüğünü müttefik olmak istediği Muslu Çavuş'a anlatarak onu kendi yanına çekmek istemiştir. Kalenderoğlu'nun “ahdişken Osmanlı” derken kast ettiğinin “elbette Türk kökenli olmayan Enderunlu iktidar kadrosu” olduğunu belirten Akdağ, kendi “Türk soyundan” olan Kalenderoğlu'nun devlete karşı böyle bir söz etmeyeceğini savunmuştur (Akdağ,1963:24). Ancak Kalenderoğlunun yaptıklarından anlaşıldığı üzere amacının devletin önemli bir “paşa”sı olmak olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır.Kalenderoğlu ordusunun her geçen gün büyüdüğünü müttefik olmak istediği Muslu Çavuş'a anlatarak onu kendi yanına çekmek istemiştir.

Eskiden Osmanlı'dan bir beklentisi olduğundan serkeşlik yapmadığını söyleyen Kalenderoğlu'nun mektubunun en önemli kısmı bundan sonrasındır. Bu mektubun en ilginç yanı son üç cümlesindedir. Canbuladoğlu vakiasından sonra Osmanlı tarafından ümitlerinin kesildiğini ve canı bedeninde olduğu sürece baş eğmeyeceğini belirtir. Allah'ın yardımı ile yanındaki çok sayıda yiğitleri ile Kuyucu Murat Paşa'yı bertaraf edeceğini söyler ve en önemlisi bunun mümkün olduğunda Üsküdar'dan berisini yani Anadolu'yu alabileceklerini ifade eder. Eğer başarısız olurlarsa dillere destan faaliyetleri yani adına yakılacak türkülerle yetinmeye razı olduğunu söyler. Canbuladoğlu'nun yenilgisi sonrasında İstanbul'a gidip af diledikten sonra, Temeşvar'a beylerbeyi tayin edilmesine rağmen bir sene sonra katledilmesi ve keza kendisi sancakbeyi olarak atanmasına rağmen, Ankara önünden geri dönmesi Kalenderoğlu'nu Osmanlı'dan gelecek bir mevkiin kalıcı olmayacağı konusunda emin kılmıştır (Uluçay, 1994:22)

Kalenderoğlu bundan sonra artık ya hep ya hiç diyerek Kuyucu Murat Paşa üzerine sefere çıkmışsa da başarılı olamamıştır. Kendisinin de ifade ettiği gibi adına yakılan türkülerle yetinebilmiştir. Ancak tam bu sırada bunları gören Kalenderoğlu'ndan bu mektubu alan Muslu Çavuş Kalenderoğlu ile müttefik olup Kuyucu Murat Paşa'nın üzerine

gitmeyerek Kuyucu Murat Paşa tarafından verilen İç-il sancağının başına geçmeyi tercih etmiştir. Bu durum eşkıyalar arasındaki güven probleminin yaşanmasına neden olmuştur. (Akdağ, 2017:28).

Ayrıca eşkıyaların en büyük amacının devletten bir mevki alabilmek olduğunu göstermektedir. Burada akıllara bir soru getirmektedir. Eğer tam bu sırada Kalenderoğlu'na yeni bir mevki verilse idi Kalenderoğlu savaşmayı mı yoksa bu mevkie razı olmayı mı tercih ederdi? Osmanlı'dan umudu tükenen, Kalenderoğlu artık geri dönüşü olmayan bir savaşa girişmiştir. Lakin öncesinde yani Canbuladoğlu hadisesi olana kadar Sancakbeyliği gibi görevler için bu şekilde bir yapılanmaya girdiğinde açıktır. Zaten Kalenderoğlu bu durumu bizzat kendisi mektupta ifade etmiştir.

Diğer eşkıyalar da hemen aynı amaçlar içerisinde. Büyük bir ordu toplayıp devletle pazarlık ederek bir göreve getirilme Canbuladoğlu tarafından Sultan I. Ahmed'e yazılan mektup da Celalilerin amaçlarının anlaşılmasında gayet önemlidir. Mektubunda özetle kendisine Halep valiliği ve maiyetinden bazılarına muhtelif mansıplar verilmesi karşılığında, emrindeki 16.000 askeri ile doğuda yapılacak savaşlara katılacağını söylemektedir. Ancak Sultan I. Ahmet azılı bir eşkıya olan Canbuladoğlu'nun bu teklifine hiçte şaşırılmamıştır, tam tersi bu kadar isteğin fazla olduğunu mektubun kenarına yazmıştır (Griswold, 2011:278).

Devlet ile eşkıyalar arasındaki imkânsız gibi görünen bu tarz anlaşmalar klasik dönem Osmanlı imparatorluğunda var olmuştur. Hatta sadece klasik dönemde değil İmparatorluğun son yıllarında dahi eşkıyaların görevlendirildiği görülmektedir (Özel, 2012: 109).

Burada önemli olan iki nokta vardır bunlardan ilki Kalenderoğlu'nun kesinlikle hanedana karşı isyan etmemesidir. İkincisi ise Suriye'de krallık kurmaya kalkan hatta Vatikan ve İran ile irtibat kuran Canbuladoğlu'nun bile daha sonra verilen beylerbeyliği gibi görevlere razı olmasıdır.

Osmanlı devleti bir şekilde bu eşkıyaları sisteminin içine dâhil etmeyi başarmıştır ya da bu insanlar eşkıyalık yaparak sisteme dâhil olmayı başarabilmişlerdir (Özel, 2012: 119) Ancak bu büyük eşkıyalardan hiç biri kendi eceli ile ölmemiştir. Mansıp alan bu eşkıyalar göreve başladıktan bir süre sonra görevini yapmadıkları gibi gerekçeler ile idam edilmiştir (Özel, 2012: 121). Bu dönemde gerçekleşen bir başka isyanda Gürcü Nebi isyanıdır. Gürcü Nebi isyanında isyancı padişaha gönderdiği arzuhalinde kendisine Türkmen

beyliği adamlarından meşhur Katırcı oğluna ise sancakbeyliği talep etmiş, böylelikle isyandan vazgeçeceğini, boşuna kan dökülmesini istemediğini bildirmiştir (Duman,2011:31-50). Kalenderoğlu'nun Osmanlı'dan ümidini kesip Göksun ovasında Kuyucu Murat Paşa üzerine gitmesinin sebebi de Canbuladoğlu'nun idamıdır.

İlk Celali olan Karayazıcı, Osmanlı ordularını birkaç kez mağlup etmiştir. Bunun üzerine kendisine Amasya Sancak Beyliği verilmişse de bir yıl sonra Kayseri'de Osmanlı ordusu ile savaşmış ve mağlup olarak sığındığı Canik dağlarında 1602 yılında ölmüştür (Griswold, 2011:278).

Daha sonra Karayazıcı'nın kardeşi olan Deli Hasan ağabeyinden kalan orduya komuta etmiştir. Deli Hasan'ın faaliyetlerini ve intikam hırsını Osmanlı merkezi yönetimi onu 1603'te Bosna Beylerbeyi yaparak bastırmışlardır. Ancak görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle 1606'da idam edilmiştir. Yine İç-il sancakbeyi olan Muslu Çavuş ve yine Saruhan civarında eşkıyalık yapan Yusuf Paşa'da aynı akıbete uğramışlardı (Uluçay,1994:22).

C. Sipahilerin Amaçları

Celali Ayaklanmaları'nın katılımcılarına bakıldığında, yeni mali düzenlemelerden ve özellikle de Anadolu'da meydana gelen birçok sosyal ve doğal olaydan etkilenen önemli bir sipahi (tımarlı) kesimin varlığı görülmektedir. Bu kesimin ayaklanma nedenleri ise şöyle sıralayabiliriz. III. Mehmet'in saltanatının en büyük savaşı olarak gördüğü, zaferle sonuçlanan 1596 yılında gerçekleşen Haçova Savaşı'nın sonunda Cağalazade Sinan Paşa, ordudaki disiplini korumak amacıyla, savaştan kaçanları tespit etmek için bir yoklama yaptırmıştır. Bu yoklamada bulunmayanlar "firari" sayılmış, tüm mal ve mülklerine devlet tarafından el konulmuştur. Bu karar yalnız Haçova'da savaş alanından kaçanları değil, orduya hiç katılmayan sipahileri de etkilemiştir. Firari Defteri'nde yalnızca 2000-4000 akçe ile 20,000-50,000 akçe getiren dirlik sahiplerinin adı da yer almış ve 30.000 sipahinin tımarları ellerinden alınmıştır. Askeri sınıftan binlerce kişinin isyan etmesinde bu eylem etkili olmuştur (Griswold, 2000: 16).

İktisadi, mali ve sosyal olaylardan etkilenen halk, bir çözüm arayışı olarak Celali Ayaklanmaları'na katılmıştır. Ancak bu ayaklanmaların liderlerinin ayaklanma nedenleri incelendiğinde amaçlarının, vergi toplama görevinin kendilerinden alınmasını

engelleme girişimleri olduğu görülmektedir. Örneğin; İran Savaşları'nın çıkmasıyla savaşa gitmesi emredilen Kalenderoğlu Mehmet Paşa, savaşa katılmayı ret ettiği için, dirliklerinin kendisinden alınmıştır. Bu olay üzerine de Paşa isyan etmiştir. Yine savaşta yenilginin sorumlusu olarak görülen Haleb Valisi Canbuladoğlu Hüseyin Paşa idam edilmiş, dirliklerinin alınması üzerine Hüseyin Paşa'nın kardeşleri isyan etmiştir (Uluçay, 1944:11-13). Celâli Ayaklanmaları'nın yaşandığı dönemlerde, Celalilerin ortak özelliklerinin devlet memuru olması, amaçlarının sadece vergi toplamanın merkezi hükümet tarafından geri alınmasına tepki olarak oluştuğunu ortaya koymaktadır (Akdağ, A.R. Gökbnar,1999:45).

Sonuç olarak Celaliler içerisinde toplumun her katmanından birilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla Celali İsyanlarının bir çeşit sınıf mücadelesi olduğunu iddia etmek doğru değildir. Keza yine Celali İsyanları mezhepsel bir kavga da değildir. Belki münferit olarak kızıl başlar Celali orduları içlerinde yer alsın da genele bakıldığında dini bir vurgu yok denecek kadar azdır. Celali isyanlarını köylü isyanı olarak nitelendirmek de bu derece yanlıştır. Bahsettiğimiz üzere Celalilerin bir kısmı özellikle başbuğları görevinden azledilmiş ya da hali hazırda memuriyeti olup daha iyisini isteyen yöneticilerden daha doğrusunu söyleyecek olursak askeri sınıftan oluşmaktadır (Acun, 2002:701).

Celalilerin amaçlarına gelince ortak bir amaçları olduğundan bahsetmek oldukça güçtür. Ancak Celalilerin amaçlarını tartışırken bunların ikiye ayrılması, anlaşılmasında daha faydalı olacaktır. Bir tarafta insan kaynağını oluşturan işsiz, genç, bekâr, eli silah tutan kalabalıklar ele alınırken diğer tarafta azledilmiş görevliler ya da hali hazırda görev sahibi olup, daha iyi makamlara ulaşmak için bu yolu tercih edenler ele alındığında bunların ortak amacının yalnızca daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak olduğu gözlemlenmiştir.

Celalilerin amaçları ile ilgili dikkat çeken diğer bir husus da bu isyanların hiçbir zaman doğrudan hanedana karşı olmayışıdır. Yeni bir krallık, yeni bir devlet kurmak gibi bir amaçlarının olmadığı söylenebilir. Ancak hiçbir zaman bu kadar güçlenemedikleri göz önüne alınsa da yola çıkarken var olan amaçlarının yukarıda sayılanlardan farklı olmaması en büyük etkidir. Celalilerin hiçbir zaman doğrudan hanedanı hedef almamasının sebeplerinden biri de halkın gözündeki “padişahlık ve halifelik” kavramlarından dolayı olabilir. Nitekim 20. Yüzyılın başlarında Çakırcalı Mehmet Efe affedilince yani yüze çıkınca

nl ittihatch Doktor Nazım, Efe'ye ziyarette bulunur. Efenin desteğini almanın amacına ulaşmak için faydalı olacağı düşüncesiyle Efe'ye İstanbul'da işlerin iyi gitmediğini, belirterek Sultan II. Abdülhamit'ten yaknır. Ancak Efe, Doktor Nazım'ın bu sözlerine bir anda sinirlenerek, *"Padişah peygamber vekilidir! Bana böyle Őeylerden bahsetmeyin!"* diyerek azarlamıştır (Dural, 1999:245).

Celali Ayaklanmaları'nın yaşandığı dönemlerde Osmanlı Devleti'nde önemli bir nüfus artışı yaşanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçişini takip eden ilk on yıl (1520-1530) içinde bütün Osmanlı memleketlerini kapsayan tahrirlere göre, Osmanlı Devleti nüfusunun 11 milyon 357 bin, yüzyıl sonuna doğru ise 30 milyon civarına ulaştığı tahmin edilmektedir (Barkan, 1953: 11). 16. yüzyılda Anadolu ve İstanbul bölgesinin nüfusunun 16. yüzyıl boyunca hızlı sayılabilecek bir artıştan sonra 5-6 milyondan 8-9 milyona kadar yükseldiği tahmin edilmektedir. Bu nüfus artışı, Anadolu'da topraksız ve işsiz bir kalabalığın oluşmasına neden olmuştur.

16. yüzyıl sonlarıyla 17. yüzyıl başlarında özellikle Anadolu'yu kasıp kavuran ve pek çok köyün terk edilmesine yol açan Celali Ayaklanmaları'nda bu sekban-sarıca topluluklarının etkin rol oynadıkları bilinmektedir. Yine bu süreçteki değişiklikler sonucu yoksullaşan tımarlı sipahiler de Celali kadroları arasında yer almışlardır (z, 1997:47). Celali Ayaklanmaları'na halkın katılmasının bir diğer nedeni de aşırı vergi yüküdür. 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde vergi mükellefleri, ifti ve Őehirli olmak üzere, iki sınıfa ayrılmaktaydı. Çiftçi sınıfından alınan başlıca vergiler toplam gelirlerin % 12,5-% 50'si dzeylerindeydi. Buna karşılık, Őehirli vergi mükelleflerde, en çok %'10'dan başlayıp, vergi ödememe durumu da söz konusu olabiliyordu.

17. yüzyılın başlarında köylülerin tarım gelirlerinin düşmesi % 100 ve hatta % 300 oranlarında artırılan vergiler, Celalilerin g etmelerinin veya isyan etmelerinin temel nedeni olmuştur. Söz konusu durum aynı zamanda tımar sisteminin etkinliğinin azalmasının en önemli nedenlerinden birisidir (Sevinç, 1991: 361). İlk olarak 1590 ve 1608'de doruğa ulaşan, ama aralıklı olarak 17. yüzyıl boyunca devam eden Anadolu'daki askeri ayaklanmaların yaşandığı dönemlerde halk tarafından yöneticilere verilen dilekçelerde, aşırı vergiler ile taşra yöneticilerinin baskılarından yoğun bir Şekilde Őikyet edilmektedir (Faroğhi, 2003:309).

Celali Ayaklanmaları Anadolu'da telafisinin giderilmesi mümkün olmayan derin sorunlara neden olmuştur. Köylüler özellikle

artan vergi yüklerini en azından geçici olarak hafifletmenin yolunu ise göç ederek bulmuşlardır (Faroqhi, 2003:302). Yağma ve tahriplerden etkilenen köylüler ve kasabalılar yerlerini terk ederek. Çiftliklerden, köylerden surlarla çevrili kentlerin, ya da insanların kolayca ulaşamadığı dağ başlarında güvenli ortamlara doğru bir büyük göç etmişlerdir (Griswold, 2000: 39).

V. BÖLÜM

DELİLER OCAĞININ BOZULMASI VE KALDIRILMASI

Osmanlı'nın tıpkı diğer tüm kurumlarında olduğu gibi askeri teşkilatlarında da bozulmalar olmuştur (Özcan,1994:136). Bu bozulmalardan elbette ki Deli ocağı da etkilenmiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde Deli Ocağı'nda da bozulmalar başladı (Arunova, Oreškova, 2009:58). Bağlı oldukları sadrazam veya vezirler azledildiğinde Deliler başıboş kalmaktaydılar.

Bir başka vezirin himayesine girene dek çevrede başı boş gezen Deliler, kendilerini ve hayvanlarını zorla bedavaya besletmeye çalışırlardı (Pakalın, 1946:420).İhtiyaçlarından fazla yiyecek alırlar ve karşılaştıkları insanları soyarlardı. Kapısız kalan delibaşların bayrağı altında bu devirlerde artık işe yaramaz haydutlar, "haşarat ve ayak takımı" toplanmaya başlamıştı (Mustafa Nuri Paşa, 1942:110).Deliler gruplar halinde dolaşarak halka zulüm ve eziyet ediyorlardı. Bu durumu sona erdirmek halkı bu illetten kurtarmak içinde vezirler çare olarak bunları tekrar yanlarına almaya ve maaş vermeye başladılar. Bu ücretlendirmeleri vezir-i azamın mahiyetindeki deliler için ortalama günde on iki ile on beş akçe arasında değişmekteydi. Kale muhafazasında görevlendirilen Deliler ise aynı tarihlerde kırk akçe bahşiş verilmekteydi (Özcan,1994:136).

1689 yılında II. Süleyman'ın bir fermanıyla beylerbeyi, sancak beyi, muhassıl ve mütesellim gibi taşra idarecilerinin maiyetindeki Saruca ve Sekbanların kaldırılmasından sonra onların yerini leventler ve deliler almıştı. 1775'te leventliğin de ismen kaldırılması üzerine taşradaki üst yöneticilerin emrinde sadece deli, gönüllü ve tüfekçi neferleri bırakılmışsa da leventler kıyafet değiştirerek bu birlikler arasına karışmıştır. Vezir, beylerbeyi gibi taşra idarecileri, maiyetlerindeki delibaşların kumandasında 100-150 kişilik atlı asker topluluğu bulundurmaya başlamışlardı. Erzurum, Diyarbakır,Musul,

Bağdat, Şam ve Halep gibi eyalet valilerinin yanında üçer beşer delibaşı vardı. Delibaşılar yüzbaşı rütbesindeydi.

XVI. yüzyılda önemli hizmetleri görülen deli teşkilatı XVII. yüzyılda bozulmaya başlamıştır. Bu yüzyıldan itibaren kıyafetleri de değişmiş, XVIII. yüzyılda başlarına, siyah kuzu derisinden meydana gelen yaklaşık bir endaze uzunluğunda boru gibi, üzeri sarı kil Mevlevi sikkesi tarzında serpuş giymeye başlamışlardır. Vezir, beylerbeyi veya beylerin sık sık görevden alınmaları veya delilerin onların yanından ayrılmaları, başsız ve işsiz güçsüz kalmalarına sebep olurdu. Dolayısıyla yeni bir kapı buluncaya kadar toplu halde çevreye zarar verirler, köylere saldırır, ırza tecavüz eder, katilde bulunurlardı. Halktan "gelgeç akçesi" toplarlar (BA, Cevdet-Askeri, nr. 14.003). Bedavadan geçinirlerdi. Birçok Celali eşkıyasının deli veya delibaşı sıfatıyla anılması bu sınıfla olan ilgilerinden dolaydır.

XVII. yüzyılda ünlü Celalibaşları'ndan Karayazıcının kardeşi Deli Hasan, Dağlar Delisi ve bunun yeğeni Deli İlahi Batı ve Orta Anadolu'da, XVIII. yüzyılda ise Deli Oğlan İzmir civarında halkı canından bezdirmiş eşkıyalardandır. XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Delibaşı İnce Arap ve adamları Lüleburgaz (Burgos) taraflarında büyük zulümlerde bulunmuşlardır. Deli teşkilatının ıslahı için ciddi bir tedbir alınmamış, hemen sadece taşradaki yüksek rütbeli idarecilere ikaz yollu fermanlar gönderilmekle yetinilmiş, eşkıyalık yapanların öldürülmesinin caiz olduğu belirtilmiştir (BA, Cevdet-Askeri, nr. 2081). Bağdat Valisi Hasan Paşa 1723- 1724 yılında İran seferleri sırasında delileri ıslaha çalışmışsa da bu faaliyetler kalıcı olmamıştır.

Delilerin ıslahı veya ilgası meselesi ciddi olarak ilk defa III. Selim'e sunulan Nizam ı Cedid'e dair ıslahat layihalarında konu edilmiş ve genellikle bu teşkilatın kaldırılması istenilmiştir. Cevdet Paşa bu raporları değerlendirirken delilerin 1828 Osmanlı- Rus Savaşı'na kadar mevcut olduklarını, talimli asker olmamakla birlikte kendilerine has nizamlarının bulunduğunu ve tamamıyla başıbozuk asker olmadıklarını ifade etmektedir. Cevdet Paşa ayrıca delilerin başarısızlıklarını, seraskerlerin seferlerde süvari kullanılacak mevkiileri iyi bilmemelerine bağlamakta, düşmanın ateşli silahlarının yoğun olduğu yerlere sürülen bu tür zayıf atlıların dayanamayacağını açık olduğunu belirtmektedir.

Süvari askeri kullanılacak yerlerde görevlerini gayet iyi yapan delilerin işe yarar olduğunu belirten Cevdet Paşa 1828 Osmanlı- Rus Savaşı'nı buna örnek göstermektedir. Fakir halka verdikleri zararı bunlara ulufe ve dirlik verilmemelerinden kaynaklandığını dolayısıyla

bir lokma ekmek için vezir kapılarında beklemelerine bağlamakta, tüfekçi neferleri gibi delilerden de ıslah edildiği takdirde düzenli süvari birliklerinin oluşturulabileceğini belirtmektedir. Bunun yeni süvari teşkilinden daha kolay olacağını, hatta küçük bir gayretle delilerin disiplin III. Selim'in 1792'de çıkardığı deli namının anılmasını yasaklayan fermanına rağmen deli taifesi kaldırılmamıştır.

Bu tarihten sonra Kütahya ve Konya dolaylarında yerleşen deliler eşkıyalığa devam etmişlerdir. Kocabaşı denilen delibaşının maiyetindeki deliler Kütahya'da, Delibaşı İsmail'in etrafındakiler Konya'da "at ve şal akçesi" adıyla halktan para toplamışlardır. Nizam-ı Cedid aleyhine Konya'da meydana gelen 1803 olaylarında Delibaşı İsmail asilere yardım etmiş, Konya valiliğine tayin edilen Kadı Abdurrahman Paşa'yı Konya 'ya sokmamıştı. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlığı sırasında'da delibaşı ve delilerle ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yusuf Ziya Paşa'nın sadrazamlığı sırasında'da yapılan düzenlemeye göre Vezir ve Beylerbeyilerin maiyetinde birer delibaşı bulunacak, her bayrakta bölük başların emrinde zabitleriyle beraber tam teçhizatlı on ikişer nefer olacaktı. Her bayrağın et, yağ, ekmek, bulgur veya pirinciyle her gün verilmek üzere bayrak başına ayda 60'ar kuruş olan ulufeleri düzenli bir şekilde ödenecekti. Vezir, Beylerbeyi, Voyvoda ve Mütesellimler maiyetlerindeki delibaşlardan kesinlikle rüşvet almayacaklardı. Buna karşılık da delibaşılar devre çıkmayacaklar, uğradıkları kaza ve köylerin halkından herhangi bir talepte bulunmayacaklar, sadece öncesinde kendilerine verilmekte olan at ve katırla kanaat edeceklerdi. Eyalet ve sancağa tahsis edilen deli bayrağından fazla bayrak açmayacaktı (BA, Cevdet-Askeri, nr. 5740).

Yusuf Ziya Paşa delilerin bir kısmını Bağdat'a göndermiş, bir kısmını da İstanbul'a getirerek Üsküdar'da bir kışlaya yerleştirmiştir. Rumeli'de Gürcü Osman Paşa'nın maiyetindeki deliler de İstanbul'a getirilerek Davut paşa ya yerleştirilmiştir. Bir süre sonra İstanbul'daki delilerin tamamı 200 bayrak halinde Bağdat'a gönderilmiştir.

Bu savaştan sonra Rumeli'den Anadolu'ya geçen deliler, bir hayta başı ve on sekiz delibaşının maiyetinde tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Ancak II. Mahmut, süvari Asakir-i Mansüre'nin teşkilinden sonra merkeziyetçi politikasının bir gereği olarak deli teşkilatını 1829 yılında kaldırmıştır. Karaman Valisi Esad Paşa 'ya ve öteki valilere gönderilen fermanlarda deli ocağının kaldırdığı bildirilmiş, bunların dağılarak çift çubuklarıyla meşgul malları, itaat etmeyenlerin üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılmaları emredilmiştir. Çoğu Akşehir ve

Konya taraflarında bulunan delilerin Karaman valisinin kendilerine gönderdiği nasihatnameye kulak asmayıp dağılmamaları üzerine Esad Paşa Konya ayanı Süleyman Bey'i bunların üzerine sevk etmiştir. Akşehir civarında yapılan savaşta deliler dağıtılmış, delibaşılar da öldürülmüştür. Emre itaat ederek memleketlerine gideceklere yardım edilmiş, bir kısım deliler de Suriye ve Mısır taraflarına gitmişlerdir. Delilerin ortadan kaldırılması sırasında büyük hizmeti geçen Süleyman Bey'e mükâfat olarak hassa silahşorluğu verilmiştir.

a. XVI. Yüzyılın Sonu İle XVII. Yüzyılın Başları Delilerin En İtaatsiz Devirler

Delilerin özellikle XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında önemli hizmetlerde bulunmuşlarsa da daha sonraları diğer askeri teşkilatlarda olduğu gibi bu ocağında düzeni bozulmuştur. Emri altında buldukları vezir, beylerbeyi veya beylerin sık sık görevden alınmaları veya delilerin onların yanından ayrılmaları, başsız ve işsiz kalmalarına sebep olmuştur. Dolayısıyla yeni bir kapı bulana kadar toplu halde gezip çevreye zarar vermişler, bilhassa da köylere musallat olmuşlardır.

Birçok Celali eşkıyasının deli veya delibaş sıfatıyla anılması bu yüzdendir (Turhal, 2011:44). XVII. yüzyılda ünlü celali başlarından Karayazıcının kardeşi Deli Hasan, Dağlar Delisi ve bunun yeğeni Deli İlahi, Batı ve Orta Anadolu'da; XVIII yüzyılda ise Deli Oğlan İzmir civarında halkı canından bezdirmiş eşkıyalardandır. Deliler bundan böyle Osmanlı ordusuna yararlılıklar gösteren, süvari birliği olmaktan çıkmaya başlamıştı. Bazı dönemlerde Deliler Ocağı üzerinde düzenlemelere gidildiyse de fayda etmeyerek ocaktaki bozulmalar artarak devam etti. Bu kötü dönemde bile ocağa kabul edilme şartları değişmemişti.

Delilerin en itaatsiz devirleri XVI. yüzyılın sonu ile XVII. asrın ortalarına doğru olan yarım asırlık bir devir olup bu tarihlerde Anadolu halkının bunlardan çekmedikleri kalmamıştır. Delilerin isyan faaliyetlerinin en çok görüldüğü yerlerden biri Kütahya ve Konya bölgesi olmuştur. 1801 yılında Konya taraflarına gelen Delibaşı İsmail ve maiyetindeki İsmail ve maiyetindeki Askerler halka zulüm etmeye başlamışlardır. Nizam-ı cedit aleyhine 1803'te Konya'da başlaya isyanda Delibaşı İsmail asilere yardım etmiş ve elindeki kuvvetle Konya'ya girerek Konya valiliğine tayin edilmiş olan Kadı Abdurrahman Paşa'yı şehre sokmamıştır.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen Deli süvarileri 1828-1829 yılında Rusya ile yapılan savaşta XVI. yüzyıldaki seferlerini hatırlatacak şekilde üstün kahramanlıklar göstermişlerdir. Bu savaştan sonra Rumeli'den Anadolu'ya geçen deliler, rahat durmayarak bir hayta başı ve on sekiz delibaşının maiyetinde tekrar eşkıyalığa başlamışlardır. Ancak II. Mahmud, Asakir- i Mansure'yi kurduktan sonra 1829'da deliler ocağını kaldırmıştır. Karaman valisi Esad Paşa'ya ve öteki valilere gönderilen fermanlarda deli ocağının kaldırıldığı bildirilmiş bunların dağıtılarak itaat altına alınmasını, itaat etmeyenler üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılması emredilmiştir. Sultanın valilere gönderdiği fermana; Deli Ocağı'nın kaldırıldığı, ocak mensuplarının sorunsuzca dağılıp kendileriyle uğraşmaları, bu karara itaat etmeyenlerin de üzerine kuvvet gönderilerek ortadan kaldırılmaları emredildi. O esnada çoğunluğu Konya ve Akşehir civarında bulunan delilerin bu emre itaat etmeyenlerin üzerine ordu gönderildi ve Akşehir civarında yapılan muharebede Deliler dağıtılıp delibaşılar da öldürüldü (İhsanoğlu, 1994:354).

b.Osmanlı Askeri Teşkilatı'nda Deli Ocağı Hakkında Yerli Ve Yabancı Kaynaklarda Yazılanlar

Osmanlı Askeri Teşkilatının bir parçası olan Deli Ocağını bulabildiğimiz yerli kaynaklar şu şekilde tasvir etmektedir. Yabancı kaynaklarda Osmanlının efsanevi birliklerinden olan Deliler hakkında Fransız kökenli hem mühendis hem de asker olan Alain Manesson Mallet, Les Travaux de Mars our Art de la Guerre adlı eserinde, bu askerlerin adının nereden geldiğini şu şekilde açıklamaktadır. *“Bu ocağa mensup askerler öylesine cesurdurlar ki bir tarafın hizmetinde görevlendirildikten sonra, onları vazgeçirebilecek hiçbir ceza korkusu olmadığından dolayı Türkler onlara Deli adını vermişlerdir. Bu ad, Türklerin dillerinde "gözü pek" anlamına gelmektedir demektedir.”*

Yine Bizans tarihçi Khalkokondyles eserinde Delilerden şu şekilde bahsetmektedir. *“Öyle görünüyor ki doğa onlara herkesin üstünde bir güç ve vücut kuvvetini ve onların gücünü denemek isteyenlerin gücünü aşan düzeyde, rastlanmayan nitelikte bir kılıç kullanma ve savaşma becerisi vermiştir”* demektedir. 1672 de Fransız elçisinin maiyetinde İstanbul 'a gelen Antoine Galland yayımlanan günlüklerinde deli adının nereden geldiği konusuna değinerek şunları aktarmaktadır. *“ Deli sözü Türk dilinde mecnun manasına gelir, fakat bu adamların mecnun oldukları ve akıllarını kaybettikleri manası*

çıkartılmamalıdır. Bu, kendilerini tehlikeye atmak hususunda gösterdikleri azim ve inattan kaynaklanmaktadır” (Altındal, 2007:65).

Osmanlı'nın misafiri olarak İstanbul'da bulunan İngiliz deniz subayı Adolphus Slade bu savaşa tanıklık etmiş ve anılarında bu savaş esnasında Delilerin gösterdikleri kahramanlıklara geniş bir biçimde yer vermiştir. Bu savaşta dağınık biçimde geri çekilen Türk birliklerinin üzerine Rusların süvarileriyle saldırdıkları anda bir sürprizle karşılaştıklarını anlatmaktadır. *“Evdeki hesap çarşıya uymadı, Türklerin ünlü deli süvarileri öylesine bir hışımla atıldılar ki Rus süvarileri hayatlarında bu kadar hızlı at sürmemişlerdir. Deli süvarileri bununla da yetinmeyip kale nizamına girmiş Rus piyade kıtaları üzerine at sürdüler, piyadeyi kılıçtan geçirdikleri gibi, iki Rus topunu da ganimet aldılar” (Slade, 1931:235).*

Slade anılarında Deliler den şu şekilde bahsetmektedir. *“Deliler ellerindeki mızrakları havaya atıp tekrar tutarak atlarını dörtünela sürüyorlar ve Yörük atları üzerinde uçuşan kuş sürüleri gibi ovaya akıyorlardı. Doludizgin at süren bu gözü pek insanların bazen kalpakları kafalarından uçuyor, cepkenlerinin geniş yenleri yapraklanıyor, yağız atlarının kuyrukları rüzgârda dalgalanıyor ve ölüme göz kırpmadan at sürüyorlardı. Derken birden mızraklar şiddetle birbirine çarpıyor, ölüyor ve öldürüyorlardı.”* O sıralarda müşavir olarak İstanbul'da bulunan İngiliz Sir Adolphus Slade'in gözlemlerine göre Ruslarla spor yapar gibi çarpışan deliler onların düzenli piyade kıtalarını parçalamışlardır. Varna ile Şumnu arasındaki Külefçe Boğazı'nda eğitimli atlarına tam hâkim olan deli süvarilerinin engebeli arazide gösterdikleri başarılarına hayran kalan Slade, *“bunun tam bir silahşorluk”* olduğunu ifade etmektedir.

Rus subaylarından naklen deli süvarilerinin Şumnu'da ovaya çıkışlarının çok kahramanca ve şövalyelik dönemlerini andıran bir manzara olduğunu söyleyen Slade, delilerin şehirden ellerindeki mızraklarını havaya atıp tekrar tutarak zırlı atları üzerinde uçan kuş sürüleri gibi çıkıp ovaya yayıldıklarını, bu hücumları sırasında aşırı süratlerinden dolayı bazen başlarındaki yüksek ve tüylü kalpaklarının havaya fırladığını, geniş yenleriyle güzel atlarının kuyruklarının rüzgârda uçtuğunu, her bir delinin mızrağıyla bir veya birkaç düşman öldürdüğünü belirtmektedir. Genellikle vur kaç savaşı yapan delilerin bir anda durup yıldırım gibi bir çark hareketiyle atlarının boynuna sarılarak geri çekildiklerini ve aynı hızla dağıldıklarını söyleyen Slade,

bunun Rus toplarının ateşinden kurtulmak için yaptığını, gerçekten Rus mermilerinin bunlara nadiren zarar verdiğini ilave etmektedir.

Sadrazam Reşid Mehmed Paşa'nın emrindeki deli süvarilerinin şehir meydanında cirit oynar gibi Rus tabyalarının etrafında dolaştıklarını, piştovlarını boşalttıklarını, Rus siperlerine kadar ilerleyerek buradaki Rus süvarilerine laf atıp onları kızdırarak meydana çağırdıklarını da nakleden Slade, delilerden birinin esir düşme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sadrazamı nasıl kurtardığını hayranlıkla anlatmaktadır (Sir Adolphus Slade'in , s. 103 vd.).

Delilerin tarihte sahne aldığı ilk savaş olarak bilinen 1444 Varna Savaşı ile ilgili Vatikan kütüphanesinde, "Imperatorum Turcarum Historiae (1373 - 1512) adıyla kayda geçirilen yunanca el yazması eserde bu savaşta deliler şu şekilde anlatılmıştır : *"Her iki taraftan ordular görülünce Sultan Murad, bir dağın eteğine gitti ve karışanve muharebe eden orduları müşahede etti. O vakit harp aletleri çalındı ve muharebe ettiler. On beş bin Türk süvarisi ayrıldı ve Macarların üzerine yürüdü. Bunların hepsi silahlarının üzerine beyaz gömlekler giyinmişlerdi. Bunları yeşil gömlekliler takip ettiler. Bunların kartal kanatları vardı ve bu kimselere deliler diyorlardı. Birbirlerine karıştılar ve muharebeye girdiler her iki taraf cesurane cenk ettiler."*

Evliya Çelebi ünlü eserinde Delileri *"Muhabbetli ve seci askerlerdir. Başlarında taçları samur ve aslan postundan kalpak taç koyup arkalarında bebr, kurt ve ayı postları vardır. Koltuklarının altlarından karakuş kanatları bağlıdır, ellerinde kurt derisi sarılı olup nicesinin alet ve silah levazımı kendisini garip ve acayip şekle koyar. Korkunç ve düşmana bela salarlar, askeri zaferleri daimidir"* diye tasvir eder.

Mehmet Neşride II. Kosava Savaşında Delileri şu şekilde tasvir etmektedir. *".....Sonra Anadolu şahinleri ve gerçek Rumeli yiğitlerinin kalkanları teknelere döndü, kılıçları yarmalara, gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki Seyyid Gazi kuşakları değirmen taşlarına döndü; mahmuz çıkığı da çarkları idi. Kartallıların başlarına devlet konacağına hümayi adları dal olmuştu. Deri takkeli Delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürtüşükleri kâfirlerin iniltileri ve figanları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kâfirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular... Dünya depreme tutuldu, Kaf Dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kâfirleri öyle kırdılar ki..."*olu şahinleri ve gerçek Rumeli yiğitlerinin kalkanları teknelere döndü, kılıçları yarmalara, gönderleri söğenlere benzerdi. Bellerindeki

Seyyid Gazi kuşakları değirmen taşlarına döndü; mahmuz çıkırığı da çarkları idi. Kartallıların başlarına devlet konacağına hümayi adları dal olmuştu. Deri takkeli Delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürttüştükleri kâfirlerin iniltileri ve figanları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kâfirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldular... Dünya depreme tutuldu, Kaf Dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kâfirleri öyle kırdılar ki...” (Mehmet Neşri,1995:669)

Abdullah Turhal Deliler isimli eserinde Alpleri genel olarak şöyle tasvir etmektedir: “*Eski Orta Asya Türk devletlerinden beri süregelen bir gelenek uyarınca kahramanlar ve cesur savaşçılar, yani alpler, görünüşlerini diğer askerlerden farklı bir biçimde giyinerek ve çeşitli hayvan post veya tüyleriyle süsleyerek farklılaştırırlardı. Alpler için gereken özellik ‘muhkem yürek, bazı kuvveti, iyi bir at, hususi bir libas, yay, iyi bir kılıç, sünü, yâr-i muvafik’ ti*” (Turhal, 2011: 40-41).

İbn Kemâl’ Deliler hakkında şunları söylemektedir: “*Sefere ordunun önünde giderler, savaş sırasında gözlerini budaktan sakınmayarak düşman saflarını yarar, taburlarını deler, canlı esirler alarak onlardan düşman hakkında bilgi edinilmesini sağlarlardı.*” (Özcan 1994: 132-133).

1736-1739 Osmanlı ile Avusturya Rusya savaşlarını anlattığı “*Bosna Tarihi*” adlı eserinde Bosnalı Ömer Lütü Efendi, Rumeli bölgesindeki delileri eserinde “*Rumeli’nde özellikle serhatlarda bulunan savaşçıların, subay, kaptan ve erleri kolayca ata binmek, attan inmek ve yürümek için dar ve kısa elbiseler giyerler, sırtlarına kurt, kaplan postlarıyla kartal kanadı alırlar. Başlarına da kurt takkesi diye adlandırılan kalpaklar giyerler. Kuşkanadından yapılmış gümüşle kaplanmış “fakla” denilen büyük çelenkler koyarlar. Atların kurt ve ayı postundan süslü örtüleri, deriden, acayip görüşlü “kesmeleri” (atın üzerine örtülen örtü) vardır.*” diye bahsetmektedir.

Neşri, Kitab-ı Cihannüma adlı eserinde 1448’deki Kosova savaşındaki delilerin hücumlarını şu şekilde tasvir etmiştir: “*.....topların, tüfeklerin seslerinden kulaklar sağır oldu, gürültüsünden beyinler dondu;okların vızıltısından hava yüzünden periler korktu,bu ulu cengin heybetinden deniz dibinde kibalıklar ürktü, dağ canavarları vatanlarını koyup gittiler, ses bağırtıdan, yankıdan, atların kişnemelerinden, erenlerin naralarından, bağırp çağırılmalar nefirinden ödler patladı,nicelerinin korkudan ödleri sitti nicelerinin başı gitti, kan ırmak gibi aktı, dumandan tozdan havanın yüzü kapkara oldu, can alıcı can almaktan yoruldu...Deri*

takkeli delilerin atlarının boyunlarında öten ziller, dürtüstükleri kafirlerin iniltileri ve iganları idi. Bu garip tarz ve acayip tavırla kafirlere köpeksiz koyuna kurd girer gibi koyuldulardı.... Kaf dağı yerinden oynadı, gökler yer üstüne yığıldı sandılar, gaziler kafirleri öyle kırdılarki.....”

Midhat Sertoğlu, Hayat Tarih Mecmuasında yer alan II. Kosova Savaşı isimli makalesinde savaş hengâmesini tasvir ederek, delilerin savaşta yaptıkları cesurane hareketleri şu şekilde kaleme almıştır. “... *Türkler’in yapmak istediği manevrayı anlayarak sağ kanattan bütün gücüyle yüklendi. İşte o zaman savaş en şiddetli ve en korkunç halini aldı. Davul ve zurna sesleri, trampet ve boru uğultuları, at kişnemeleri, silah şakırtıları, naralar, feryatlar dualar, ve beddualar koca sahrayı inlettii. Türk ordusunda yükselen tekbir sesleri ise bunların hepsini bastırmaktaydı. Bu sırada sağ kanattan süvariler, sol kanattan da Anadolu sipahisi düşmanı sarmaya başlamıştı. Aynı anda II. Murad han canından geçmişdelilerle merkezden şiddetli bir tearuza geçti. Kısaç tamamlanmış, imha savaşı başlamıştı.”*

Kanuni Sultan Süleyman’ın 1538 tarihinde düzenlediği Boğdan seferinde İshakçı Köprüsü geçilirken yapılan törende ilk defa çok sayıda delinin sefere katıldığına şahit olan Celalzade Mustafa, Tabakâtü’l Memâlik Derecâtü’l -Mesâlik adlı eserinde bu anı şu cümlelerle aktarmıştır: “*Akıncıların gerisinde, kurt takkeli, tekne kalkanlı, kartal kanatlı, ayı ve kaplan postundan elbise giyenler, Kerbela tesbihli, çıkrık mahmuzlu, salaklı (ucu zincirli topuz), pek tuhaf kıyafetli divaneler sıralandılar*

DEĞERLENDİRME

Delilerin Türk kültüründe tarih sahnesine çıkışlarının ilk örneğini destanlarındaki “alp” in karşılığı olarak görmekteyiz. Türk Destan geleneğinde Deli tipi topluma cesaretin simgesi olarak topluma model olarak sunulmuştur. Türk destanlarında ele alınan alp tipi halkın gücünü temsil etmenin yanı sıra milli ve vatanseverliklerinden asla vazgeçmez, savaştan çekinmez ve düşmanına karşı gözünü daldan budaktan esirgemez olarak tanımlanmaktadır. Alp’ler ayrıca düşmanlarına karşısına korkunç görünüşleriyle de kuvvetli bir şekilde çıkmaktadır. Türk Kültüründe alp tiplemesinin ilk örnekleri olarak, Oğuz Kağan ve Alp Er Tonga destanlarında rastlanılmaktadır. Halk Edebiyatımızda da alp ve alperen tipi; Köroğlu’nun 777 Delisi, Dede Korkut’un Deli Dumrul’u, Deli Kaçar’ı ve Deli Dünder’i, Karagöz’ün Tuzsuz Deli Bekir’i ilk örneklerdendir. Türklerin İslamiyet’in kabul etmesiyle alp tipinin İslami bir kisveye büründüğünü ve daha sonrada alperen tipinin ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise Deli adının askeri bir terminoloji olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Osmanlı Devletinin fetihlerinin devam ettiği ve cihan hâkimiyetini gerçekleştirdiği bir dönemde Rumeli’nin hudut boylarında ortaya çıkan Deliler, giymiş oldukları kıyafetleri ve cesaretleri ile gerek Türk tarihinin gerekse Dünya tarihinin dikkatini çekmektedir. Korkutucu görünümleri, olağanüstü cesaretleriyle Deliler Osmanlı ordusunda XV. yüzyılın ortalarından XIX. yüzyıla kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlıda Deliler akıncıların biri koludur.

Tarih sahnesinde görünmeleriyle birlikte ilham verici kahramanlar olarak Deli tipinin Türk kültüründe sözlü ve yazılı eserlerde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Türk Kültürünün ana kaynağı olarak kabul ettiğimiz destanlarda ve divan edebiyatımızda bir mecnun olarak çıkarken, halk edebiyatımızda alp ve alperen olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Deliler görenin bir daha asla unutamayacağı, hakkında bir şeyler söylemeden geçemeyeceği kadar olağanüstü olan bu askerler; hangi çağda olduğu fark etmeksizin insanda, gerçekten gerçeküstü varlıklar, masal kahramanları oldukları algısı oluşturmaktadır. Gerek kıyafetleri gerekse kahramanlıkları ile asırlarca dilden dile dolaşmış hikâyeleri, kendilerinden sonra gelen torunlarına aktarılmış ve aktarılmaya da devam etmektedir. Son yüzyıllara geldiğimizde Milli mücadele döneminde vatan savunmasında göstermiş oldukları cesaretleri ile buldukları bölgeleri savunan pek çok Anadolu yiğitlerine fazlasıyla rastlanılmaktadır.

Örneğin Güney cephesinde Adana'nın Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemde Ermeni Nalbantyanın bölgedeki Yörüklerle kötü davranması ve bazı Yörükleri çiftliğinde tutsak etmesiyle Deli Habip'in arkadaşlarını kurtarmak için göstermiş olduğu cesaret yakın tarihimizdeki alp tiplmesine yöresel olarak vereceğimiz örneklerdendir. Daha sonra halk arasında bu bölgede "Toroslar'da Çadır Ocağı tütüyorsa vatan sağ salimdir" sözü söylenir hale gelmiştir. Ayrıca Ömer Seyfettin'in Başını Vermeyen Şehit hikâyesindeki Deli Mehmed, Deli Hüsrev ile günümüz popüler dizilerinden Ertuğrul Diriliş dizisindeki Ertuğrul'un Alpleri olarak bilhassa Bamsı bu tip tasvir edilmektedir.

EKLER

Yerli ve Yabancı Kaynaklardan Elde Edebildiğimiz Delileri Tasvir Eden Albüm

Gomezgeraud, Stefanos Yerasimos, Pressesdu CNRS, Fransa,
1989, 226-228.

Gomezgeraud, Stefanos Yerasimos, Pressesdu CNRS, Fransa, 1989, 226-228.

*

*Aytunç Alındal, Kehanetler Kitabı, 2018, s.124.

***Süleymanname'den düşman atlıları arasında bir deli süvarisi.**

İslam Tarihi Ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), Osmanlı Devleti Ve Medeniyeti Tarihi, (Edt. Ekmeleddin İhsanoğlu).İstanbul 1994, s.355.

*Abdullah Turhal, Osmanlının Muhteşem Süvarileri Deliler, Doğan kitap, 2013,s.117.

***Süleymanname'den düşman atlıları arasında bir deli süvarisi.**

İslam Tarihi Ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA), Osmanlı Devleti Ve Medeniyeti Tarihi, (Edt. Ekmeleddin İhsanoğlu).İstanbul 1994, s.345.

David Nicolle, (Çev. Özgür Kolçak), Osmanlı Orduları 1300-1768, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s.28.

*Abdullah Turhal, Osmanlı'nın Muhteşem Suvarileri Deliler, Doğan kitap, 2013,s.122.

Metin And, XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri ve Deliler, Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1970, s.12

I Turchi, Codex Vindobonensis 8626, (Haz. Alberto Arbasino, Parma, 1971)

Mufassal Osmanlı Tarihi, Şehir Matbaası, İstanbul, 1958, C.II,s.670.

***Gravürlerle Türkiye, Giyisiler, Portreler, Kültür
Bakanlığı, 2002, C.II, s.70**

Hayat Tarih Mecmuası, Haziran 1975,S. 6, s.50.

Delilerin Kullanmış olduğu silahlar

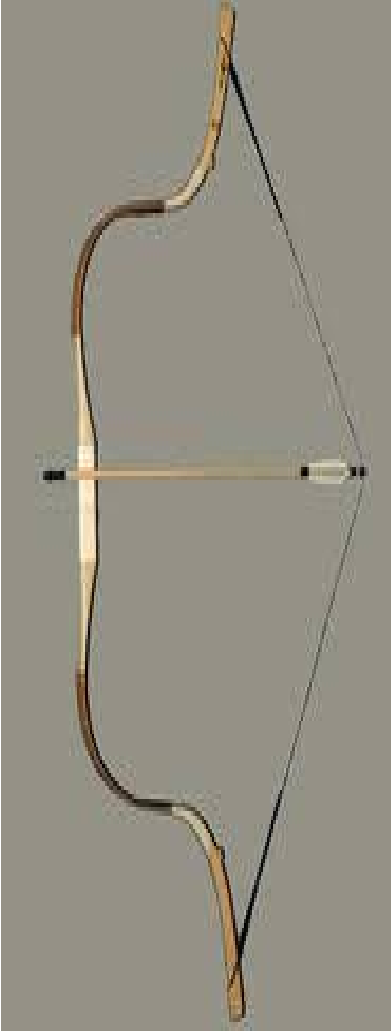
David Nicolle, (Çev. Özgür Kolçak), *Osmanlı Orduları 1300-1768*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s.45-46.

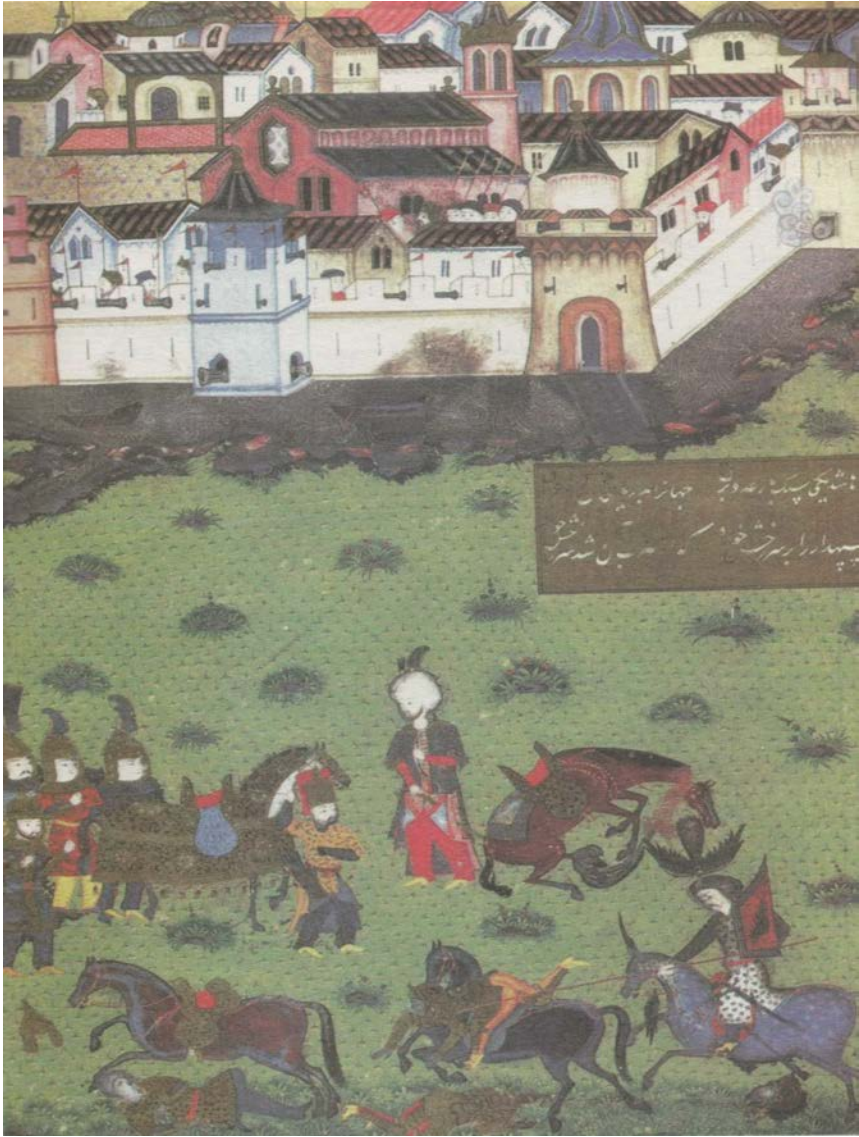
David Nicolle, (Çev. Özgür Kolçak), Osmanlı Orduları 1300-1768, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s.45-46.

<https://www.erepublik.com/es/article/keshme-ouml-zel-bir-askeri-grup-kurulmas-ouml-nerisi-quot-del-ler-quot--1873621/1/20>

https://www.youtube.com/watch?v=pUAj_wSf1ao

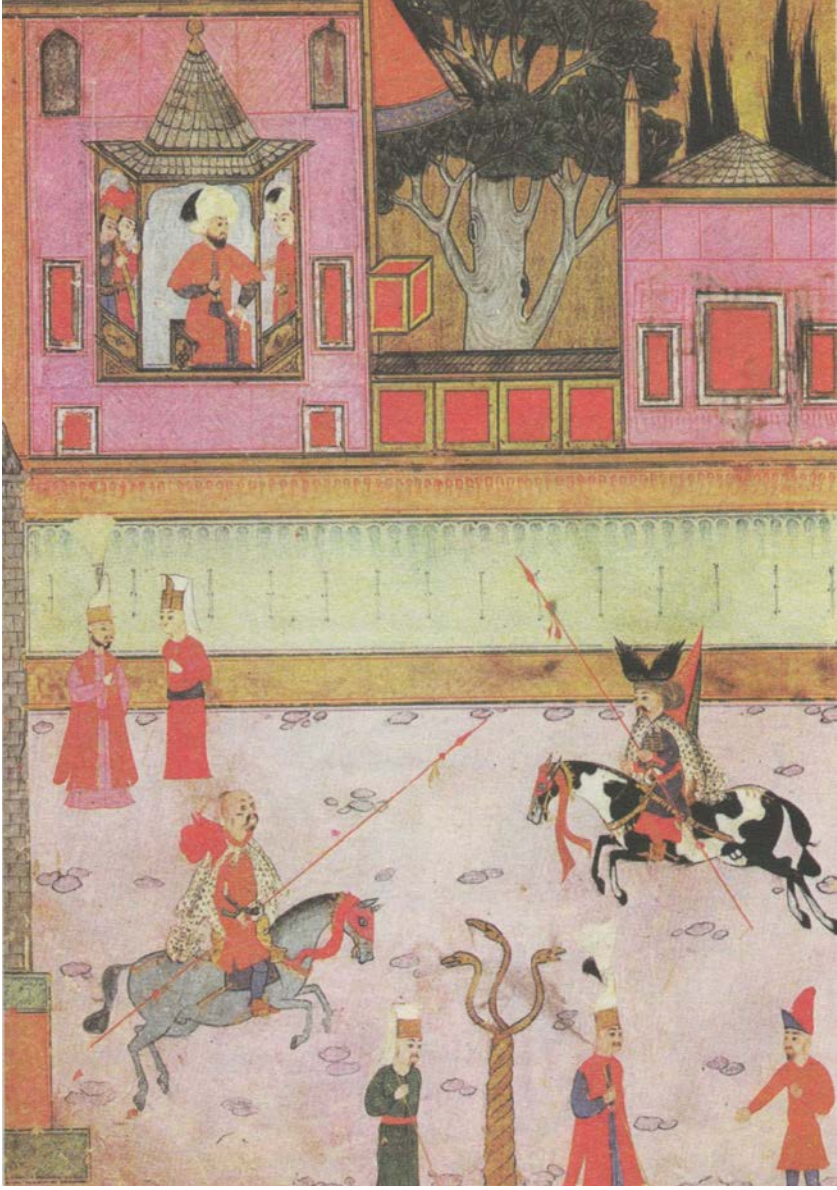
Esin Athi, Süleymanname, The Illustrated History of Süleyman the Magnificent, Washington 1986, s.210.

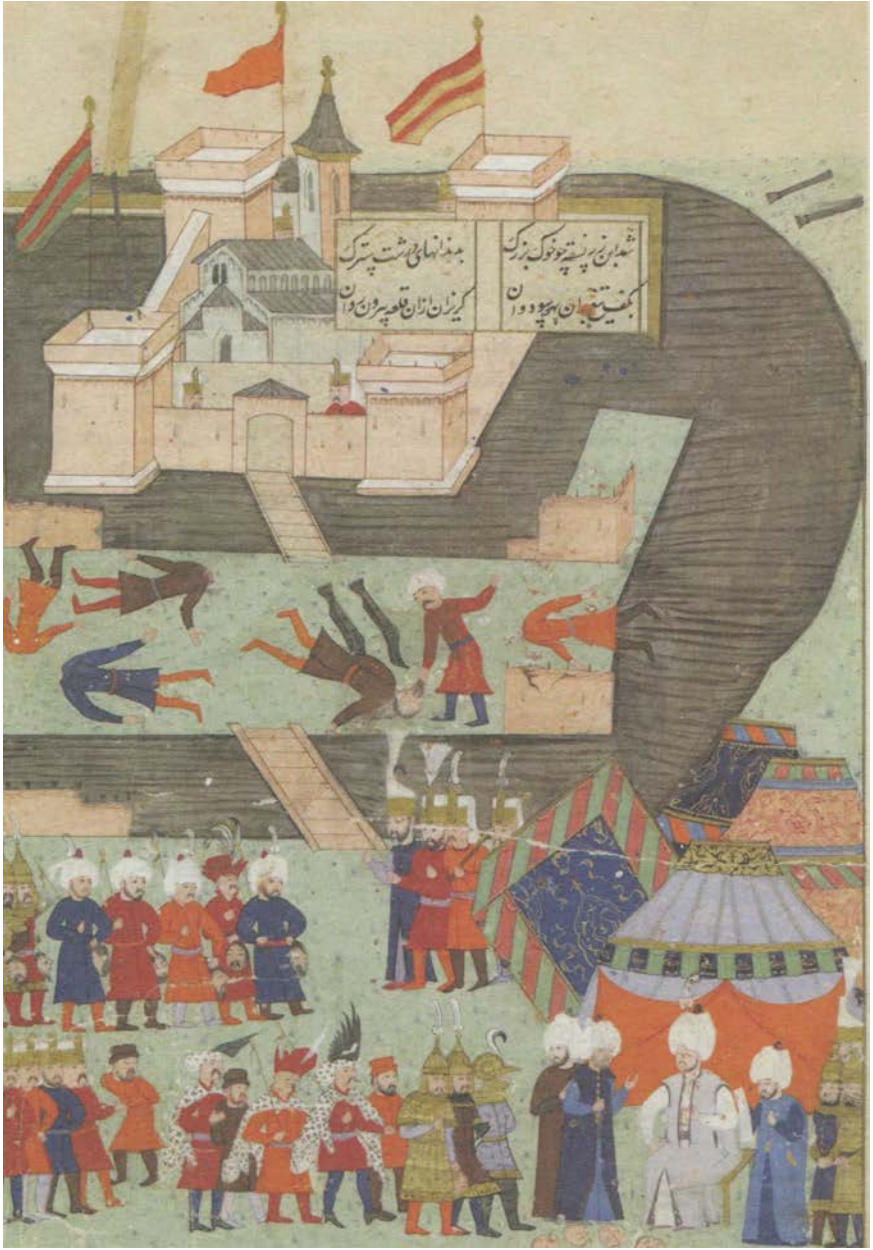
* Esin Atlı, Süleymanname, The Illustrated History of Süleyman the Magnificent, Washington 1986, s.136.

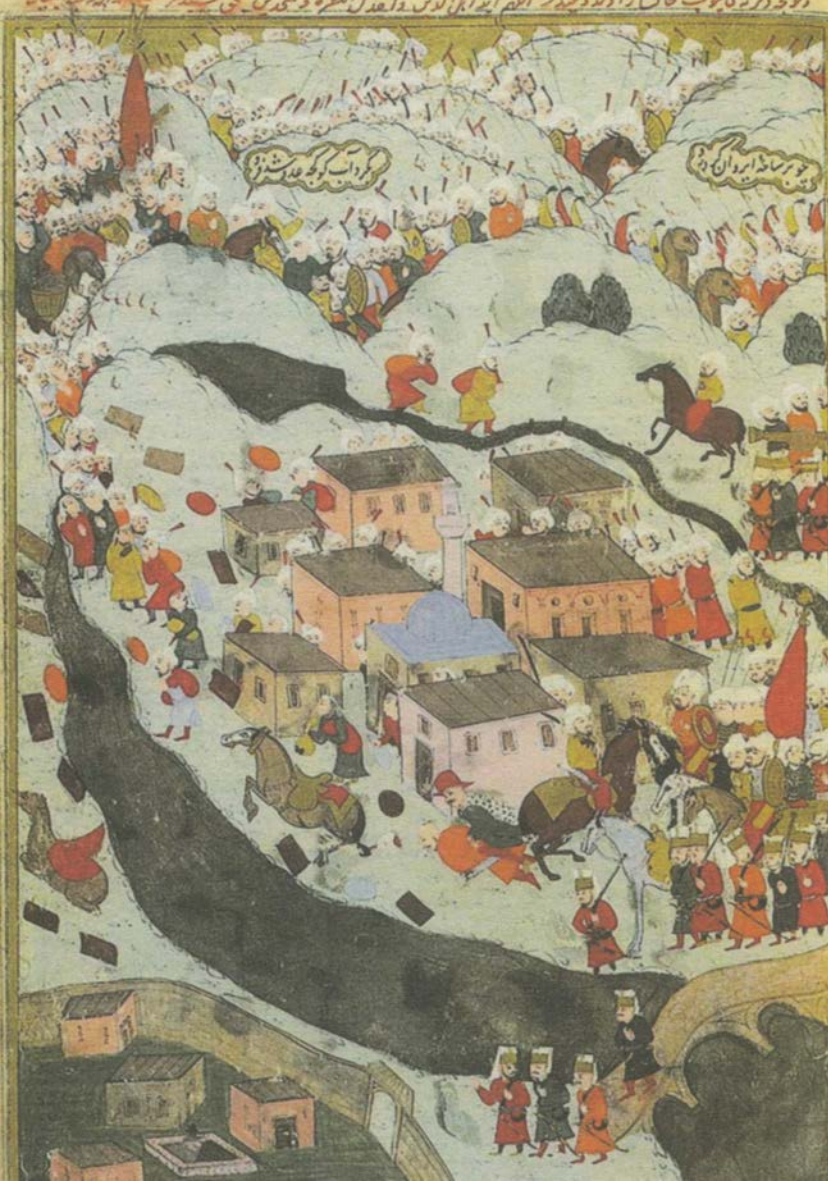
Nurhan Atasoy, 1582 Sürname-i Hümayun, An Imperial Celebration, Koçbank, 1997, s.26.

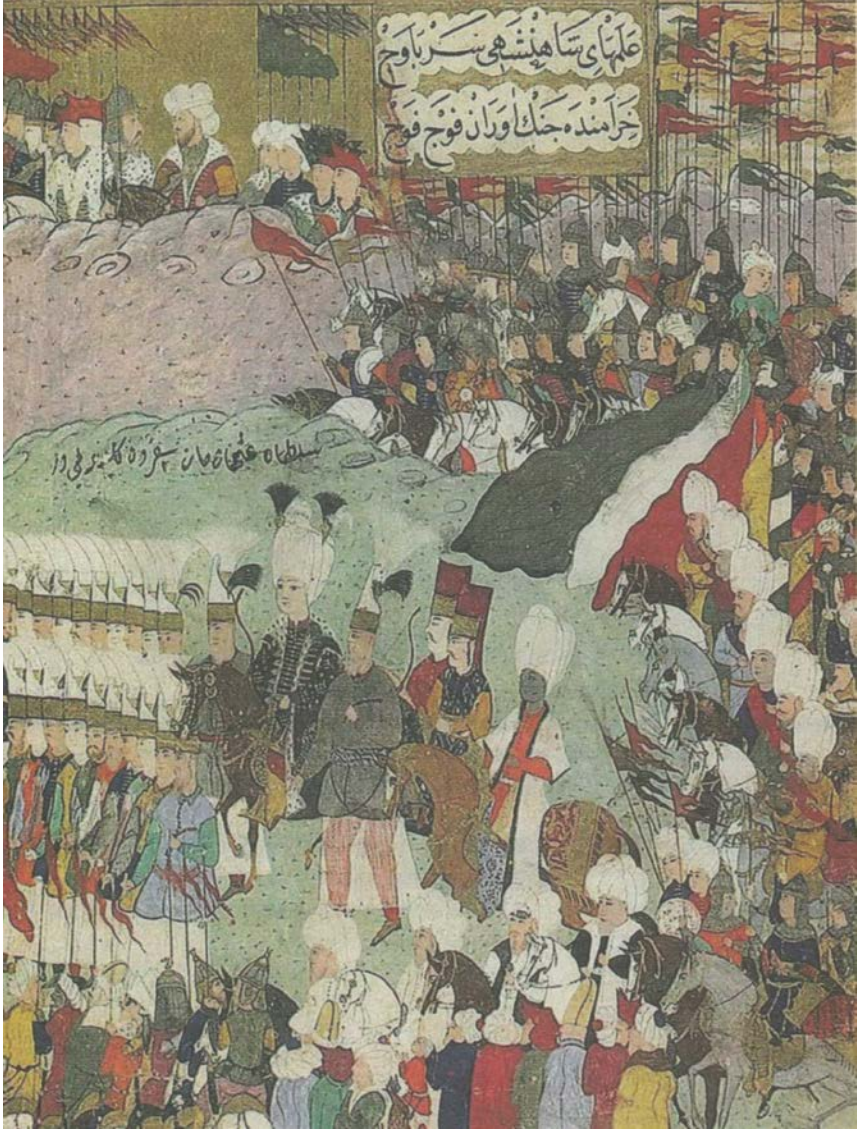
***Özdemir Nutku, IV Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, Ankara.**

- **Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, Ankara, s.344.**

- *Fahrettin Kırzioğlu, Osmanlıların Kafkas Elleri Fethi (1451-1590), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998, Ankara, s.347.

***Serpil Bağcı- Filiz Çağman- Günsel Renda- Zeren Tanındı, Osmanlı Resim Sanatı, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006, Ankara, s.215.**

***II. Murat, Varna Meydan Muharebesinin İlk Safhasında**

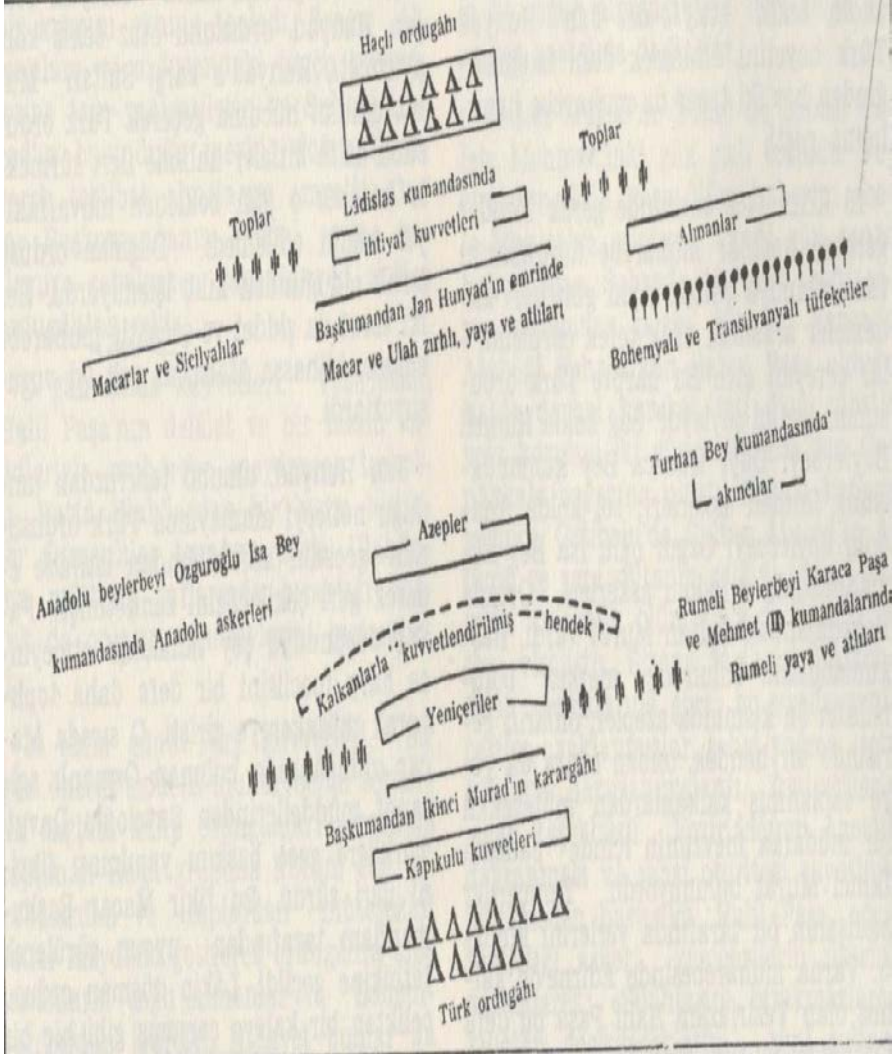
Mustafa Cezar, Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli- Hatıralı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara, s.337.

Varna Meydan Muharebesini Tasvir Eden Bir Tablo

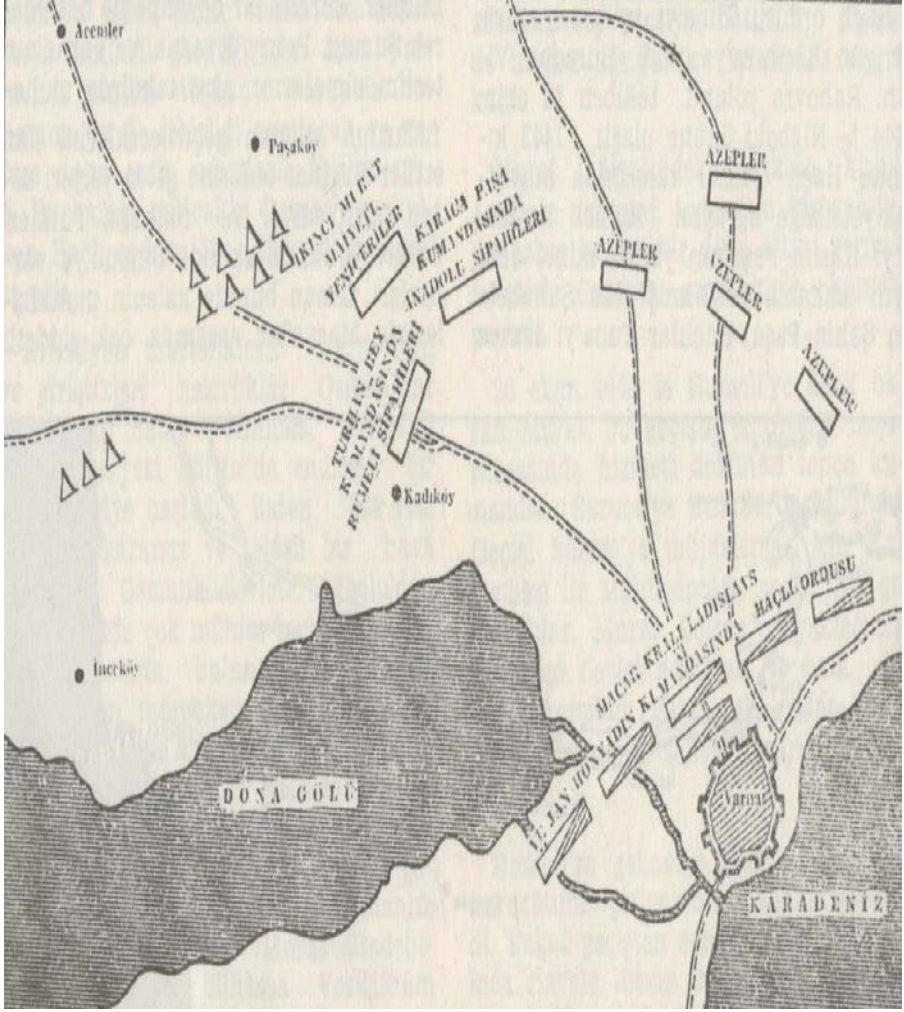
***Mustafa Cezar, Mufasssal Osmanlı Tarihi Resimli- Hatıralı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara, s.326.**

*II.Kosava Meydan Muharebesinde Orduların Vaziyeti

Mustafa Cezar, Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli- Hatıralı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara, s.343.

Varna Meydan Muharebesinde Orduların Vaziyetini Gösteren Kroki

*Mustafa Cezar, Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli- Hatıralı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010, Ankara, s.326.

* Ahmet Rasim, Osmanlı Tarihi (Seçmeler) Milli Eğitim Basımevi, 1994, İstanbul, s.17.

Res. 30 — Esnaf, deliler, yapma at, dev tasvir
(Vehbî, nr. 3594).

Özdemir Nutku, IV Mehmet'in Edirne Şenliği (1675), Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987, Ankara.

BİBLİYOGRAFYA

A. KAYNAK ESERLER

AHMED CEVAD. (1299), *Tarih-i Askeri-i Osmanî*, İstanbul.

AHMED RASİM. (1968), *Osmanlı Tarihi Seçmeler*, MEB Yayınları.

AŞIKPAŞAZADE. (1332), *Tevarih-i Al-i Osman*, (Haz. Ali Bey), Maarif Nezareti Neşriyatı, İstanbul.

MAHMUD ŞEVKET PAŞA.(1325), *Osmanlı Teşkilat ve Kıyafet-i Askeriyesi, Mekteb-i Harbiye Matbaası, C.I, İstanbul.*

MEHMED NEŞRİ. (1995), *Kitab-ı Cihan-nüma, Neşri Tarihi, C.II, TTK Yayınları, Ankara.*

MUSTAFA NURİ PAŞA.(1942), *Neta'icül-Vuku'at,C.III-IV, İstanbul.*

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türkî*, (Çev. Paşa Yavuzarslan),2010, TDK Yayınları, Ankara.

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 14.003).

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 2081).

(BA, Cevdet-Askeri, nr. 5740).

B.TETKİK VE ARAŞTIRMA ESERLER

ACUN, Fatma.(2002), “Celali İsyancıları 1591-1611”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9. Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, ss. 695-710.

AKDAĞ, Mustafa. (2017), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celali İsyancıları*, İstanbul, YKY.

AKDAĞ, Mustafa.(1963),*Büyük Celâlî Karışıklıklarının Başlaması*, Erzurum, Ankara Üniversitesi Basımevi.

AKSULU, Melek. (1998), *Mohaç Esiri Bartholomaeus Georgievic (1505-1566) ve Türklerle İlgili Yazıları*, Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara.

AKYÜZ, Çiğdem.(2010), “Manas Destanı’nda Alp Kadın Tipi”, *Mukaddime*, S.1,ss.169-180.

ALTINDAL, Aytunç. (2007), *Türk İmparatorluğunun Yıkılışına Dair Kehanetler Kitabı*, Destek Yayınları.

ARUNOVA M.R., Oreşkova F S. (2009),*Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

AVCIOĞLU, Doğan. (1987). *Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)*, Birinci Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul.

AYKUN, İbrahim. (1991), Erzurum ve Çevresinde İlk Rus İşgali (1828–1829), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi S.B.E., Erzurum.

AHMED MUHTAR. (1928), 1828–1829 Türkiye-Rusya Seferi ve Edirne Muahedesi, C.I, Büyük Erkân-ı Harbiye Reisliği Ankara Matbaası, Ankara.

ALLEN, W.E.D.-MURATOFF, Paul. (1966), *1828–1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi (Kafkas Harekâtı)*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.

AND, Metin. (1970), “ XVI. Yüzyılda Eyalet Askerleri ve Deliler,” Hayat Tarih Mecmuası, S.4,1970.

BARCAN, Ömer Lütfi.(1953), “Tarihi Demografi Çalışmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, ss. 1-25.

BARS, Mehmet Emin.(2014), “Alp Tipi Kavramı Çerçevesinde Manas”, *Tarih Okulu Dergisi*, ss.345-357.

BASSANO, Luigi. (1963), *Costumi et I modi particolaridel lavita 'Turchi'*, Roma 1545, Fransız Babinger tarafından hazırlanan tıpkıbasımı, *Casa Editrice Max Hueber, Monaco di Baviera*.

BAŞTAV, Şerif. (1973), *Anonim Osmanlı Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

BAYKAL, Bekir Sıtkı (1999). *Peçevi Tarihi I*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Belli,O.(1981), “Urartu Mitolojisi Üzerine Bir Deneme” An Ar VII, ss.61-73.

BEŞTAV, Şerif. (1973), *16.Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin(1373-1512)*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.

BOSNAVİ, Ömer. (1979), *Bosna Tarihi*,(Haz. Kamil Su), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

CELALOĞLU, Mustafa. (1937), *Tabakatü Memalik ve Derecetül mesalik: Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselme Devrinde Türk Ordusunun Savaşları ve Devletin İç ve Dış Siyaseti*, (Ter. Sadettin Tokdemir), Askeri Matbaa, İstanbul.

CEZAR, Mustafa. (2010), *Mufassal Osmanlı Tarihi Resimli- Haritalı*, C.1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

CLAUSEN, SirGerard. (1972), *An Etymological Dictionary Pre Thirteenth- Century Turkish*, Oxford: Clarendon Pres.

ÇOBANOĞLU, Özkul. (2007), *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇORUHLU, Yaşar.(2002), *Türk Mitolojisinin Ana hatları*, Kabcacı Yayınevi, İstanbul.

DEMİRBILEK, Salih.(2011), “Türk Kültüründe Deliler ve Bunların Dede Korkut Oğuz namelerine Yansıması,” VIII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi (21-24 Kasım 2011) ‘de sunulmuştur. Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri. İstanbul.

DOĞUŞTAN GÜNÜMÜZE BÜYÜK İSLAM ANSİKLOPEDİSİ,(1989), C.10, Çağ Yayınları, İstanbul.

DUMAN, Süleyman. (2011),*Celali İsyanları Örneğinde Canbuladoğlu Ali Paşa İsyanı*, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hatay.

DURAL, Halil.(1999), *Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyıllarda Ege’de Efeler*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

ERALP, Nejat. (1993), *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda Kullanılan Silahlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ESİN, Emel. (2006), “Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü”, Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, *Kabalıcı Yayınları*, İstanbul, ss.265-318

FAROQHI, Suraiya. (2000), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. N.Kalaycıoğlu), (1.b. 1993), 3.b, TVYY, İstanbul.

GALLAND, Antoine. (1987), *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar 1672-1673*, C.I,(Çev.Nahid Sırrı Örik), TTK Yayınları, Ankara.

GALLAND, Antoine. (1998), *İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar 1672*, C.I,(Çev.Nahid Sırrı Örik), TTK Yayınları, Ankara.

GENCER, Ali İhsan. (1999), “Osmanlı Türklerinde Denizcilik”, Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

GÖTZE, A.(1957). *Kleinasien*, München.

GRISWOLD, William J.(2011),*Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611*, (çev. Ülkün Tansel), Kırmızı Yayınları, İstanbul.

GÜLENSOY, Tuncer. (2002), *Manas Destanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer. (2007), *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

HALAÇOĞLU, Yusuf. (1991), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

HAMİD, MUHSİN, Ahmed, Mustafa. (1930), *Türkiye Tarihi: İstanbul'un Fethinden Zamanımıza Kadar*, Milli Matbaa, İstanbul.

HAMMER, Josaph Purgstall.(1332), *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, (Çev. Mehmet Ata), Artin Asaurya Matbaası, İstanbul.

İDRİS-İ BİTLİSİ. (2013), Heşt Behişt XVII. Ketibe, Fatih Sultan Mehmed Devri 1451-1481, (Tashih- Tahkik-Çeviri: Muhammed İbrahim Yıldırım), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin.(1994), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, IRCICA, Yıldız Matbacılık ve Yayıncılık, İstanbul.

İLGÜREL, Mücteba. (1999), “Osmanlı Devletinde Ateşli Silahlar”, Osmanlı, C: VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

İNALCIK, Halil. (1964), “ Osmanlı Devletinde Türk Ordusu”, *Türk Kültürü*, S.22, Ankara, s.7-10.

İNALCIK, Halil. (2009), *Devlet-i 'Aliyye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

İNALCIK, Halil.(2010), *Osmanlılar, Fütühat, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler*, Timaş Yayınları, İstanbul.

KAPLAN, Mehmet. (2004), “Türk Destanında Alp Tipi”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar-1*, 7. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss. 13-21.

KAPLAN, Mehmet. (2005), *Oğuz Kağan-Oğuz Han Destanı. Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3Tip Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul, ss.11-25.

KOCAKAPLAN, İsa. (2004), “Dede Korkut'un Delileri”, *Milli Folklor Dergisi*, S.64, s. 18-24, Ankara.

KOÇU, Reşat Ekrem. (1964), *Yeniçeriler*, Koçu Yayınları, İstanbul.

KODAY, Arif. (2001), *Osmanlı Ordu Teşkilatında Akıncı Ocağı*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

KÖPRÜLÜ, M. Fuat. (2006), “Alp”, *Tarih Araştırmaları I*, s Akçağ Yayınları Ankara, ss.367-375.

MALLET, Alain.(1684), *Mannesson Les Travaux De Mars oul'Art de la Guarre*.

NEŞRİ, Mehmed. (1995), *Kitab-ı Cihan- Nüma*, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

NİCOLLE, David. (2014),*Osmanlı Orduları 1300-1768*, (Çev. Özgür Kolçak), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

NİŞANYAN, Sevan. (2002), *Sözlerin Soyağacı-Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, 3.Baskı, Adam Yayınları, İstanbul.

ÖZ, Mehmet. (1997), *Osmanlı'da Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

ÖZCAN, Abdülkadir.(1989), “Akıncı” TDVİA, C.2, İstanbul.

ÖZCAN, Abdülkadir.(1994), “Deli” TDVİA, C.9, İstanbul.

ÖZCAN, Abdülkadir.(1994), “Devşirme” TDVİA, C.9, İstanbul.

ÖZCAN, Abdülkadir . (2002), “Osmanlı Devletinin Askeri Yapısı”, *Türkler*, C: X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ÖZCAN, Abdülkadir . (1999), “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, Osmanlı, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

ÖZEL, Oktay.(2012), “Osmanlı Son Dönemi Pratiğinde Eşkıyalık ile Kahramanlık Arasında Salınanlar”, *Kebikeç*, S. 34, Ankara, ss. 107-138.

ÖZTUNA, Yılmaz. (2006), Tarih ve Politika Ansiklopedisi, "Akıncı" maddesi, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

PAKALIN, Mehmet Zeki .(1946), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.1, MEB Yayınları.

RIEMSCHEIDER, M. (1954), *die Welt der Hethiter*, Stuttgart.

RYCAUT, Paul. (1672), (1628-1700), *Istoria Dello Stato Presente Dell Imperio Ottomano*, Venedik.

SERTOĞLU, Midhat.(1996), “II. Kosova Savaşı”, *Hayat Tarih Mecmuası*, S 4, İstanbul.

SEVİNÇ, Necdet. (1991). *Osmanlı'nın Yükselişi ve Çöküşü*, Burak Yayınevi, İstanbul.

SEZGİN, İbrahim . (2000), “Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Baruthaneler ve Barut İmalatı”, *Türkler*, C: X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.

SLADE, Adolphus. (1931), *Admiral Adolphus Slade's Services in the Ottoman Navyand his Observations on theOttomanEmpire*.

Slade, Adolphus. (1973), *Kapdan Paşa*, (Çev. Osman Öndeş), Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

SOLAKZADE, Mehmed Hemdem Çelebi. (2017), *Tarih-i Al-i Osmani'l-Solakzade*, Pergole Yayınları.

SANDER, Oral. (2000), *Siyasi Tarih*, C.I, İmge kitapevi, Ankara.

SÜMER, Faruk. (1980), *Oğuzlar (Türkmenler)*, Ana Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal. (2015), *Kayı-III, Osmanlı Tarihi Haremeyn Hizmetinde*, Timaş Yayınları, İstanbul.

ŞİMŞİR, Bilal. (2015), *Kayı-V, Osmanlı Tarihi Kudret ve Azamet Yılları*, Timaş Yayınları, İstanbul.

TACAN, Necati. (1936), *Akıncılar ve Mehmed II, Beyazıt II Zamanlarında Akınlar*, Askeri Matbaa, İstanbul.

TACAN, Necati. (1936), *Batı Türklerinin (Osmanlılar) Teessüs ve İstila Devirlerinde Harb Güdemi Usulleri*, Askeri Matbaa, İstanbul.

TUĞLACI, Pars.(1972), "Deli" maddesi", Okyanus Ansiklopedik Sözlük, C.II., Pars Yayınları, İstanbul.

TURHAL, Abdullah. (2011), *Deliler*, Doğan Yayınevi, İstanbul.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ. (1964). 3. Cilt 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ. (1985), Osmanlı Devri Osmanlı- Avusturya Harbi 1593-1606, III'ncü Cilt 3'ncü Kısım Eki, Genel Kurmay Basımevi, Ankara.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ.(1995), İdari ve Lojistik, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

TÜRKÇE SÖZLÜK. (2005),10.Baskı, TTK Yayınları, Ankara.

ULUÇAY, M. Çağatay. (1944), *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkîyalık ve Halk Hareketleri*, İstanbul, Resimli Ay Matbaası.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı .(1979),“Deliler”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1995), “Osmanlılarda Askeri Teşkilat”, *Osmanlı Tarihi*, C: I, Baskı 6, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1984), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1988), *Osmanlı Tarihi*, C.II, TTK Yayınları, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı.(1943), *Kapıkulu Ocakları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. (1994), *Osmanlı Tarihi*, İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar, C.II, TTK Yayınları, Ankara.

YE PETROSYAN, İrina. (2002), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Yeniçerilerin Kökeni*.

YETKİN, Çetin .(1984), *Türk Halk Hareketleri ve Devrimleri*, Üçüncü Baskı, Say Yayınevi, İstanbul.

YILDIRIM, Recep. (1989),*Urartu İğneleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ZEYREK, Yunus. (2001), *Tarih-i Osman Paşa*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

PEÇEVİ, İbrahim. (1969), *Peçevi Tarihi*, (Çev. Murat Uraz), C.II, Son Telgraf Basımevi.

YARAMIŞ, Ahmet. (2002), “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılması ve Yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye’nin Kurulması”, *Türkler*, C.XII, Ankara .

DİZİN

- Acemi Ocağı, 1, 7, 9
Adolphus Slade, 4, 43, 59, 60, 98
Akıncılar, 8, 31, 32, 33, 98
Akşehir, 56
Alp, 1, 18, 19, 20, 58, 94, 95, 96, 97
Anadolu, 8, 9, 19, 21, 32, 36, 37, 38, 40, 43, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 96
Asakir- i Mansure, 56
Atlı Kapıkulu Ocakları, 1, 12
Azeb, 13
Bağçe Bey, 48
Bağdat, 10, 41, 54, 55
Boğdan voyvadası, 41
Bosna, 6, 21, 31, 36, 39, 50, 57, 95
Bosna Sancak Beyi Hüsrev Bey, 39
Bozok Türkmenleri, 48
Cağalazade, 40, 50
Canbuladoğlu, 49, 50, 51, 96
Cebeci Ocağı, 1, 10
Celali İsyancıları, 46, 51, 94, 96
Çakırcalı Mehmet Efe, 51
Çandarlı Kara Halil, 7, 9
Çar I.Petro, 42
Çelebi Mehmed, 9
Dede Korkut, 19, 24, 58, 96, 97
Deli Hasan, 50, 54, 56
Deliler, 1, 2, 4, 5, 6, 8, 18, 20, 21, 22, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 54, 56, 57, 59, 60, 67, 70, 71, 96, 98, 99
Deliler Ocağı, 56
Diyarbakır, 54
Domuzoğlan,, 48
Edirne, 8, 9, 10, 41, 83, 92, 95
Eğri seferi, 39
Erzurum, 42, 54, 94, 95
Fatih Sultan Mehmet, 10, 12, 13, 41
Fetih Giray, 40
Gazi Evrenos, 8
Gaziler, 19
Gök Tanrı, 24, 25
Hacı Bektaş, 26
Haçlı ordusu, 37
Haçlı süvarileri, 36
Haçova meydan muharebesi, 39
Halep, 50, 54
Hırvatlar, 20, 34, 36
Hoca Sadeddin Efendi, 39, 40
Humbaracı Ocağı, 1, 11
Hz. Ömer, 26
I. Ahmed, 50
I. Murat, 7, 9, 12, 13
II. Beyazıt, 13
II. Mahmud, 56
II. Mahmut, 10, 11
II. Murat, 7, 36, 87
II. Süleyman, 54
III. Mehmet, 39, 40
III. Murat, 29
III. Selim, 11, 55
IV. Murat, 43
İlyazıcı Kadı Muslihiddin, 47
İsakçı Köprüsü, 41
Jan Hunyad, 36, 37
Kadı Abdurrahman Paşa, 55, 56
Kalender Çelebi, 48
Kanuni Sultan Süleyman, 13, 39, 41, 47, 51, 58, 99
Kapıkulu Ocağı, 7
Karaca Bey, 37
Karaman Beylerbeyisi Deli Zülfikar Paşa, 49
Kartal, 1, 24, 25, 26, 27, 42

Kaşgarlı Mahmud, 32
Kırım, 8, 33, 40
Kuyucu Murad Paşa, 49, 50
Kuyucu Murat Paşa, 40
Lağımçı Ocağı, 1, 11
Lehistan, 44
Levent, 13
Macar ordusu, 39
Malkoç oğulları, 32
Mehmed Neşri Kitab-ı Cihan-
Nüma, 37, 38
Mihail, 31, 32
Muslu Çavuş, 48, 49, 50
Mustafa oğlu Veli Halife, 48
Musul, 54
Müslüman, 9, 20, 21, 22, 32, 34,
35
Nahçıvan, 39
Nizam ı Cedid, 55
Orhan Gazi, 7, 9, 13
Osmanlı, 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11,
12, 13, 14, 17, 20, 21, 22, 26,
27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 35,
36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55,
56, 57, 59, 66, 68, 69, 73, 76,
77, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 94,
95, 96, 97, 98, 99
Osmanlı Askeri Teşkilatı, 1, 2, 5, 6,
7, 14, 21, 57, 98
Özdemiroğlu Osman Paşa, 42
Rumeli Beylerbeyi, 6
Sadrazam Reşid Mehmed Paşa,
60
Safevî, 41, 42
Saruca, 54
Semendire, 6, 21, 31
Sengotar Muharebeleri, 44
Serdar-ı Ekrem Sadrazam Reşid
Paşa, 44
Serhat kulları, 8, 33
Sinan Paşa,, 40, 50
Şah İsmâil, 41
Şah Tahmasb, 41
Şam, 54
Şamanizm, 25
Temeşvar, 40, 49
Top Arabacıları Ocağı, 1, 11
Topçu Ocağı, 1, 10
Türk Kültürü, 97
Vezir Hadım Cafer Paşa, 39
Yardımcı Kuvvetler, 8
Yeniçeri Ocağı, 1, 7, 8, 9, 10, 26,
99

978-605-7875-23-5

